

Főúri birtok és fejedelmi rezidencia: a Rákócziak Zborón*

GYULAI ÉVA

Baronial Estate and Princely Residence: The Rákóczi in Zborov

The Zboró/Zborov castle of the huge Makovica dominion in the county of Sáros/Šariš built in the market town of Zboró (today: Zborov, Slovakia) has been the residence of the Rákóczi family and its heirs for 300 years. Although the castle was almost completely destroyed in the First World War, the relationship between Zboró and the Rákóczi family can be reconstructed on the basis of archival sources. The Zborov manor house of Serédyek, together with the castle of Makovica was bought by the Reformed religion Zsigmond (Sigismund) Rákóczi (1544–1608; Prince of Transylvania: 1607–1608) from the Polish Prince Janusz Ostrogski (1554–1620) in 1601. His sons, the Catholic Count Pál Rákóczi (1596–1636) and the Protestant Prince George I Rákóczi of Trasyvania, and then the next generations of the two branches of the dynasty shared Castle of Zborov as a residence, George I. Rákóczi and his wife, Susanne Lorántffy, also had a Reformed church built in the castle area in 1630. The main residence of the castle was made by Pál Rákóczi's son, László (Ladislaus) Rákóczi (1633–1664), his wife, Erzsébet Nagymihály Bánffy, who converted to Catholicism, was also buried in the medieval parish church of Zborov in 1663. In 1661 the princely branch of the Rákóczi family became also Catholic, so from then on, the castle was inhabited only by Catholic Lords. In 1666 Frances I Rákóczi (1645–1676) held his wedding with Ilona Zrínyi here. Frances I. Rákóczi and his mother, Zsófia Báthory (1629–1680) had the court church of St. Sophia built to the residential wing of the castle. At the end of the 17th century, the daughter of László Rákóczi, Countess Erdődy neé Countess Erzsébet Rákóczi (1654–1707) born in Zboró, and her second-degree nephew and niece, the children of Frances I. Rákóczi: Prince Frances II. Rákóczi and Princess Julianna Barbara Rákóczi, who lived in Vienna, co-ruled the manor of Zboró. The Princess and her niece were generous donors of the parish of Zborov, Julianna Rákóczi built the St. Anne's Chapel, which still stands next to the parish church. In 1699, at the end of a lawsuit, Frances II Rákóczi relinquished his share of market town Zborov in favor of his sister, but retained the other dominion shares. After the Rákóczi War of Independence (1703–1711), the prince's estates were confiscated by the Habsburg government, but the estate of Julianna Rákóczi remained her property and it was inherited by members of the Aspremont Counts' family. Count Charles Gobert of Aspremont (1720–1749), imperial and royal chamberlain, cavalry general, died on November 9, 1749 in Zboro and was buried in the parish church. At the beginning of the 19th century, the remains of some family members were placed in the crypt of the court church than already dedicated to St. John of Nepomuk by Countess Maria Ottolina Gobertina of Aspremont-Baindt (1787–1866), but the crypt was destroyed after World War I and the humiliated remains by order of the Minister Plenipotentiary for the Administration of Slovensko (Czecho-Slovakia) were reburied in the Zboro Cemetery on May 22, 1920. After the liberation of the serfs, the last Aspremont heiress: Countess György Erdődy, Countess Mária Aspremont (†1866), received landlords' compensation for serf plots of the Makovica estate, including Zborov. The Erdődys sold their estate and the Zborov Castle at the end of the 19th century, then in 1907 the estate and the manor were bought by the Hungarian state treasury, so the former Rákóczi private estate became state property.

*A közlemény a szerző korábbi tanulmányainak átdolgozott változata (vö.: GYULAI 2020/a, GYULAI 2020/b; GYULAI 2021)

Zboró (Zborov) 1914/15

Alig több, mint 100 évvel ezelőtt, az I. világháború kezdetén Sáros és Zemplén vármegye északi részén óriási pusztítást végeztek az orosz offenzíva és az Osztrák-Magyar Monarchia közötti harcok.¹ Bár a Sáros vármegyei, nagyrészt szlovák lakosságú Zborót (szlovákul: Zborov, ma: Szlovákia) már 2014 november végén elfoglalta a cári hadsereg Zemplén és Sáros vármegye több járásának számos településével együtt, a pusztítást először a 2015. január végi csaták miatt szenvedte el Zboró. Majd miután a frontvonal megmerevedett Bártfa (ma: Bardejov, Szlovákia) és Zboró vonalán, az 1915. márciusában indított újabb orosz, ún. Bruszilov-offenzívát, amelynek döntő csatája éppen Zboró környékén folyt le, sikerült ugyan az osztrák-magyar hadseregnek nagy nehézségek árán visszavernie, és májusban a cári katonák visszavonultak, de Zborón is csatatér és pusztulás maradt utánuk. Zboró a legsúlyosabb veszteségeket elszenvedett községek között volt, műemlékei is súlyosan megsérültek.²

1. Divald Kornél felvétele a zborói Rákóczi-templomról, 1915. május. Képeslap
ZM KGy Ltsz. 113264

A korabeli haditudósító a veszteségek között sorolta fel a zborói Rákóczi-kastély és a kastély kápolnája, azaz a Rákócziak által épített udvari templom pusztulását,³ de a község plébániatemploma is súlyos károkat szenvedett.⁴

¹ A Sáros vármegyei harcokról bővebben: TOPOR 2016. 420.; KÓNYA 2015. 90–92.; ŠVANDA 2014.

² ŽAŽOVÁ 2014. 3–5.

³ [a] pusztulás helye felé, Zboró déli részébe érkezünk. Megrázó a község belsejének a képe. A régi Rákóczi-kastély, a melyben oly sűrűn és szívesen tartózkodott a nagy fejedelem, egészen romba dőlt. Erdőrök és szolgák gyermekeinek internátusa és tápintézete volt a kastélyban. A gyermekek otthon nélkül maradtak. A kastély kápolnája föl van dűlve, a miseruhák szerteszét hevernek, a kőpadló szalmával van behintve, bizonyára alvóhelynek használták az oroszok. A kápolna falain akkora lyukak tátonganak, hogy két ember is befér rajtuk; az Aspremontok sírját és az értékes oltárképeket azonban nem érte bántódás. Elpusztult a renoválás alatt álló plébániatemplom. Épülőfélben levő tornyait derékon: szelte ketté a gránát. Nincs egyetlen ajtaja, sem ablaka. Egy löveg az oltár mögött törte keresztül a falat és lefutott a földbe. Az itt levő, de üresen álló kriptákat kikutatták. In: Budapesti Hírlap, 35. évf. (1915) 38. sz. (1915. máj. 19.)

⁴ Belyis János zborói lelkész: A zborói plébánia és a világháború. Kézirat, 1920 k. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–)

Minden utánczás tilos.

Id. Divald K., Eperjes.

2. A zborói vártemplom.

2. Schlosskirche in Zboró.

2. Divald Károly: A zborói Rákóczi-templom fényképen, 1889. CHYZER 1889. I. tábla alapján

A Sáros vármegyei, köztük a zborói háborús pusztításokat 1915-ben képeslap-sorozat mutatta be, amelyet Divald Kornél (1872–1931) művészettörténész, műemlék-fotográfus képei alapján jelentettek meg. Divald Kornélt a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége bízta meg a képek elkészítésével,⁵ a háború emlékeinek recens összegyűjtésével már háborús emlékmúzeum létrehozását is tervezve.⁶

A 103 felvétel között közel 20 Zborón és környékén készült, az egyik fényképről kiderült, hogy a Rákóczi-kastély kőkerítésére oromzatot építettek, hogy fedezékként szolgáljon a harcokban (*A zborói Rákóczi-kastély kapuja, ormós fedezékké átalakított falkerítésével*).⁷ A Divald-fényképek alapján Friedmann József bártfai nyomdájában megjelent, 62 darabból álló képeslap-sorozat is számos zborói képet közvetített a korabeli közvéleménynek, köztük a Rákócziak megsérült kastélyáról és udvari templomáról.⁸

A Friedmann-nyomda egyébként már korábban, 1910 körül ép állapotában is bemutatta a zborói Rákóczi-kastélyt egyik képeslapján,⁹ de a sárosi művészeti emlékeket felsorakoztató, 19. század végén készült albumokban is feltűnnek a zborói Rákóczi-épületekről készült fényképek, így 1886-ban a Rákóczi-templom is, igaz, ekkor még Divald Kornél apja, Divald Károly (1830–1897) fotográfus készíti a felvételeket.¹⁰

A zborói Rákóczi-emlékek a dualizmusban indult és csúcsát az 1903. évi kassai Rákóczi-erekllyekiállításban, illetve Rákóczi és bujdosótársai 1906. évi újratemetésében elérő Rákóczi-kultusz nyomán lettek ismertek a szélesebb nyilvánosság előtt. Az 1903-as Rákóczi-erekllyekiállításban a zborói római katolikus plébánia 8 kiállítási tárggyal jelent meg,¹¹ és a kiállításnak helyt adó kassai Ferenc József téri iskola udvarára elhozták a zborói udvari templom harangját is.¹²

⁵ A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége múzeumi szempontból is maradandó emléket óhajtván állítani a háborúnak, megbízta Divald Kornélt, a Főfelügyelőség régészeti szakmegbízottját, hogy Sáros vármegyében és Zemplén vármegyének Sárossal határos északi részén a folyamatban levő háborúban az oda történt ellenséges betörés által okozott károk fényképfelvételeit készítse el. A megbízás főleg a harcterek nevezetesebb pontjainak, községeinek, a rommá lőtt műemlékek és egyéb nevezetes épületek, vitéz katonáink és az ellenség által épített lövészárkok, fedezékek, kötözőhelyek, harctéri temetők stb. fényképfelvételeinek elkészítésére szólt. Minthogy pedig az a veszély forgott fenn, hogy a szóban levő emlékek egy részét a földmives nép csakhamar eltünteti, a Főfelügyelőség arra kötelezte Divald Kornélt, hogy lehetőleg még május hó folyamán utazzék a helyszínére. (Sz. Gy.: Harctéri felvételek Sáros és Zemplén vármegyékből). In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő 9. (1915)/3–4. 172.

⁶ DIVALD 1915

⁷ 4. Zboró földig lerombolt déli része a várhegy alatt, a hegyoldalban drótsövényes lövészárkokkal. — 5. Földig lerombolt házak Zboró déli részén. — 6. Drótsövény és lövészárkok a zborói várhegy alatt, a Zboróra vezető országúttól jobbra. — 7. Ugyanaz, az országúttól balra emelkedő hegyoldal. — 8. Részlet az utóbbi lövészárkokból, a téli szállásul szolgált fedezékekkel. — 9. A zborói Rákóczi-kastély kapuja, ormós fedezékké átalakított falkerítésével. A háttérben a zborói zsidónegyed. — 10. A zborói Rákóczi-kastély főszárnya, sarokbástyáján gránátlövészek nyomaival. — 11. Orosz tisztek sírja a zborói Rákóczi-kastély előtti kis kertben. — 12. A zborói Rákóczi-kastély temploma. — 13. A zborói Rákóczi-kastély 1. Rákóczi Ferenc korabeli gazdasági udvara; jobbfelől a száz hársfa sora, balfelől kút, a háttérben a zborói vár. — 14. A zborói Szirmay-kastély. — 15. Rombadólt házak Zborón a Szirmay-kastély előtt. A fák mögött jobbra a háttérben a zsinagóga oromfala. — 16. A zborói zsidótemplom és iskola romjai. — 17. Rombadólt ház a zborói zsinagóga mellett. — 18. Feszület Zboró és Szemelye között. — 19. A zborói zsidónegyedből. 1. — 20. A zborói zsidónegyedből. 11. — 21. A r. k. plébánia-templomhoz vezető utca baloldala Zborón. — 22. U. a. jobboldala. — 23. A zborói r. k. plébánia-templom és az állami iskola. Sz. Gy. 172.

⁸ 2. A zborói híd – Die Brücke von Zboró; 21. Részlet Zboróról – Partie von Zboró; 22. A zborói zsinagóga – Zboroer Zinagoge; 23. A Szirma kastély Zborón – Szirmay'scher Kastell Zboró; 25. Zborói ház – Ein Haus von Zboró; 26. Részlet Zboróról – Partie von Zboró; 27. A zborói róm. kath. templom és iskola – Röm kath. Kirche u. Schule von Zboró; 30. Rákóczi kastély Zborón – Rákóczi Kastell in Zboró; 31. A zborói Rákóczi kastély temploma – Kirche in Rákóczi Kastell Zboró; 32. A zborói Rákóczi-kastély gazdasági udvara – Wirtschaftshof des Rákóczi Kastells von Zboró. 62 sorszámozott képeslap. *Sárosvármegyei harcterek 1914–15; Kriegsschauplatz vom Comitatus Sáros (Karpathengebiet Oberungarn)* címmel. Friedmann József, Bártfa, [1916]

⁹ Zboró. Rákóczi-féle várkastély. Képeslap, 1910 k. Friedmann József kiadása 843. ZM KGy Ltsz. 81282

¹⁰ CHYZER 1889. I. tábla

¹¹ MIHALIK 1903. 38., 44., 145., 167., 171., 192., 222.

¹² A kiállítás udvarán felállított haranglábon felszendült a Rákóczi harangja, amely a zborói vár kápolnájából származik. A kis harang éles hangjára még jobban fokozódott a lelkesedés. Majd a kereskedők dalköre elénekelte a «Rákóczi trombitáját. A megnyitási aktus ezzel véget ért. In: *Független Magyarország* 2. (1903)/488. (1903. júl. 27.)

II. Rákóczi Ferenc 1906. október 29-én tartott újratemetésén, amelyről az újságok mellett a filmhíradóból is értesülhetett az ország lakossága – a zborói udvari templom Rákóczi-harangját ismét Kassára vitték, a templom másik tornyának harangjával együtt, és ott az Orbán-torony mellett felállított emelvényről a regéci és borsai (ma: Borša, Szlovákia) harangokkal közösen kísérték zúgásukkal legutolsó útjára a fejedelmet.¹³

3. Harangláb a Rákóczi-harangokkal a fejedelem újratemetésén, 1906. okt. 29.
Képeslap. VM Ht Ltsz. 9492

A zborói Rákóczi-templom azonban már a világháború kitörése előtt megsérült, harangjai, köztük a Rákóczi-harang, ekkor olvadtak meg és törtek szét, 1914. április 24-én ugyanis tűz ütött ki Zborón a szeszgyárban, amely több közeli épületre is átterjedt.¹⁴ Így a Rákóczi-templom fedél és harang nélkül, részben leégett állapotban kapta az újabb sérüléseket az I. világháború kezdeti hónapjaiban.

Zboró azonban már sokkal korábban nevezetes helység lett, éppen birtokosai által, hiszen a Rákócziak a kora újkori Magyar Királyság és Erdélyi Fejedelemség, sőt Közép-Európa meghatározó politikai szereplői voltak, így birtokaik jelentősége is túlnyúlt gazdasági szerepükön, jószágaik, rezidenciáik az országos és nemzetközi politika színtereivé váltak.

¹³ Rákóczi temetése [...] Megkondult künn a három kis harang: a regéci, a borsai és a zborói, amelyeket falvaikból idehoztak a rögtönözött harangtoronyban fölakasztottak a nagy templom szomszédságában. Ezek a kis harangok ma egész nap együtt hallatták szavukat a kassai nagyharanggal; most azonban a sírbatétel pillanatában magukban szólaltak meg. In: Magyarország 13. (1906)/264. (1906. okt. 30.)

¹⁴ A világháború kitörése előtt, 1914. ápr. 25-én Szt. Márk napján (vasárnap) tűz ütött ki az udvari templomtól nem messze álló szeszgyárban, mely hamar terjedt át a templomra, Rákóczi kastélyra, az összes melléképületekre, a Szirmay kastélyra és Zboró városának a Szt. János szobortól Podhradzig terjedő részére. A tűz elhamvasztotta a templom tetejét, de a boltozat nem szakadt be, a tornyokat... azt a 2 harangot is, melyek az 1906-ben Kassára szállított nagyfejedelem, II. Rákóczi Ferenc hamvait a kassai Orbán-torony mellett felállított állványokon oly meghatározó módon üdvözölték. A harangok maradványait Linszky Károly erdőtanácsos, zborói erdőgondnok a romok közül kiszedette, egy ládába helyezette, s abban várják jövő feltámadásukat. Belyis János zborói lelkész: A zborói plébánia és a világháború. Kézirat, 1920 k. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–)

A Serédyek Zborón (1548–1601)

A Rákócziak zborói birtoklását a Serédy család alapozta meg. A Bártfa szabad királyi városhoz igen közeli Makovica vára, a várhoz tartozó falukkal, köztük soltészfalvakkal és Zboró faluval együtt 1365-től egészen 1470-ig, a család fiágának kihalásáig, az ónodi Cudar család birtokában van, 1471-ben ugyanis Rozgonyi János erdélyi vajda és országbíró, az ónodi vár birtokosa nyerte el a királytól a makovicai várat és várkerületet. Rozgonyi János familiárisai között a Rákócziak (Rákóc falu, ma: Rakovec nad Ondavou, Szlovákia) Zemplén vármegyei ősei is feltűnnek, akik közül kettőt makovicai várnagynak is megtesz uruk. A korábban csicsvai (ma: Hrad Čičva, Szlovákia) várnagyságot és sztropkói (Stropkov, Szlovákia) kapitányságot is viselt Rozgonyi-familiáris, Rákóczi László makovicai várnagy (*Ladislaus de Rakocz castellanus in Makowycza*) várnagy-társával együtt 1472 elején ír levelet Bártfa városának,¹⁵ nem sokkal később pedig rokona (feltehetően László testvérének, Istvánnak fia), Rákóczi András, Rozgonyi János makovicai familiárisa (*Andreas de Rakocz nobilis et familiaris magnifici domini Johannis de Rozgon in castro Makowycz*) fordul levélben ugyancsak Bártfa tanácsához Makovica várából.¹⁶ 1572-ben két további oklevél is várnagyként említi Rákóczi Andrást,¹⁷ aki az 1480-as években már csicsvai és varannói (Vranov, Szlovákia) várnagy, még mindig a Rozgonyiak szolgálatában. A Rozgonyiak középkori vártisztjei még nem sejtették, hogy Makovica majdan családjuké lesz, és a vár, illetve uradalom örökre összeforr majd a Rákóczi-nével.

Rákóczi Zsigmond 1601-ben vásárolta meg Janusz ostrogi hercegtől (Janusz Ostrogski 1554–1620) a makovicai uradalmat. Az ortodox vallásról katolikusra áttért Janusz Ostrogski volhíniai vajda (1584–1593) és (1593-tól) krakkói kastellán, több város sztarosztája a lengyel nemesi köztársaság egyik leggazdagabb és legnagyobb hatalmú főura és politikusa volt. A lengyel herceg felesége révén jutott a lengyel határ mentén húzódó Makovicához, a várhoz és várkerülethez, 1582-ben ugyanis feleségül vette Serédy Zsuzsannát (1566–1596), Serédy Miklós fia: Serédy (II.) Gáspár (+1556) félárva leányát, akitől két lánya született. A Serédy Zsuzsanna feletti gyámságot anyja, Mérey Anna és második férje kapta meg, az özvegy ugyanis 1567-ben férjhez ment gyarmati Balassa Andrásához (+1591), a költő Balassi Bálint nagybátyjához, aki Serédy Zsuzsannának gyámja, birtokainak pedig kezelője, ezzel együtt Makovica birtokosa és a zborói kastély ura lett gyámleánya férjhez menetelég.

Makovica a 16. század közepén került a Serédyekhez, Serédy (Serédi) György báró (+1557) 1548-ban kapta zálogbirtokba Makovica várat és a hozzá tartozó birtokokat, illetve a Makovicához tartozó, szintén Sáros vármegyében fekvő budaméri (ma: Budimir, Szlovákia) udvarházat I. Ferdinándtól,¹⁸ így lett a kassai főkapitány és Sáros vármegyei főispán „makovicai báró”, azaz Makovica várának zászlósura (*Georgius Seredy... liber baro in castro Makowycza*).¹⁹ Serédy Györgytől fivérének fia, II. Gáspárhoz került az értékes várbirtok.

¹⁵ Rákóczi László és Pinkóci Miklós makovicai várnagyk levele Bártfa város tanácsához. Makovica vára, 1472. febr. 14. MNL OL DF 214557

¹⁶ Rákóczi András és Móri János levele Bártfa városához, Makovica vára, 1472. aug. 13. MNL OL DF 254594

¹⁷ MNL OL DF 214601; 214612

¹⁸ I. Ferdinánd zálogadomány, Bécs, 1548. szept. 1. KK DVD 2.323 (MNL OL A 57 3. k. 393–399.)

¹⁹ KK DVD 2.323 (MNL OL A 57 3. k. 393.)

Serédy György 1556. július 14-én makovicai várában kelt végrendeletében unokaöccsére, Serédy (II.) Gáspárra hagyja a várat és tartozékait, köztük Zboró (*Zborow*) falut, amely ekkoriban lett birtokközpont Makovica vára helyett (és mellett). A végrendelet megszorításokat is tartalmaz, az örökös nem zárhatja ki Serédy György feleségét, a lengyel *Bwchyncska Katalint* (*Katarzyna Buczyńska z Buczyna*) a birtokon lévő lakóingatlanokból, beleértve a Zboró faluban Serédyné által még a házasság előtt építeni kezdetű udvarházat is.²⁰ Zborón tehát már a Serédy-korban, Serédy György birtoklása idején épült a reneszánsz főúri életvitelnek megfelelő, kényelmes nemesi ház a makovicai uradalom úrnőjének, a lengyel származású *Buchinszka Katalinnak* (†1559, második férje: *Olbracht Łaski* †1604, *Hieronym Łaski/Lasky Jeromos* fivére), míg a birtokigazgatás központja és a főúri rezidencia még a várban volt berendezve.

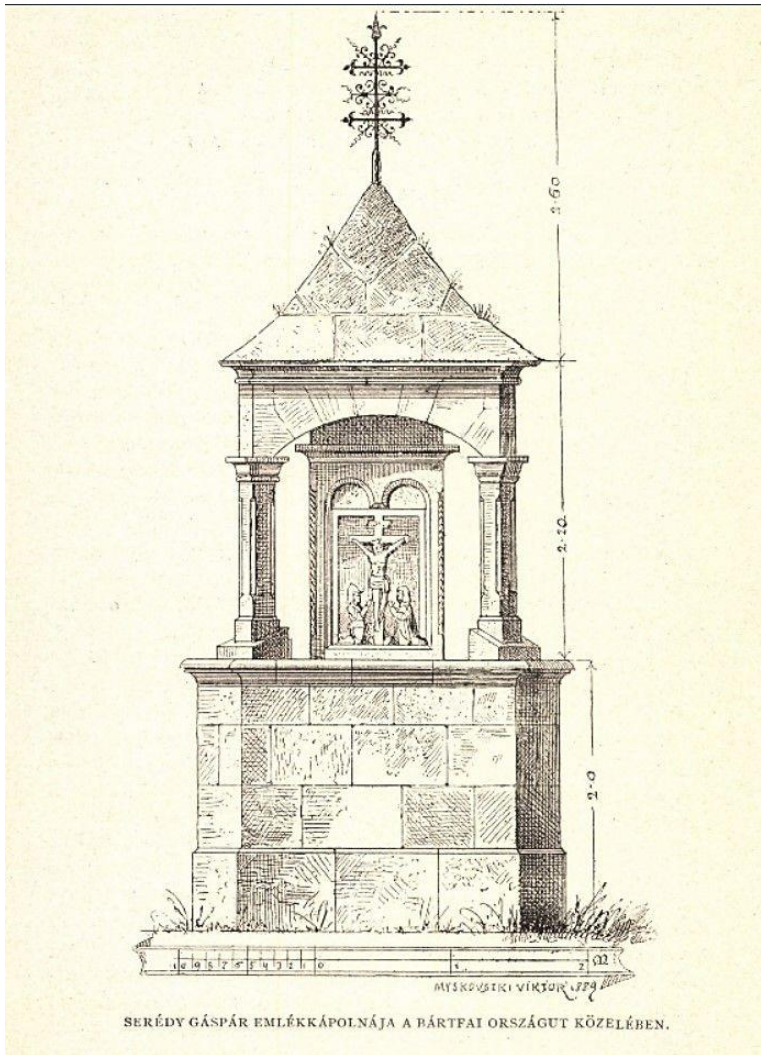
4. Serédy (II.) Gáspár (†1556) ábrázolása a hosszúréti (Dlhá Lúka, Szlovákia) emlékoszlopon, 1566 (Gy. É. felv.)

Serédy György halálát követően, az új birtokos: Serédy (II.) Gáspár nem sokáig élvezhette a makovicai uradalom bevételeit, előnyeit, 1566. március 3-án ugyanis éppen a Makovica várához közeli Hosszúrét (ma: Dlhá Lúka, Szlovákia) falunál, nem messze Zborótól, az országúton váratlanul elhunyt. Az evangélikus vallású főispánt a bártfai – akkor Luther hívei által használt – Szent Egyed-templomba vitték és temették el, vitézi síremléke is fennmaradt. Halálának helyszínén a makovicai uradalom prefektusa emlékkápolnát (emlékoszlopot) épített még 1566-ban, amelyet a birtokos házaspár, az örökös Serédy Zsuzsanna és lengyel férje, Janusz herceg 1590-ben reneszánsz stílusban megújított, és Serédy Gáspár domborműve mellett (*HOC EST SEREDI CASPAR*) saját – feszület előtt térdelve imádkozó – képmását is kifaragttatta rá. Újabb felirattal is ellátták a mai is álló emléket, a feliratot a 20. század elején még lejegyezhetette Myskovszky Viktor műemlékes szakember.²¹

²⁰ *[c]onjugi meae tediosum esset continue in castro manere, liberum site i sive in curai nobilitari Bwdamer, sive in villa Zborow in ea domo, quam adhuc ante tempus nuptiarum pro se aedificare curaverat, sive in castro morare voluerit...* Serédy György végrendeletének megerősítése, I. Ferdinand, Bécs, 1557. máj. 26. KK DVD 3.431/a (MNL OL A 57 3. k. 393–399.)

²¹ Az emlékmű egykori felirata: *ILLVSTRISSIMVS • PRINCEPS • DOMINVS • D • IANVSSIVS • DVX • IN • OBSTROC • COMES • DE • TARNO • PALATINVS • WOLYHINIAE • & CVM • SVSANN • SEREDI • CONSORTE • SVA • HOC • OPVS • RENOVARI • CVRAVIT • A • D • M • 5 • 9 • O • DIE DECIMA NONA IVLII. MYSKOVSKY 1889. 248.*

A 18. században élt hagyomány szerint, amelyet a zborói plébánia *Historia domusa* vagy jegyzőkönyve jegyzett fel, a faragott kövekből emelt kereszttel Janusius osztrogi hercegnek állítottak emléket, aki ezen a helyen halt meg szélütésben.²² Janusz herceg és 1596-ban meghalt felesége a tarnowi székesegyházban nyugszik a wrocławai Jan Pfister és a holland Wilhelm van den Block által alkotott hatalmas és mozgalmas reneszánsz márvány síremlék alatt.²³ A herceg sírfelirata arról is megemlékezik, hogy a családjában elsőként katolikus hitre tért herceg a katolicizmus elkötelezett terjesztője volt.²⁴

5. Serédy Gáspár emlékkápolnája
Myskovszky Viktor rajzán.
(MYSKOVSZKY 1889. 248 alapján)

²² Hosszúrét. *Habet praeterea versus Bartfam ad Piscinam e lapidibus erectam triangularem columnam. In cujus latere a Piscina et via est Crux ex lapidi secto alia ex parte Inscriptio certa, quae jam nunc legi non potest. Tertia ex parte est figura (ut fertur) Janusii Ducis de Ostrog etc. ibidem aplepaxita tacti et demortui.* *Historia domus, Zboró/Zborov* (1789–) p. 45.

²³ A síremlék felirata: *ILLUSTRISSIMA DOMINAE, D. SVSANNAE SEREDI, ILLUSTRISSIMI AC MAGNIFICI DOMINI, D. GEORGII SEREDI FILIAE, AC GASPARI SEREDI, REGNI HUNGARIAE GENERALIS CAPITANEI, PALATINATUS TRANSYLVANIAE A SÍREMLÉK FELIRATA: GUBERNATORIS, HAEREDIS IN MAKOUICA, REGAC, BYSTRICA, DE BRECIM, KEWEST, SANTHOW, TALA, SANDZUIOROD, BEZETIC, RUDIMIR, NEPOTIS: CONJUGIS AUTEM ILLUSTRISSIMI ET EXCELLENTISSIMI PRINCIPIS, DOMINI D. IANUSII, DUCIS IN OSTROG, COMITIS IN TARNOW, CASTELLANI CRACOUIEN. FOEMINAE, NON SOLUM NOBILITATE GENERIS, SED ETIAM SPECIMINE VIRTUTUM SUARUM EXCELLENTISSIMAE, QVAE RELICTIS EX MATRIMONIO DUABUS FLIABUS, LEONORA & EUPHROSIMA, MORTE IMMATURA SUBLATA EST, ANNO DOMINI, M.D.XCVI. CUM VIXISSET ANNO XXX. MOESTISSIMUS SPONSUS CONIUGI, OPTIMAE DE SE MERITAE LACHRYMIS CONSPERSUM MONUMENTUM POSUIT.* STAROWOLSKI 1655. 645. A felirat Serédy Zsuzsanna apját tévesen Györgynek nevezi. Vö.: GÖMÖRI 2021 43–46.

²⁴ *DOMINVS IANVSSIVS DUX IN OSTROG, COMES IN THARNOW [...] OSTROGIAE DVCVM PRIMVS CATHOLICVS EIVSDEMQUE RELIGIONIS PROPAGATOR STVDOSISSIMVS ACERRIMVSQUE DEFENSOR [...] EDITIS A SE PLVRIMIS [...] ERGA RELIGIOSOS MVNIFICENTIAE, ERGA PAVPERES LIBERALITATIS ARGVMENTIS...* STAROWOLSKI 1655. 644–645.

A Serédy család a makovikai vár Felsővár nevű részét használta rezidenciának, Serédy Zsuzsanna gyámja, Balassa András nevét a Felsővár lakóépületének egyik szobája is megőrizte. A földszinti palotateremből nyíló ajtó keretén 1671-ben még látható volt a neve és a Balassák ökörfejes címere.²⁵

6. Wacław Górski:
Janusz Ostrogski és felesége síremlékének
részlete a tarnówi székesegyházban
(1612–1620) (Fénykép 1977)
Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika,
Toruń
(Forrás: <https://kpbc.ukw.edu.pl>)

A zborói Serédy-kúria azonban egyre inkább átvette Makovica várától a rezidencia funkcióját, emeletre építették, feltehetően lengyel reneszánsz ízléssel, és az épület akkor is megmaradt, amikor a Rákócziak a közelében kastélyt, majd kéttornyú udvari templomot emeltettek. Zboró 1690. évi kamarai inventáriumában részletesen leírják az egykori birtokos, a „Lengyel Úr”, azaz Janusz Ostrogski herceg „veres háznak” is nevezett „régí udvarházának” akkori állapotát, amely a 17. század végére is sok mindent megőrzött a Serédy-korból. A zsindeyes, gerendákból összerótt, egykor tapasztott épület emeletére fából ácsolt, fedett lépcsősor vezetett, nagy termének padlóját téglából rakták ki, pártázatos ajtaja és négyszárnyú dupla ablakai voltak, tarka csempékből összerakott kályháját kívülről fűtötték.²⁶ Az egykori lengyel földesúr udvarházának legjobb leírását Klobusiczky Ferenc jószágigazgató készítette el 1688-ban. E szerint a fából ácsolt, három kőkéményes, emeletes épület mindkét szintjén 5 lakóhelyiség volt, az emeletre falépcsős folyosó vezetett fel.²⁷

²⁵ Felső vár [...] Ezen felső vár három contignatioban vagyon. [...] Alsó contignatioban és abban levő kegyelmes urunk őnagysága házai. [...] 4. [...] öreg palota, kőből rakott, gerendás, padlásos [...] 5. Azon öreg palotából nyíló bolt (mely az setét bástya felett vagyon). Az ajtaja cífráson rakott, sarkas, hevederes, pléhes egy. Ezen ajtó[n] az circulusban ez vagyon: ANDREAS BALASSA de GYARMAT. Címer mellett egy ökör fő. A makovikai vár és uradalom I. Rákóczi Ferenc hivatalosai által készített összeírása, 1671. MNL OL UeC 21/8

²⁶ Zboro. [...] Régi udvarház ezen Castely udvarába. Ez még a Lengyel Úré volt, és a Castely ebből csináltatott; régenten nevezetett veres háznak, s most is a[z] a neve; zsindeyezése jó. Alsó rend házak [...] Felső rend házak. Feljáró filagóriás grádicsa fából építettett, karfája deszkázás nélkül való. Pitvar, oldalai fából rakottak, régi tapasza romladozott, gerendás, padlása egy darabon vagyon az ajtónál. Paraszt ajtaja, vas sarkas, repedt, retesz, reteszfejes, lakatos. Vas sarkas repedékes deszka táblás ablaka... kő kéménye (melly az alsó pitvar kamráján vagyon fundálva). Pitvarbul bal két fele való szoba, oldala bárdolt fenyő fából való. Gerendás, deszka padlásos; az alja téglával rakott. Ajtaja festett, pártázatos, bevonó vasas... Ablaka mindenik négy-négy felé nyíló, némeli része fában, némeli rész ónban foglalt üveges; öt karika hajával... Tarka kályhás kemencéje kívül fűtő, romladozott. Kamarai összeírás a makovikai uradalomról, 1690. jan. 1. MNL OL UeC 21/20

²⁷ MNL OL UeC 21/17

Az udvarházat Serédy György lengyel feleségének kezdték építeni a 16. század közepén, majd a Serédy-örökös, Serédy Zsuzsanna lengyel férjének költségén újjátta fel az 1580-as években. A krakkói kastellán pénzén építették át ugyanis a makovicai várat, és újjátta fel Serédy Zsuzsanna hercegné zborói udvarházát, a pénzt maga a herceg hozta magával Lengyelországból, hálából felesége 1593-ban 80 ezer magyar forintért elzálogosította neki Makovica várát és a zborói udvarházat az összes tartozékkal együtt.²⁸ A helyi hagyomány az I. világháborúban szintén megrongálódott, majd az 1960-as években leégett, romjaiból éppen a 2010-es években megújuló egykori erdészeti hivatal épületét azonosítja a Serédy-udvarházzal.

Bár a váruradalom a lengyel határnál feküdt, Ostrogski herceg nem akarta megtartani első, 1596-ban elhunyt feleségétől nyert magyarországi örökségét, és már neje halála után felkeresi a szepesi káptalant, hogy segítséget kérjen sárosi uradalma eladásához, mondván: nehéz két ország polgárának lenni. Ostrogski herceg végül 1601-ben kötötte meg az egyezséget Rákóczi Zsigmonddal, aki 80 ezer aranyért és 6000 akkori folyó vagy elkélő pénzben (*currentis monetae*)²⁹ fizetett Ft-ért megvásárolta a hercegtől és leányaitól a makovicai uradalmat, de a korábban birtokos Tarczay család is benyújtotta igényét a birtokra, és 13 ezer aranyat követelt, hogy végleg lemondjon róla. 1630-ban pedig Janusz herceg utódai próbálták az eladott várat és tartozékait visszaszerezni.³⁰ Természetesen sikertelenül.

Az ortodox vallásban nevelődött, majd 1579-ben katolizált Janusz herceg és az evangélikus Serédy családból származó Serédy Zsuzsanna 1582-ben már a katolikus szertartás szerint kötöttek házasságot,³¹ így magyarországi birtokaikon is a katolikus vallást támogatták. A zborói helyi hagyomány Janusius osztrógi herceghez mint birtokoshoz és kegyúrhoz köti a kora újkori első katolikus plébánia felállítását és egy fatemplom építését is Zborón, a plébánia ezzel a szomszédos Szmilno vagy Zemelne (ma: Smilno, Szlovákia) uradalmi faluból került át Zboróra, amely – Zborovka és Podhradz falvak egyesülésével – egyben az uradalom központja is lett.³² Az evangélikus hagyomány is alátámasztja a zborói plébánia 16. századi alapítását.³³

²⁸ [d]uos e medio nostri venerabiles magistros... Ecclesiae nostrae Scepusiensis [...] ipsi... ad possessionem Zborow vocatam in Comitatu de Saaros existentem consequenterque dominium et Curiam Nobilitarem ipsius dominae Ducissae ibidem exstructam accessissent, tunc inibi domina Ducissa Susanna Seredy coram eis personaliter constituta... retulisset in hunc modum: Quomodo ipsa domina Ducissa considerans et in animo suo diligenter perpendens multiformes sumptus et ingentes expensas domini Janusy Ducis Ostrogiensis, domini et mariti sui, quos et quas in aedificationem arcis ipsius dominae Ducissae Makouycua vocatae... domus item et curiae Nobilitaris in possessione Zborow exstructae restaurationem praeterea in prosecutionem causarum eiusdem... impendere et erogare coactus fuerit... praesertim cum eosdem ex proprio suo aerario ex Polonia secum allato effuderit [...] ne [...] domina Ducissa erga dominum et maritum suum ingrata fore videatur, eidem domino et marito suo totalem arcem suam Makouiczac ac Curiam Nobilitarem in possessione Zborow adiacentem... simul cum cunctis earundem utilitatibus et pertinentiis... in summa octuaginta millium florenorum Hungaricorum... inscripsit et impignoravit. Szepesi káptalan 1593. ápr. 18. KK DVD 5.54/b (MNL OL A 57 Libri regii 5. köt. 85.)

²⁹ Makovicza per Sigismundum Rakoczy a Duce de Osztrogh jure perennali empti in 80 m. aureis et in Fl. 6000 currentis monetae constituenda Rhen. Fl. 24600. Kamara feljegyzés a Rákóczi-uradalmak becsértékéről, 1677. MNL OL UeC 66/39

³⁰ TÓTH1909–1912. II. 297.

³¹ [o]rdinatione divina et ritu Sanctae Catholicae ac Orthodoxae matris Ecclesiae Illustrissimus Princeps et Dominus Joannes Dux Ostrogiensis Illustrissimam Ducissam dominam Susannam Seredy sibi in legitimam conthoralem sacramento matrimonii fide Christiana copulaverit... A szepesi káptalan oklevele Makovica vára és egyéb birtokok elzálogosításáról, 1593. ápr.18. KK DVD 5.54/b (MNL OL A 57 5. köt. 85.)

³² Janusius osztróki herceg egy fatemplomot építtetett Zborovkán. A templom azon a helyen állott, ahol most a plébánia épület, s az új [zborovi] templom felépítése után Hosszúrét fiókközségbe szállították, ahol egészen 1787. Szent István napjáig épségben maradt. Azon a napon tudniillik egy hirtelen támadt rettenetes zivatar gyökerestül kitépte a közvetlen közelében álló hatalmas hársfát, mely a templomra szakadt, s az a szó szoros értelmében kétfelé hasította. Belyis János zborói plébános feljegyzése a zborói templom történetéről. Zboró, 1920. nov. 6. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) [pp. 178–179.]

³³ [a]z egész sárosi nemesség korán hajlott a reformációhoz s legnagyobbbrészt Luther hive volt [...] néhány évi időköz alatt majdnem az egész Sárosmegye – kivéven néhány ruthén falut, a melyeknek vallásgyakorlata szabadon meghagyatott – evangélikussá lett, sőt a r. katolikus írók tanúbizonysága szerint, csakis az egyedüli Zboró maradt római katolikus. HÖRK 1885. 29.

Zboró (és Makovica) megszerzését, illetve a Serédy Gáspár-emlékművet a Felföld emlékezete a Rákócziaknak tulajdonítja, e szerint I. Rákóczi György (máshol Rákóczi Zsigmond, vagy apja, Rákóczi János várkapitány, aki valóban Serédy György kortársa volt) furfanggal – és nagyon sok erdélyi arannyal – szerezte meg Serédy Györgytől, aki várának elvesztése miatt szívszélhűdést kapott, és így halt meg Makovica vára alatt. A történetet Mikszáth Kálmán is feldolgozta egyik novellájában:

Serédi György sokat költekezett, s nagy fényre emelte Zborót, úgyhogy messze híre volt, mesés dolgokat regéltek a zborói vár pompájáról. Ebben az időben ment oda látogatóba I. Rákóczi György a nejével, Lorántffy Zsuzsannával, ki vérrokonságot tartott a gyermektelen aggastyán Serédivel. Rákóczinak felette megtetszett a gyönyörű vár és birtok, úgyhogy erőnek erejével meg akarta szerezni. – Hogy adod nekem ezt a várat, bátya? [...] – Ha mához egy évig harmincezer aranyat kifizetsz, tied a vár s a birtok. [...] A harmincezer darab arany mind erdélyi legyen, mind ebben az évben veressék, s mind a te képedet viselje. Az öreg csak nevetett rajta, s eldicsekedett vele sokáig a vendégeinek, hogy miképp vágta ő ki magát az ő kegyelmes uraöccse előtt, midőn egy napon, még le sem telt egészen egy esztendő, nehéz társzekerek döcögtek be a zborói híres udvarra s Nalácsi uram szállt le az egyikről, kit az erdélyi udvartól ösmert Serédi. – Hol jár itt kegyelmed – üdvözlé Serédi nyájasan –, ahol a madár se jár. – Pénzt hoztam kegyelmednek. – Miféle pénzt? – Hát a vár és uradalom vételárát, harmincezer darab idei aranyat. De bizony igaz volt. Egyenkint oldozták ki a zacskókat, az öregúr egyenkint vizsgált meg egyre izgatottabban minden darab aranyat. Mind igazi volt, s nem volt egy hija sem. Az izgatottság annyira erőt vett a különben is beteges emberen, hogy mikor az utolsó darab is teljesen bevált az adott szó szerint, eszméletlenül hanyatlott hátra székén ott a nagy garmada arany előtt, s meghalt szívszélhűdésben, azt rebegve elhaló szavakkal: »Isten veled, kedves váram!« Rákóczit igen meghatotta a szomorú eset, melyet ő idézett elő, s mintegy kiengesztelésül pompás emlékoszlopot állíttatott a vár közelében, mely még mai napig is fennáll.

Mikszáth Kálmán: Zboró. Elbeszélés, 1884.

Rákóczi Zsigmond (1601–1608)

Az 1598-ban báróságra emelkedett Rákóczi Zsigmond (1544–1608) szendrői, majd egri várkapitány, Borsod vármegye főispánja, a református vallás egyik fő felső-magyarországi támogatója harmadik házasságának özvegy Chapy Kristófné Telegdy Borbálával való megkötése (1596) után is folytatja katonai és politikai karrierjéhez kötődő birtokgyarapításait, amelyek révén pár év alatt Felső-Magyarország egyik legvagyonosabb és legnagyobb hatalmú főura lesz. 1598-ban Forgách Simon (1526–1598) dunántúli főkapitány, pohárnokmester közvetítésével tárgyalásokat kezd Janusz Ostrogski herceggel a makovicai vár és várkerület megvételéről.³⁴ A Lengyelország határán fekvő hatalmas Sáros vármegyei birtok, bár távol esett a Rákóczi család zempléni és abaúji jószágaitól és a Rákócziak hadi szolgálatainak zempléni, borsodi, hevesi helyszíneitől, igen alkalmas volt hegyaljai borainak lengyelországi kereskedelme szempontjából, mintegy lerakat- és állomáshely, gazdasági központ,³⁵ családi stratégiájában pedig három kisfiának szánta értékes örökségül, amelyet – a zálogbirtokokkal ellentétben – nem válthatták vissza tőlük. Lengyelországhoz való közelségével egyéb előnyöket is nyújtott Makovica a nagypolitika színpadára lépett Rákóczi családnak, mégpedig gyors és biztonságos menekülési útvonalat a politikai ellenfelek és ellenség elől. Rákóczi Zsigmond fia, Rákóczi Pál idézi fel fivérének, I. Rákóczi Györgynek, hogy a Bocskai-féle felkelés idején apjuk a makovicai várban keresett menedéket, ahonnan családját Lengyelországba akarta menekíteni.³⁶

³⁴ A makovicai uradalom megvételének körülményeiről bővebben: HANGAY 2012. 189–196.

³⁵ MAKKAI 1954. 11.

³⁶ [a] mi szegény jó emlékezetű urunk atyánk ez méltóságos ausztriai háztól gyermekségétől fogvást mennyi jót vött, viszont azonnak kegyelmességéből bennünket mennyi jóban hagyott és érdemes s hasznos szolgálatjéért nagy kegyelmességében bizván s utolsó óráján is szegény bennünket kegyelmessége alá ajánlott, sőt az mint Kegyelmed jól tudja annak hűségéért és ahoz való tekélyetes szeretetiért, nemde az Bocskai alkalmatlan indulatjának elein minden jószágát odahagyá és velőnk együtt Makovicában szorula s onnéd hogy inkább valóságosan hőségét minden jószágának elhagyásával is és elvesztésivei megmutatná, egy éjjel nemde mindnyájunkat idegen országban, úgymint Lengyelországban akara által küldeni, és mindannyi törődött és beteges állapotjában is kész volt szegény maga életit is az méltóságos ausztriai házáért vele való jó tétemiért szöntelen elméjében forgatván elfogyatni. Rákóczi Pál levele I. Rákóczi Györgyhez, Lechnitzi Szt. Antal-kolostor, 1633. júl. 6. SZILÁGYI 1884. 6. sz. (667.)

7. Seredy Zsuzsanna és Janusz Ostrogski I
ánya: Eleonora Ostrogska hercegnő,
férjezett Radziwiłł hercegné (†1618)
(WOBE 1758. Tabl. 95 alapján)

1601-ben Janusz ostrogai herceg leányainak, egyben Seredy Gáspár unokáinak: Leonórának és Fruzsínának³⁷ gyámjaként Makovica várát és uradalmát 80 ezer aranyért adta el Rákóczinak a szepesi káptalan előtt.³⁸ A szerződést 1601. augusztus 10-én Szandecen (Ószandec, Stary Sącz, Lengyelország) kötötték meg.³⁹ A 80 ezer arany, láttuk, azonos azzal a zálogösszeggel, amelyet Janusz Ostrogski fizetett feleségének Makovica elzálogosításáért, igaz, több falut még külön vissza kellett váltani zálogosaiktól, ami emelte a vételárat. A száz(!) falut magában foglaló makovicai vártartományért a 80 ezer aranyfrinton túl még 6000 Ft-ot is fizetett az új birtokos, Rákóczi Zsigmond, akinek Makovica a legjelentősebb birtoka lett, ahol rezidenciát is berendezett az uradalom a vár alatti központjában, Zborón. Szerencsés mellé, illetve sokszor helyette, a továbbiakban lakásnak is inkább a makovicai várat és a zborói rezidenciát használta. Itt gyerekeskedett három fia, az 1693-ban született György (a későbbi fejedelem), a korán elhunyt Zsigmond (1595–1620), illetve az 1596-ban született Rákóczi Pál (1596–1636), a Magyar Királyság későbbi országbírája is.⁴⁰ Makovica a legjelentősebb várbirtok lett a Rákóczi Zsigmond által megalapozott Rákóczi-vagyonban, és a Rákócziak, illetve 18–19. századi leányági örökösök egészen 1898-ig(!) az egykori uradalom bizonyos részeinek, így Zborónak is birtokában maradtak, igaz, a jobbágyfelszabadítás után már jobbágyok és jobbágytelkek nélkül.

A lengyelországi kereskedelmi (és részben politikai) kapcsolatokat Rákóczi Zsigmond azzal fejlesztette tovább, hogy 1606-ban a másik jelentős Sáros vármegyei uradalmat is megszerezte: a sárosi vártartományt Sáros várával és Nagysárossal mint birtokközponttal (ma: Šarišský hrad; Veľký Šariš, Szlovákia), amelyért 80 ezer Ft-os zálogösszeget kellett volna fizetnie özvegy Csáky Istvánnának. Készpénze azonban nem volt, így Sáros tényleges megszerzése fiaira maradt.⁴¹

³⁷ Eufrozyna Ostrogska (1582–1628), férje: Aleksander Zaslavsky és Eleonora Ostrogska (1583–1618), férjei: Hieronim Jazłowiecki és Jonas Jurgis Radziwiłł herceg

³⁸ POTEMKIN 1863. 43.

³⁹ POTEMKIN 1863. 44.; SZÁDECZKY 1887. 565.

⁴⁰ MAKKAI 1954. 11.

⁴¹ MAKKAI 1954. 11.

Rákóczi Zsigmond, aki rövid ideig az erdélyi fejedelmi székbe is felemelkedett, halála előtt alig pár évig birtokolta Makovicát, s testamentumában többi birtokával együtt, osztatlanul, fiaira hagyta, de ezek esetleges halála esetén is a Rákóczi családban kell tovább örökíteni.⁴² Feleségének, Telegdy Borbálának Szerencset rendelte özvegyi lakóhelyül, hegyaljai birtokának, Tarcznak jövedelméről pedig úgy rendelkezett, hogy abból a makovicai uradalommal kapcsolatos birtokperek és zálogos jószágvisszaváltások költségeit kell majd örökösének kifizetni,⁴³ azaz a makovicai uradalmat fiai örökös jószágának szánta. Az örökösöknek valóban volt még dolguk az uradalommal, 1611-ben a birtokot perló (1548-ig birtokos) Tárczay család leányágának fizetett 13 ezer Ft-ért váltották meg végleg a birtokjogot.⁴⁴ Egyébként a makovicai uradalmat Janusz herceg 1615-ben visszaigényelte a Magyar Kamarától,⁴⁵ a birtok azonban a Rákócziaknál maradt.

Zboró falu ruszin, szlovák és lengyel jobbágyságának egy része mesterségéből élt már Rákóczi Zsigmond idejében is, de az udvar belső szolgálói, szolgálattelvői is főként innen kerültek ki. 1631-ben említenek egy Kuczini Bálint deákot a zborói urbáriumban, mint a birtokos belső szolgáját, aki fél jobbágyhelyen él és gazdálkodik, 12 vesszőnyi földje van, és a jobbágyi kötelezettségek alól még Rákóczi Zsigmond mentette fel (*exemptio*).⁴⁶ Szinte bizonyos, hogy szabadságát udvari deákként, azaz írástudó uradalmi tisztviselőként nyerte el.

Az osztrigi herceg és felesége, Serédy Zsuzsanna birtoklása idején – a katolikus kegyurak jóvoltából – Zborón katolikus plébánia működött, az új birtokos, Rákóczi Zsigmond azonban református volt, és udvari vallásgyakorlatában a református vallást követte, miközben nem szüntette meg Zboró katolikus plébániáját sem. Rákóczi a Serédyektől örökölt zborói udvarházában rendezte be imaházát, amelyben minden bizonnyal udvari lelkésze szolgált. Amikor özvegye, Telegdy Borbála 1609-ben a Zemplén vármegyében fekvő gálszécsi (ma: Sečovce, Szlovákia) birtoka provizorának két jobbágyteleket kíván adományozni, de gyenge nő lévén, nem akar a hiteles helyre sok fáradsággal elutazni, a szepesi káptalan képviselői mennek el Zboróra nemrég elhalt férje, Rákóczi Zsigmond kúriájába, ahol az udvarház házikápolnájában (*sacellum*) rögzítik bevallását.⁴⁷

⁴² Minden jószágimat és váraimat hagyom az én szerelmes fiaimnak, Györgynek, Zsigmondnak és Pálnak fiúról fiúra és leányról leányra nevezetesképpen Makovicza várát jószágostúl Sárosvármegyében, Szerencset, Tarczalt, Zombort, Ondot, Hernád-Németit, Megyasztót, Bast, Harkánt, Bényét, Karádot Zemplénvármegyében, ezeken kívül való jószágimat Onodot Borsodvármegyében minden jószággal akár mely vármegyékben legyenek, Felsővadászt Selyébbel és több östül maradt jószágimat újonnan talált jószággal, Pelsőczöt, Edelént és mind az többbit, Kecskemétet is Pestvármegyében, kikkel isten szerint osztozzanak egyenlőképpen úgy, hogy egyikről az másikra szálljon. [...] Ha pedig az fiaimnak in utroque sexu (kit az úristen távoztasson) tellességgel magvok szakadna, [...] Makovicza az ősjószággal együtt minden hozzá tartozó jószággal szálljon Rákóczy Ferencz uramra és az ő kglme fiaira János, Ferencz, András, Lászlóra és maradékokra in utroque sexu in perpetuum. [...] Rákóczy Ferencz uramnak és az ő kglme fiainak is in utroque sexu magvok szakadván, [...] Makovicza pedig minden jószággal Homonnay István unokámra, annak is magva szakadván az több jószággal egyenlőképpen az én vérszerint való atyámfiaira szálljon, úgy mint Rákóczy Lajos, Ibráni György, Kéri János, Horvát János uram gyermeki, Gerendi Jánosné asszonyom maradéki, Ibráni Ferencz gyermeki, Szinnyi István uram gyermeki, Gechiei Pál fiaira és ezeknek maradékokra iuxta rationem genealogiae szálljanak. Rákóczi Zsigmond fejedelem végrendelete, Gyulafehérvár, 1607. júl. 19. Történelmi Tár VII. (1884) 561–562.

⁴³ [a]z én szerelmes atyámfiának [= feleségemnek] leányunkkal, kiről valláslevelem is vagyom kezénél, lakóul, mig az én nevemet viseli, rendelem Szerencset, Tarczaltól kiválva, hogy annak az jövedelme teljességgel az makoviczai jószágnak megváltására tartassék, minden hozzá való jövedelemnek negyedrészevel, az közönséges költségtől a ki maradna. Rákóczi Zsigmond fejedelem végrendelete, Gyulafehérvár, 1607. júl. 19. Történelmi Tár VII. (1884) 561.

⁴⁴ POTEMKIN 1863. 44.; SZÁDECZKY 1887. 565

⁴⁵ MNL OL Bécsi segédletek ÖStA HKA r. Nr. 108. Konv. 1615. szeptember fol. 646; 1615. december fol. 1368; Nr. 109. Konv. 1616. február fol. 116–122., 165–166.; 1616. március fol. 130.; Nr. 110. Konv. 1616. április fol. 242–246., 278.

⁴⁶ Kuczini Bálintt Deak féll helyes 12 vessző. Mostan urunk ő nagysága jámbor szolgája. Idvezült öreg úr [Rákóczi Zsigmond] exemptiója mellett most is szabadságban lakik. (1631) MNL OL UeC 21/2a

⁴⁷ [i]psi... in et ad possessionem Zboron vocatam, consequenterque in domum seum curiam nobilitarem quondam Sigismundi Rakoczy ibidem adjacentem venissent, ibidemque... domina Barbara Thelegdy et puella Susanna Chyapy filia eiusdem in sacello in praescripta curia fundato, coram praenotatis testimoniis nostris personaliter constitutae... A szepesi káptalan oklevele (átírás), 1609. aug. 10. KK DVD 6.85/a (MNL OL A 57 6. k. 210–211.)

Ez a *sacellum* nem sokkal korábban még Rákóczi Zsigmond református udvari istentiszteleti helye lehetett, özvegye és annak katolikus hitben felnevelt leánya, Chapy Zsuzsanna (1608-tól: Kendy Istvánné) azonban már feltehetően katolikus kápolnának szereltette és szenteltette fel. A kápolnát, akárcsak Makovica kegyuraságát az egykori erdélyi fejedelem halála után a katolicizmus vette át, Zboró és az uradalom ugyanis a katolikus Telegdy Borbála mint kegyúrnő folytán a katolikus lelki gondozás és térítés fontos helyszíné lett, folytatva – a keleti rítusú keresztény családba született, majd katolizált – Janusz herceg által is támogatott katolikus vallásgyakorlatot. A herceg ugyanis fatemplomot épített Zborón a római vallást követő híveinek, amelyet később szétszedtek, és átvittek a szomszédos Hosszúrét faluba.⁴⁸

Telegdy Borbála, a református Rákóczi-örökösök mostohaanyja birtokain hittérítő intézményeket is felállított, parnói (Zemplén vármegye, ma: Parchovany, Szlovákia) birtokán 1609 körül jezsuita misszióknak adott helyet.⁴⁹ A homonnai jezsuita kollégiumból 1612-ben Homonna, Szatmár mellett Makovicán, 1613-ban Ungváron és Makovicán szerveztek jezsuita missziót.⁵⁰ Az erdélyi származású Bistriciensis (Besztercei) János páter (1573–1635), aki 1610–1619 között térített Magyarországon, 1615-ben a homonnai rendházból Telegdy Borbálához ment ki misszióba, mint hitszónok,⁵¹ de Rákócziné makovicai udvarában 1619-ben is működtek jezsuita páterek.⁵² Mostohafia, Rákóczi Pál, aki 1611-ben kezdte meg tanulmányait a gráci jezsuita egyetemen, ahol katolizált, 1616-ban ide tért vissza, és folytatta mostohaanyja katolizációs törekvéseit.

Makovica vára és Zboró falu, majd mezőváros, a Rákócziak alatt, majd a 18. században még jól elkülöníthető fogalmak és helyszínek voltak a makovicai váruradalomban, míg a középkorban a vár töltötte be a „caput bonorum”, azaz a birtokközpont funkcióját, a 16. század második felétől ez a feladat és az ezzel járó presztízs – a kastély és főúri udvar fel- és kiépítésével – fokozatosan átkerül Zboróra, ahol gyarapodó majorsága is van a makovicai birtokosoknak. Bár a közeli, nehezen megközelíthető várat és Zborót együtt használta a Serédy, majd a Rákóczi család, és a vár sem vesztette el teljesen rezidencia-jellegét, és Makovica vára az arisztokrata család hadi és politikai szerepének jelképe maradt; ezzel együtt folyamatos állagmegóvásáról, sőt építéséről is gondoskodtak birtokosai, egyre inkább a család katonaságának, várórságának állomáshelye és a hadi felszerelés raktározásának helyszíne lett, őrizve középkori erődítmény-jellegét. A Rákóczi család, mint védhető erődöt értékei, kincsei őrzésére is használta, míg a zborói reneszánsz udvarház, majd kastély vált a Rákóczi-ház főúri és fejedelmi reprezentációját szolgáló makovicai rezidenciájává. A 19. században, vőként a század második felében már a várat is kezdték zborói várnak nevezni, de erre már a reformkorban is van példa, 1845-ben a Pesti Divatlap zborói várként említi.⁵³

⁴⁸ *Ecclesia oppidi Zboro antehac Zborovka vocitati primitiis sub regimine scilicet et potestate serenissimi Ducis Janusii de Osztrok aedificata fuit e materialibus pure lignis eo in loco, in quo subin domus parochialis lignea nunc [1789] porro... e solidis materialibus erecta consistit, et quidem ea ipsissima Ecclesia lignea, quae nunc in possessione et filiali Zboroviensi Hoszuréth visitur. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 8.*

⁴⁹ *Annus 1615. [...] Missio Parnoviensis. Parno Pagus Homonna 3 milliaribus Hungaricis distat. Huc Magnifica D. Barbara Vidua relicta Rakoczy Principis Transylvaniae optime de Societate merita et in Transylvania et six annis in Ungariam unum e nostris evocavit cuius institutione suorum aulam in pietate et Religione Catholicae praemoveret... NKČR XXIII.C.105/1. (Annuae literae provinciae Austriae. 1608–1616, 1621–1622) 264v*

⁵⁰ LACKO 1955. 38.

⁵¹ 1615. HOMONNAE. [...] P. Ioannes Bisztricensis, operarius apud D(omi)nam Telegdi. LUKÁCS 1978. II. 171.

⁵² KELLER–MAŤA–SCHEUTZ 2017. 55.

⁵³ *Bártfa sokban Füredre emlékeztet. Gyönyörű épületek, városias utcák, sétahely csinos kutakkal, tánczterem, színház, zene stb. felséges vidék! Zordon fenyesek, kilátás a Zborói várra s a Kárpátokra. In: Pesti Divatlap, 1845/20. 313.*

Rákóczi Zsigmond fiai
Rákóczi Pál

Úgy tűnik, valódi rezidenciává a katolikus Rákóczi Pál és örökösei, illetve I. Rákóczi Ferenc és anyja, Báthori Zsófia idején vált Zboró, ennek alapját mindenképpen a kora újkori főúri életvitelnek megfelelő kastély megépítése volt. A makovicai vár, illetve a kastély előtti egyszerűbb, fából összerótt udvarház nem felelt meg, nem felelhetett meg a sárospataki várban főúri, sőt fejedelmi székhelyet kiépítő református Rákócziaknak. A rezidenciához tartozott Rákóczi Páltól kezdve a főúri könyvtár is.⁵⁴

A hatalmas uradalmat már Rákóczi Zsigmond idején, de talán már a Serédy-korszakban is, járásokra (*processus*) osztották, a határmenti vidéket a lakosság nyelvén Krajnának hívták, külön járás volt Szvidnik (ma: Svidnik, Szlovákia, 1899-től magyar neve: Felsővízköz) környéke és Hrabóc (Hrabovec), Gáboltó (Gabolto), illetve Kurima vidéke, a járásközpontokban majorsággal, udvarházzal. 1688-ban már 7 processusra oszlott az uradalom.⁵⁵ Zboróhoz eredetileg nem tartozott hozzá a Makovica vára alatti Váralja (szlovákul: Podhrad), még 1631-ben is külön falvakként említik őket az uradalom urbáriumában, igaz, Váralján csak zsellérek laknak, irtványföldeken gazdálkodnak. Az uradalomnak viszont van itt egy háza, de ezt nem a birtokosok, hanem egy kötélverő használja 1631-ben.⁵⁶ 1688-ban Váralját már olyan pusztaként írják be a makovicai urbáriumba, amely teljesen betagozódott Zboró helységbe.⁵⁷ A Rákócziak alatt lett – a Váraljával egyesült – Zboró faluból mezőváros, kézműiparral, uradalmi szolgálattal, udvari személyzettel. Zboró központi szerepét, „caput bonorum” funkcióját jelzi, hogy a 17. században az itteni Rákóczi-kastélyban tartották az úriszéket, de a földesúri jogszolgáltatással együtt járó kínzásokat, tortúrákat általában Makovica várában végezték.⁵⁸

Rákóczi Zsigmond három fia a birtokosztályt már apja életében elvégezte, 1607. október 1-jén Kassán Forgách Zsigmond országbíró előtt osztottak meg a Rákóczi Zsigmondtól öröklendő birtokokon. Rákóczi György és Zsigmond úgy elégítette ki fivérét, Pált, hogy 600 Ft és 13 hordó bor mellett neki adták a sárosi és a zborói kápolnát, ugyanakkor úgy határoztak, hogy a makovicai uradalomban szolgáló katolikus papoknak a régi szokás szerint ezután is meg kell adni jövedelmüket, de a szerencsi református prédikátornak is tovább fizetik majd a javadalmát, a szerencsi vár kápolnája egyébként György és Zsigmondé lett.⁵⁹ Már a birtokosztály is jelezte, hogy Zborót (és részben a közeli Nagysárost) Rákóczi Pál rezidenciájának szánták, az itteni katolikus plébániákkal és udvari kápolnákkal, pedig ekkor még mind a három fiú református volt. Bár Zboró mint rezidencia Rákóczi Pálnak jutott, fivérei birtokjoga megmaradt a makovicai uradalomban, és így az udvarházakban, majorokban is, a sárospataki várkastélyban élő Rákóczi György borsodi főispán gyermekei a nyarakat Rákóczi Pál zborói rezidenciájában töltötték. 1628 augusztusában írja a későbbi II. Rákóczi György apjának, hogy remek időt töltenek Zborón, velük van kisöccsük: „Franciscellus”, azaz a négy éves Rákóczi Ferencke (1624–1632) is, az idősebbek: György és Zsigmond az apjuk által szigorúan előírt tanulnivalót is naponta elvégzik itt.⁶⁰

Talán egyetlen Rákóczinak sem forrt úgy össze a neve Zboróval, mint Rákóczi Pálnak. Míg református fivérei, majd ifj. Rákóczi Zsigmond 1620. évi halála után az erdélyi fejedelemségre felemelkedett I. Rákóczi György fő rezidenciájuknak Sárospatakot tekintették, Rákóczi Pál Zborót tartotta otthonának, még akkor is, amikor 1625-ben Bécsben ingatlant szerzett, és a Himmelpfortgassén palotát épített, ahol országbírói hivatalt rendezett be.

⁵⁴ MONOK 1996. XIV., 53.

⁵⁵ Zborói, Hrabóci, Bártfa-Újfalusi, Kurimai, Szvidniki, Krajnai, Gaboltói. MNL OL UeC 21/17

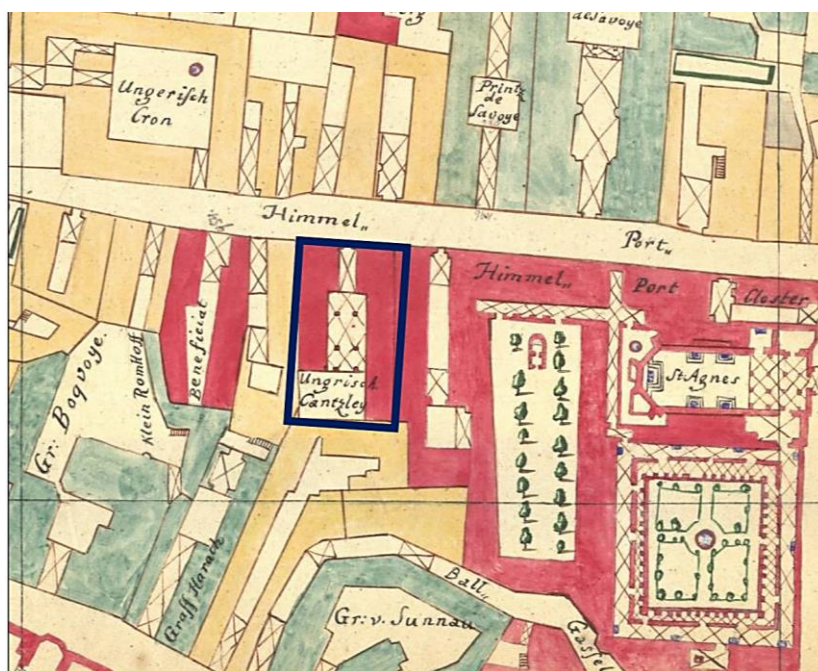
⁵⁶ MAKKAI 1954. 100.

⁵⁷ *Praedium Vár-allya. Ezen falu régenten volt Zborón alól, a vár hegye alatt... de már ezen falu hely már annyira incorporaltatott és applicaltatott Zboróhoz (cum adpertenentiis et totis limitibus), hogy már most az emberek erről in bona forma nem is emlékeznek.* (1688) MNL OL 21/19

⁵⁸ VARGA 1958. 882.

⁵⁹ SZILÁGYI 1893. 50–51.

⁶⁰ *Nos hic (Zborón) Deo volente, cum Franciscello nostro suavi bene valemus musulis interim nostris, ac par est, incumbentes et in ceteris dietam ab illustri ac magn. dominatione vestra prescriptam nobis stricte observantes.* A két nagyobb fiú [Rákóczi György és Zsigmond] levele atyjához, Zboró, 1628 aug. 16. SZILÁGYI 1893. 130.

8. Rákóczi Pál országbíró palotája Bécs 1710. évi térképén, részlet
(Wiener Stadt- und Landesarchiv. Forrás: www.wien.gv.at)

Az országbíró lett „a zborói Rákóczi”. A mádi mészárosok 1635-ben az általuk levágott majorsági ökrök árát, illetve jobbágyi szolgáltatásaik 500 Ft-os megváltását a messzi Zboróra szolgáltatatták be földesuruknak, Rákóczi Pálnak.⁶¹

Rákóczi Pál Grácból zborói (és nagysárosi) rezidenciájába visszatérve, birtokain erőteljes katolikus térítésbe kezdett. Az osztrák jezsuita rendtartomány 1616. évi jelentésében a fiatal örökösöt mint a jezsuita térítés lelkes hívét és támogatóját írják le, aki gráci tanulmányaiból visszatérve már két birtokán is elzavarta a protestáns lelkészt.⁶² 1620-ban Vásárhelyi Dániel (1598–1641) misszionárius szolgált nála a kassai jezsuita misszióból, 1625-ben Rumer Péter (1616-ban a homonnai kollégium alsófokú grammatistáinak, 1619-ben pedig a kassai misszió grammatistáinak tanítója)⁶³ és Szeghy Ferenc (1582–1635) voltak Rákóczi Pál sárosi missziójának páterei, 1629-ben Szeghy Ferencen kívül Pressul (Praesul) Lénárd (1581–1637) is Sárosban térített Rákóczi Pál udvarából.⁶⁴ Szeghy és Pressul jezsuita misszionáriusok Rákóczi Pál szepesváraljai (ma: Spišské Podhradie, Szlovákia) udvarházának udvari papjai, hitshónokai is voltak 1625 és 1629 között. Ezt a kúriát felesége, hetesi Pethe Anna bárónő hozta a házasságba, és eredetileg hetesi Pethe Márton szepesi préposté volt, aki már 1604-ben alapítványt tett a jezsuiták letelepítésére, akik végül, Pázmány érsek támogatásával, 1622-ben létesítenek missziót Szepesváralján.

⁶¹ Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 10. (1903) 468.

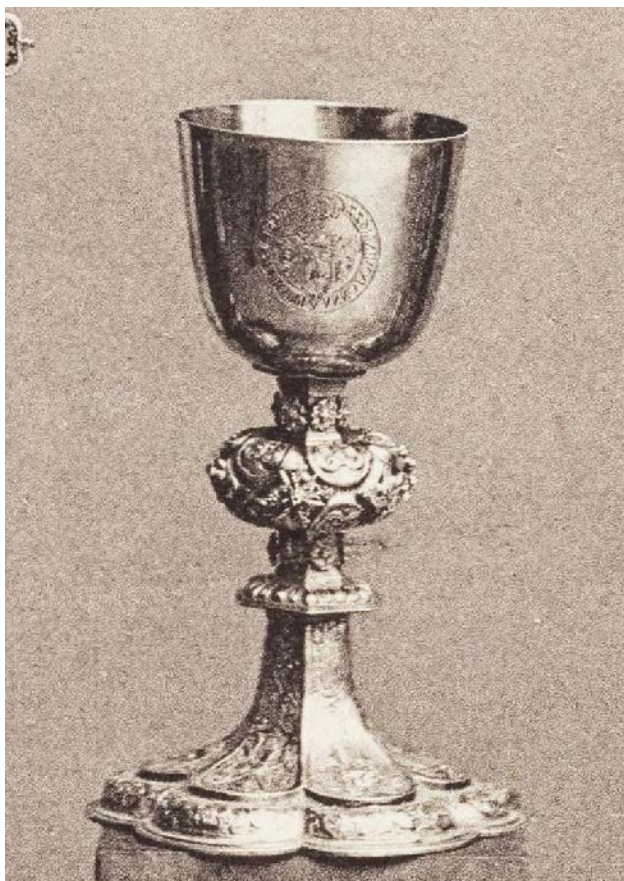
⁶² *Literae Annuae Societatis Jusi per Provinciam Austriae Anni MDCXVI. [...] Missio Rakocziana. Apud Magnificum D. Paulum Rakoczi optime spei iuvenem, apprime Catholicum in Academia Gracensi humanistibus omnibus egregie excultum, versatus est octo et amplius mensibus Sacerdos Noster cum Socio coadiutore, ut pium iuvenem inter Calvinistas et Lutheranos atque adeo duos Fratres a Catholica Religione alienos, in vera fide et pietate conservaret. Is enim ut Societatis Nostrae amatissimus est, animo destinavit post facta inter Fratres dominiorum divisione, Monasterium quoddam desertum Societati attribuere, in quo duodecim ex Sociis cum fructu animarum alii possint. Hunc Magnificum Dominum Nostri per varia dominia comitati, pluribus in locis sacris concionibus, Missarum Sacrificio, Sacramentorum administratione Catholice fidei memoriam in multorum animis revocarunt. Ab haeresi conversi sexdecim, auditi qui a longissimo tempore confessiones intermiserant. Sacer Agnus cereus flammis iniectus vires repressit, ne longius serperent. [...] Ex duabus iam parochiis opera Magnifici Pauli Rakoczi Praedicantes Lutherani sunt expediti. Magna spes affulget insignis accessionis ad rem Catholicam, quam pro viribus Magnificus D. Paulus Rakoczi ex Illustrissima Domina Susanna Erdődi in arce sua Scepusiensi adiuvant.* NKČR XXIII.C.105/1. (*Annuae literae provinciae Austriae. 1608–1616, 1621–1622*) 280v

⁶³ BORBÉLY 2016. 247.

⁶⁴ LUKÁCS 1978. II. 260., 287. 356.

A katolikus vallásgyakorlat, sőt a plébánia sem szűnt meg Zborón a református birtokos, Rákóczi Zsigmond idejében, a katolikus vallás igazi támogatója azonban özvegye, Telegdy Borbála (†1616), illetve a Grácban katolizált mostohafia, Rákóczi Pál lett. Az utóbbi fivérének, a Sárospatakon rezideáló Györgynek írja 1624-ben, hogy „a régi makovicai uraktól”, azaz Janusz hercegtől és feleségétől alapított zborói plébániát ő a továbbiakban is fenntartja, ezt egyébként református atyja, Rákóczi Zsigmond is így rendelte.⁶⁵

Úgy tűnik, a középkori eredetű zborói plébániatemplomot, illetve a Serédyek által a közelében emelt katolikus fatemplomot folyamatosan használták a 17. században. A zborói plébánia kegyurai a 17. századtól a Rákócziak lettek, akik kastélyukban házikápolnát rendeztek be, de a plébániát is támogatták, ahol felváltva szolgáltak világi papok mint plébánosok, illetve ún. adminisztrátorok, azaz szerzetes helyettesítők. A zborói plébánosok neve a 17. század elejéről nem maradt fenn, az 1620-as évek elején 6 évig egy jezsuita látta el a plébánosi feladatokat, majd az első ismert név Rákóczi Pál – ekkor már – grófhhoz, királyi tanácsoshoz és kamaráshoz, ajtónállómesterhez fűződik, 1628-ban ugyanis ő állította be a plébániára Hanusovszky Ádámot, akit Maurovicz Mihály (1588–1638) bélháromkúti címzetes apát és egri nagyprépost iktatott be hivatalába. Hanusovszky szepesi kiskáptalani kanonok is volt, így Rákóczi Pál patronátusa alatt kanonok szolgált Zborón.⁶⁶

10/a-b
A zborói plébánia Kapy-kelyhe (1622/1631) és a Kapy családnak a cuppára vésett címere.
(CHYZER 1889. III/6. tábla alapján és Gy. É. felv.)

⁶⁵ Rákóczi Pál, Zboró, 1624. ápr. 12-iki levele [fivéréhez, Rákóczi] Györgyhöz: „én nekem is mind conscientiámban s mind böcsületemben jár, hogy az régi makovicai uraméktül és szegény istenben elnyugodott urunk atyánktül rendeltetett és megtartatott fundatióban az itt való plébánust megtartsam és gondját viseljem”. SZILÁGYI 1893. 120.

⁶⁶ Anno Domini 1628, quo ego Adamus Hanusovszky ab illustrissimo Domino Paulo Rakoczy de Felső-Vadasz Comite Comitatum Saross et Thorna Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliario et Cubiculario, nec non per Hungariam Janitorum Regalium Magistro sum praesentatus et admissus in legitimum Ecclesiae Zboroviensis Parochum et ab Adm. Reverendo Domino Michaelae Maurovicio Abbate Trium Fontium de Beel Praeposito majore Agriensi... vicario Generali ad Munus Parochiale institutus et investitus, hic brevi canonicatu in Capitulo Scepusiensi potitus Parochiam hancce etiam ut Canonicus plurimis annis rexit. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 7.

Rákóczi Pál kegyuraságának kivételes művészi emléke a zborói plébánia tulajdonában lévő egyik ezüst kehely a hozzá tartozó paténával, amely eredetileg a Kapy családé volt, a tálka felirata szerint Kapy László készítette 1622-ben, a kehely talpára azonban Rákóczi László az alábbi feliratot vésette: *Emptus est Calix iste ab orphanis condam Ladislai Kapy per Comitem Paulum Rakoczy Judicem Curiae regiae 1631.* [A kehelyt Kapy László árváitól vásárolta gróf Rákóczi Pál országbíró 1631-ben].⁶⁷ Rákóczi László özvegye, Pethe Anna 1000 Ft-ot hagyott végrendeletileg a zborói templom oltárainak készítésére, mivel a kőtemplomot néhai férje építtette.⁶⁸ Kérdés, hogy valóban Rákóczi Pál építtette-e újjá a középkori eredetű zborói plébániatemplomot, vagy, ami valószínűbb, csak bizonyos felújítását fizette. A plébános meghívásával egy időben, 1628-ban harang is készült, amely a zborói plébánia jegyzőkönyve szerint a 18. században még a templom tornyában volt.⁶⁹ Nem zárhatjuk ki, hogy Rákóczi Pál a plébánia és templom megújítására rendelte meg a klagenfurti származású Georg Wierd (†1657) eperjesi harangöntőnél a kis harangot, amelyet azonban csak különálló harangtoronyban helyezhettek el, mivel a templom kőtornyát csak 1662-ben építik fel.

Rákóczi Pál térítő tevékenységét az 1626 körül feleségül vett hetesi Pethe Annával (†1637), Pethe Márton kalocsei érsek és szepesi prépost (1553/54–1605), az ellenreformáció egyik vezéralakja unokahúgával, Pethe László (†1617), a Magyar Kamara elnöke leányával is folytatta.⁷⁰ Birtokát a katolikus térítés egy fontos központjává kívánta tenni, 1631-ben kéréssel fordult a Propaganda Kongregációhoz, hogy püspökök híján, a birtokain működő papok is feloldozhassák és a katolikus egyház kebelébe visszatéríthessék az eretnekeket. Búcsúengedélyeket kért birtokai templomainak, és támogatást, hogy a protestáns kézen lévő egykori katolikus egyházi birtokokat saját pénzén visszavásárolhassa, és a katolikus vallást újra bevezethesse rajtuk. Azoknak a kispapoknak, akik az ő támogatásával tanultak a szemináriumokban, felszentelési kiváltságért folyamodott. Rákóczi udvari papja, Bagodál Máté domonkos szerzetes meg is kapott több kiváltságot missziójához a bécsi pápai nunciustól, de a Rákóczi-birtokokon működő plébánosok is fontos engedélyeket kaptak.⁷¹ Rákóczi Pál és felesége, Pethe Anna a karthauzi rend Szepes vármegyei, Vörös Kolostor néven (ma: Červený Kláštor, Szlovákia) ismert középkori eredetű rendházát is támogatták adományaikkal, a huszita háborúban megsérült körítő falak megújítását Rákóczi Pál országbíró 1630-ban, majd halála után, 1637 májusában (pár héttel halála előtt) özvegye is támogatta, nevük a falakra is felkerült.⁷²

Nem tudjuk, a katolikus házaspár első gyermeke, Anna Mária hol és pontosan mikor született,⁷³ tény, hogy Pethe Anna és férje egy rófnyi ezüstsoborral mondtak hálát a Czesztochowai Fekete Máriának születéséért 1635-ben,⁷⁴ végül korán árvaságra jutott kislányuk apáca lett Bécsben.

⁶⁷ Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 11. A kehelyt gyámleányaitól, Kapy Judittól és Évától, Kapy László és Mednyánszky Judit árváitól vásárolta Rákóczi Pál, akit feleségével, hetesi Pethe Annával (Pethe László és Kapy Anna lányával) együtt bizott meg a király a gyámsággal. Vö.: II. Ferdinánd Bécsben, 1630. ápr. 22-én kelt oklevele Kapy István árvái gyámságáról. KK DVD 7.536 (MNL OL A 57 7. k. 956–957.)

⁶⁸ GALLA 2015. 167.

⁶⁹ *Campana secunda centenariorum circiter 4 est cum inscriptione ista: In der Ehre Gottes durch Feüer Hitz Georgius Vird in Eperies goss mich Anno 1628.* Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 15.

⁷⁰ Erről bővebben: GALLA 2015. 166–167.

⁷¹ GALLA 2015. 166.

⁷² TÓTH GY. E. 1886. 87.

⁷³ Amikor II. Ferdinánd királynál 1638-ban előbb gyámjuk, Uz János, majd Mixich (Miksics) György egri kanonok Rákóczi Pál és Pethe Anna árvái életkorának megállapítását kérte, a király bizonyítványai Anna Máriát 11 évesnek mondják, ezek szerint 1627-ben született (esetleg 1626 decemberében), születésnapja 1626. dec. 2. és 1627. ápr. 21. közé esett. Vö.: III. Ferdinánd oklevelei Rákóczi László és nővére, Anna Mária életkorának megállapításáról, Bécs, 1638. ápr. 22. és Bécs, 1638. dec. 1. KK DVD 9.98 és 9.123. (MNL OL A 57 9. k. 124–125., 168.)

⁷⁴ *Eam fuisse Annam Pethe de Hetess evincit inscriptio, quae in statua argentea circiter cubitali, reliqua inter anathemata adservatur Czenstochoviae; sic autem habet: Votum Divae Virgini, Matri Mariae Clari montis Czenstochoviensis oblatum Illustrissimorum Parentum Comitis Pauli Rákóczii de Felső Vadász, Judicis Curia Regiae in Hungaria, Comitis Supremi Comitatum Sáarosiensis et Thornensis, invictissimi Imperatoris Ferdinandi II. consilarii, et Camerarii etc. nec non Anna Pethe de Hetess, pro dilectissima ipsorum progenita Filiola Maria Anna Rakoczy, Anno reparatae salutis 1635.* WAGNER 1774. II. 334.; BOTKA 1863. 8–9. Egyes hagyomány szerint Rákóczi Pál és felesége 1635. évi zárandoklata után született meg fiuk, László, aki valójában 1633-ban jött a világra.

Rákóczi Pál és Pethe Anna második gyermekének születése és keresztelese azonban már bizonyosan Zboróhoz kötődik. Rákóczi László 1633. április 29-én, (Veronai) Szent Péter domonkos vértanú napján született, de nem a zborói plébánián akkor szolgáló két kassai domonkos adminisztrátor, Kosicky/Kassai Cyprián és Ossolinski/Ossolini(?) Kelemen keresztelte meg, hanem Sennyey István győri püspök, kancellár, aki 1633. májusában éppen Eperjesen tartózkodott, hogy az erdélyi fejedelemmel békét kössön. Május 22-én, Szentháromság napján a szülők Sennyey püspököt hívták el Zboróra, aki az udvari kápolnában Sándor László névre keresztelte Rákóczi Pál gróf és felesége fiát, a keresztapa Pázmány Péter esztergomi érsek volt, akit a keresztelő püspök képviselt, a keresztanya Pálffy Katalin grófnő (†1639), Forgách Zsigmond nádor (†1621) özvegye.⁷⁵

Rákóczi Pál valódi rezidenciának tekintette és akként használta Zborót, 1636. május 20-ikán a szepeshelyi (Spišská Kapitula, Szlovákai) prépostsági templomban tartott temetése után özvegye, hetesi Pethe Anna birtokáról, a lechnici kolostorból írja sógorának, I. Rákóczi Györgynek, hogy beteges férje a legtöbbet „makovicai házuknál” lakott, ő azonban özvegyiségében kénytelen egy másik birtokán élni, mivel a makovicai uradalomban megfogyatkozott a jobbágyság.⁷⁶ Rákóczi Pál Zborón halt meg 1636. március 12-én hajnali 3 órakor, mellette volt udvari gyóntatója, egy probációs, azaz utolsó tanulóévét befejezett jezsuita, akinél meggyónt, és aki ellátta a betegek szentségével. A szepeshelyi Szent Márton prépostsági templomban temették el.⁷⁷ Ugyanide hozták felesége, az 1637. július 25-én bécsi házukban meghalt Pethe Anna koporsóját is.

Zboró kiemelt uradalmi státusa már a 17. század első felében is nyilvánvaló, majorsága a legnagyobb az uradalomban, bár máshol is van majorház és allódium. Zboró falu jobbágysága hagyományosan summásan adózik 1631-ben is, a helyi jobbágyok a várhoz és a földesúri kastélyhoz különleges szolgáltatásokat teljesítenek (szekerezés, naponta egy személy a várőrségre és háború esetén hajdúk kiállítása, a vargák a paraszti munkák helyett csizmákat és cipőket készítenek uraiknak). Zborón van portőr és gabonamalom, illetve fűrészmalom, serfőzde, kocsmá, sőt vendégfogadó is, ráadásul vámhely, a vámot a birtokosok megosztják egymás között.⁷⁸

⁷⁵ 1633. *Dum Parochia Zboroviensis administratur per RR. PP. Ordinis Praedicatorum Cassoviensium, praecipue per R. P. Cyprianum Cossicen(sem) Ordinis Praedicatorum S. I. L. et R. P. Clementem Ossoczinensem, Illustrissimus Dominus Comes Paulus Rakoczy de Felso-Vadasz Judex Curiae Regiae per Hungariam et Comitatum in Saross et Thorna Supremus Comes etc. suscepit filiolum ex charissima sua conjuge Comitissa Anna Petho de Hetess etc. die 29 Aprilis, qui fuit Sacer S. Petro Martyri Ordinis Praedicatorum, quem 22 Maji die SS. Trinitatis sacro Illustrissimus ac Reverendissimus Stephanus Zengei Episcopus Jauriensis Cancellarius Regni Hungariae et pro tunc ab Augustissima Majestate Commissarius Eperiessinum ablegatus ad pacem componendam cum Serenissimo Principe Transylvaniae baptizavit Ladislaum Alexandrum, levantibus eodem illustrissimo et reverendissimo Stephano Zengei nomine Eminentissimi DD. Petri Pazman Sanctae Romanae Ecclesiae cardinalis et archi-Episcopi Strigoniensis et Catharina Palffy de Erdőd relicta Illustrissimi Sigismundi Forgach Comitis Palatini in Capella Aulae Zboroviensis. Vivat Deo, Ecclesiae, Patriae, Amicis, Magnorum Parentum maxima Indolis et spei propago.* *Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 7., Közölve: Sárospataki Füzetek 6. (1862) 351. (1862. ápr. 10.)*

⁷⁶ [h]osszú betegsége miatt jó emlékezetű szerelmes uram legtöbbet makoviczai házuknál lakozván, a szegénység igen megfogyatkozott és szegényedett, mely miatt kényszeríttem mindjárt a temetésről ide a klastromi jószágomba jönnöm... *Pethe Anna, lechnitzi klastrom, 1636 máj. 27-én irt levele.* SZILÁGYI 1903. 275. 2. jegyzet

⁷⁷ *Anno 1636. Die 12 Martii hora 3 post mediam noctem Illustrissimus Comes D. Paulus Rakoczy de Felső-Vadasz Judex Curiae Regiae et Patronus Magnus hujus loci et Ecclesiae aetatis suae 41. in Curia sua Zboroviensi confessario suo probato Societatis Jesu confessus SS. viatico refectus, Sacrique olei unctione roboratus, animam Deo in Communione S. M. Ecclesiae reddidit; cujus corpus subin die 20. Maji sepultum in Ecclesia S. Martini in Capitulo Scepusiensi requiescit.* *Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 7.*

⁷⁸ MAKKAI 1954. 100.

I. Rákóczi György

Rákóczi Zsigmond fia, bár főúri birtokosként Sárospatakon, fejedelemeként pedig Gyulafehérváron volt rezidenciája, a makovicai uradalmat sem hanyagolta el, hiszen a fivéréivel kötött birtokosztály szerint birtokos volt mind az uradalomban, mind a zborói földesúri rezidencián, ahol azonban öccse, Pál lakott „életvitelszerűen”. Már fejedelemsége előtt, 1624–1627 között kőműveseket fogad Zboróra, de fejedelemeként is folytatja az építkezéseket. Máriássy Ferenc makovicai udvarbíró írja 1640-ben a fejedeleme: „az makovicai váratoronyrak... új fundamentomat vetettek, hogy állandóbb legyen”, leveléhez a toronyról készült rajzot is mellékeli. 1643-ban Debreczeni Tamás jószágigazgató tesz jelentés a várban végzett építésekről.⁷⁹

I. Rákóczi György valódi rezidenciát tervezett itt, amelynek egyik fontos eleme az udvari vallásgyakorlat, és ezzel együtt a birtokos vallásának az uradalom népessége körében való terjesztése. Talán I. Rákóczi György érdeklődését Zboró és Makovica iránt a reformáció terjesztésének szándéka is motiválta. Ismerjük családjának: apja, illetve felesége, Lorántffy Zsuzsanna protestáns lelkiségét és a református vallás terjesztése iránti elkötelezettségét, ezért egyfajta missziót is láthatunk abban, hogy a református fejedelem országától, Erdélytől és családi rezidenciájától, Sárospataktól igen távol, ott, ahol birtokainak ruszin jobbagysága (korabeli kifejezéssel „az oroszág”) a görögkatolikus vallás híve,⁸⁰ fivére, Pál és családja pedig a katolikus vallás és egyház elkötelezett támogatója, kegyúrként katolikus plébánia és templom fenntartója volt; udvarában protestáns istentiszteleti helyet alapítson. Még akkor is, ha birtokán kevés evangélikus élt, a kálvini tanoknak pedig a főúri udvaron kívül nemigen akadt itt követője. I. Rákóczi György döntésénél még nagyobb súllyal eshetett latba Makovica diplomáciai és katonapolitikai szempontból előnyös földrajzi elhelyezkedése, Lengyelországhoz való közelsége. I. Rákóczi György idejében még az Erdélyben bányászott higanyt is Makovicán keresztül szállították Munkácsról Krakkóba.⁸¹

I. Rákóczi György zborói „honfoglalásának” legfeltűnőbb jele egy új protestáns templom építése, hiszen Zborón katolikus plébánia működött és a kastélyban is katolikus kápolnát tartott fenn fivére és birtokostársa, Rákóczi Pál. A templomot már fejedelemmé választása előtt elkezdte építtetni, hiszen az 1914-ig fennmaradt harang felirata szerint borsodi főispánként rendelte meg 1630-ban David Gehra vándor harangöntőnél. Az egyik latin felirat zsoltárverseket tartalmaz és a harangöntő névjeget, németül, a harang palástjának másik oldalán Rákóczi György híres jelmondata – *Non est currentis, neque volentis, sed miserentis Dei* – mellett a kegyúr és mecénás titulusa olvasható.⁸² A kutatás feltételezi, hogy a harang a Zboróban felállított harangöntő-műhelyben készült.⁸³

⁷⁹ DÉTSHY 1971. 351.; 354.

⁸⁰ Rákóczi Zsigmond makovicai uradalmában élő és működő ortodox ruszin papokat, korabeli nevükön batykokat felmentette a jobbagyi kötelezettségek fizetése alól, csak évi 10 Ft-ot és egy nyestet kellett járadékként adniuk. Fiai, Pál és György megerősítették ezt a szabadságot az unióra áttért jobbagyoknak is. Rákóczi György szabadságlevele, Sárospatak, 1626. jún. 26. és Rákóczi Pál kiváltságlevele, Zborói udvarház, 1624. dec. 30. HODINKA 1911. 1. 48–49. sz. (55–57.)

⁸¹ *Az kénesőt ha Nagyságod elküldi Krakóban, innét [Munkácsról] Krakóban vinni nagy kerülő és igen nagy költséggel is vihetik el, hanem ha furmányosokkal vitetik... ugyan Makoviczára kell vinni, mert arra vagyon az általút, innét Munkácsról is mind arra járnak, hanem innét Makoviczág elvihetik és onnét vihetnék osztán Krakóig, mivel Krakó oda nem messze úgy is... Balling János munkácsi udvarbíró levele I. Rákóczi Györgyhez, Munkács, 1636. jún. 3. SZILÁGYI 1903. 335.*

⁸² HODIE SI VOCEM EIVS AVDIERITIS NE OBDVRETIS ANIMVM VESTRVM VT IN CONTENTIONS ET DIE TENTATIONIS IN DESERTO PSAL CLANGITE IEHOVAE OMNES INCOLAE ET TERRAE COLITE IEHOVAM CVM LAETITIA VENITE IN CONSPCTVM EIVS CVM CANTV PSAL. CVIII. DAVID GEHRA HAT MICH GOSSEN. — NON EST CVRRENTIS NEQVE VOLENTIS SED MISERENTIS DEI. — ME ILLVSTRIS DOMINVS GEORGIVS RAKOCY DE FELSEO VADÁSZ COMES COMITATUS BORSODIENSIS FIERI FECIT ET GLORIAE DEI IN VSIBVS ECLAESIAE EVANGELICAE ZBOROVIENS(is) DICAVIT INQ(ue) TEMPLO NOVO NOVAM COLLOCAVIT. MDCXXX. MYSKOVSKY 1865.; KERÉKGYÁRTÓ 164–166.; SZÁDECZKY 1915.–BUTYKAI 123–124. (Fordítása: Vajha ma hallanátok az ő szavát. Ne keményítsétek meg a ti szíveteket, mint a pusztában: ahol megkísértettek engem (Zsolt.) Vígán énekelj az Úrnak te egész föld; harsanjatok fel, örvendezetek és zengedeztetek! Vigadozzatok az Úr előtt! (Zsolt. 108). David Gehra öntött engem (német). – Nem azé, aki fut, sem azé aki akar, hanem a könyörületes Istené – Engem felsővadászai Rákóczi György méltóságos úr, Borsod vármegye ispánja készíttetett és ajánlott fel az Isten dicsőségére és a zborói evangélikus egyház használatára, és az új templomban újonnan elhelyezett.)

⁸³ KERÉKGYÁRTÓ 2016. 159.

Rákóczy harangja. (Rajz. Myskovszky V.)

11. Rákóczi György zborói harangja, 1630
(MYSKOVSKY 1865. alapján)

A feliratból az is kiderül, hogy a harangot az „új templomba” szánták, és az is, hogy nem udvari kápolnába, hanem a zborói evangélikus egyház, vagyis gyülekezet templomába. Az evangélikus itt nem a lutheri irányt jelentette, hanem a reformátust. Ez az „új templom” a református birtokosoknak, illetve Zboró és környéke protestáns jobbágyainak készült, ahogyan a harang felirata is bizonyítja.

Az új templom azonban még 1634-ben sincsen készen, az uradalom urbáriuma szerint: boltozatos épület, két ajtóval, három hosszú és három kerek ónba foglalt üvegezésű ablakkal, a templomi székek is benne vannak, karzatának azonban csak a tartógerendáit illesztették be, és harang is tartószerkezet nélkül fekszik a templom padlóján.⁸⁴ Az első kőtemplomot tehát I. Rákóczi György kezdte építtetni 1630 körül, ekkorra a harangot is megrendelte, de a harang még négy év múlva sem került fel a helyére, a haranglábba.

1641-ben már áll a templom melletti harangláb, és nemcsak a „cifrás gyantáros, rostélyos” karzat, hanem a fényezett szószék is elkészült a templomban, amelynek falaihoz belül könyöklővel ellátott széksorokat állítottak, a templom bejáratához pedig oszlopos tornácot emeltek. Kérdés, hogy milyen gyakran használták, 1641-ben ugyanis kőst és serfőző eszközöket tároltak benne.⁸⁵

A református erdélyi fejedelem udvari templomának építésével egy időben makovikai birtokán máshol is igyekezett a protestáns vallást terjeszteni, és a katolikusok vallásgyakorlatot visszaszorítani. 1640-ben írja Lósy Imre esztergomi érsek Lippay György egri püspöknek, hogy Rákóczi Pál árváinak hazslini (ma: Hažlín, Szlovákia) és kurimai jószágára a birtokostárs, egyben az árvák gyámja, I. Rákóczi György fejedelem református prédikátort rendelt, s félő, hogy Zboróra és Újfalura is református papot hozat majd. Rákóczi Pál árváinak birtokai egyébként 1640-ben éppen zálogban voltak Hoffmann Istvánnénál (az 1629-ben elhunyt Hoffmann György kamarai igazgató katolikus sógornőjénél, özvegy Hoffmann-né Horváth Stansith Katalinnál), aki katolikus papot tartott zálogbirtokán.⁸⁶

⁸⁴ Egy új templom. Az udvar közepin, igen szép bótos, környös körül új karos székek. Egy új harang az templom közepén a padimentumon, színe nincsen. Tengelyre sincsen csinálva. Két fekete gyantáros ajtó az templomon. Vas hevederek, kulcsosok, pléhesek. Négy hosszú ónban foglalt üveg ablakok, épek. Három kerekded üveg ablakok, ónban foglaltak. Az karban menő(?) ajtón egy fekete gyantáros ajtó, nincsen pléh rajta. A templomban az karnak csak gerendái vadnak kicsinálva az falban. (1634) MNL OL UeC 21/3

⁸⁵ Egy új templom az udvar közepett, szép boltos. Két fekete gyantáros ajtó... Az karban járó ajtó... Két cifrás gyantáros kar, egyiknek darabja rostélyos. Egy prédikáló szék gyantáros. Az fal mellett környös környül fejr székek könyöklőivel együtt. Négy hosszú ónban foglalt üveg ablak. Három kerekded ónban foglalt üveg ablakok. Az templomban serfőzéshez való tekenyők No 5. Egy kis szarvas tekenyő. Ház épületihez való rúd vas No 9. Apró kőst No 12. Egy egész kő mázsa egy fél mázsa és egy fertály mázsa három darabban. Két gyantáros karszék. A templom mellett egy harangláb. Vagyon benne egy öreg harang. Ez templomnak tornáca új. Az templomnak nap kelet felől való végében egy új tornác cubas feljáró két gradicsával együtt. Alatta vagyon egy sörlő malom. Debreczeni Tamás prefektus parancsára készült inventárium I. Rákóczi György erdélyi fejedelem makovikai váráról és zborói udvarházáról. Zborói udvarház, 1641. szept. 1. MNL OL UeC 21/6

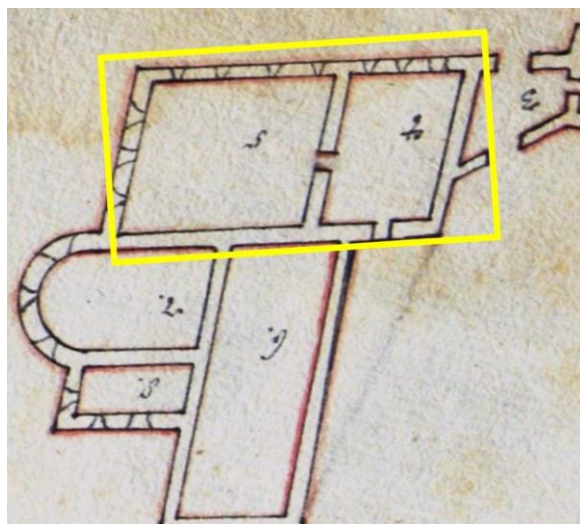
⁸⁶ Az erdélyi fejedelem dolga in perversione religionis catholicae Magyar Országban is vigeál. Az árvák jószágában Haszlin nevű faluban az catholicusokra taval[y] vivének praedicator, most Curimára vittek, azontúl félthettyök Szboró[t] és

A templomot 1645 elején akarta Lorántffy Zsuzsanna felszenteltetni, ekkor ugyanis Zborón, illetve Bártfán tartózkodott, ide írt neki Veréci (Verőci) Ferenc sárospataki református lelkész, akit a fejedelemasszony elmenetele előtt megkért a szentelésre. A prédikátor azonban hiába várta, hogy úrnője Zboróra hívja. A pataki lelkész úgy tudja, hogy a zborói új református templomban, annak ellenére, hogy nincs felszentelve, már többször volt istentisztelet, sőt talán a szentségeket is kiszolgáltatták benne, ezért már nem is ítéli olyan fontosnak a szentelést, hiszen az igehirdetéssel és a sákramentumokkal lényegében ez már megtörtént.⁸⁷ A zborói kastélyról és majorságról készült 17. század végi rajzon feltehetően a régi református templom épülete is megjelenik.⁸⁸

12/a-b

Az egykori református udvari templom épülete és alaprajza a zborói kastélyról készült rajzon, a 18. sz. eleje, részlet. MNL OL E 190 48/16/7 (MNL OL dig. felv.)

Újfalut is, ha ki váltja az fejedelem Hoffmann Istvánnétül [!], az ki most ott catholicus papot tart: ez gyümölcső az tutlának. Lósy Imre levele Lippay Györgyhöz, Nagyszombat, 1640. aug. 17. Idézi: TUSOR 2022. 39.

⁸⁷ *Kegyelmes asszonyom, minapi nagyságtok Borsiban létekor értettem vala, hogy énnekem is Makkovicára néminemű ott való templumnak megszentelésére talán fel kellene mennem. Nagyságtok kegyelmes parancsolatját mind ez ideig vártam, ugy vélekedőn, vagy véghez ment volt még ezelőtt a dolog, vagy talán bizonyos okok végett nagyságtok elhalasztotta [...] mind várokotam a Makovicára való felmenetel után [...]. S. Patak die 30. Januarii Ao 1645. Nagyságtok, mint kegyelmes asszonyának alázatos egyházi szolgája Veréci Ferenc, mp. (Kívül más írással: Anno 1645. die 15. Febr. Zboroviae. D. Franc, Vereőcy Uram) [...] Elvöttem vala, kegyelmes asszonyom, az nagyságtok Bártfárúl 18. Febr. nekem küldött levelet, melyben kegyelmesen minemű dolgokrul parancsoljon, értem. Az zborói templumnak consecráltatása felől bizonyosan értettem Bodor Benedek uramtul, hogy nem volt; de mivel immár sok izben hirdettetett az urnak igéje benne, és talám még az áldott sacramentumok is kiszolgáltathattak; nem itélem szintén oly szükségesnek ezután lenni, mivel ugyancsak azon szentséges eszközökkel menne végben, noha nagyobb készüllettel és némely dolgoknak világosabb kifejezésével. Mindazáltal, ha nagyságtok ennyi országos sok gondjai között hozzá érkeznek, ugyan nem ártana néminemű jövődöbeli fundamentomokra képest. [...] In S. Patak die 2. Martii Ao 1645. Nagyságtok, mint kegyelmes asszonyának alázatos egyházi szolgája Veréci Ferenc, m. p. Veréci Ferenc sárospataki lelkész levelei a Zborón tartózkodó Lorántffy Zsuzsannához, Sárospatak, 1645. jan. 30. és márc. 2. SZILÁGYI 1878. 473–474.*

⁸⁸ MAKKAI 1954. 98/99

Rákóczi Pál halála után I. Rákóczi György jószágigazgatója, az evangélikus Máriássy Ferenc (†1649) szepesi alispán, a makovicai uradalomból is elűzte a katolikus papokat, és protestáns prédikátorokat hívott helyettük, a király azonban felelősségre vonta a fejedelmet, Sáros vármegye ugyanis a Magyar Királyság része maradt a linzi béke (1645) után is; I. Rákóczi György azzal védekezett, hogy tudtán kívül történtek az erőszakos fellépések.⁸⁹ A Rákóczi-levéltárban őrzött 17. századi végi rajzon, amely a kastélyról és majorságról készült, a kastély egyik épületrészét a reformátusok egykori, Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony (†1660) idejében használt templomaként jelölik meg.⁹⁰ Az (egykori) református vallásgyakorlatot Zboró katolikus egyházának egyházlátogatási jegyzőkönyve is említi 1749-ben (*capella confessionis Helveticae*).⁹¹ A zborói protestáns templomot a helyi hagyomány az erdészeti hivatal épületével azonosítja,⁹² amely azonban napjainkban Serédy-kastélyként is ismert, csak további kutatás döntheti el, hogy a máig fennmaradt és jelentősen újjáépített építészeti emlék eredetileg milyen célt szolgált.

I. Rákóczi György fejedelem 1634-ben még használta a „veres házakat”, ahol az emeleten neki és feleségének is külön lakrésze volt.⁹³ 1641-ben a régi rezidenciát, a Serédy-féle udvarházat még a fejedelem veres házában hívják ugyan, ahol I. Rákóczi Györgynek és feleségének is külön szobája van, bútorokkal, de a termekben csótány rágta gabonát tárolnak, és a birtokosok már másik épületet, az új, bástyákkal és toronnyal épült kastélyt használják. Az új kastély alsó traktusában a raktárak mellett mosóasszonyok, szabók, ifjú szolgálattelvők, komornyikok, azaz belső szolgák laktak, míg az emeleten valódi fejedelmi rezidenciát rendeztek be az egyik bástya körül. A fejedelem árnyékszékkel felszerelt lakosztályába (berendezése: a díszes mázas kályha, díszes festett és „gyantáros”, azaz viaszos gyantával fényezett szekrény, szétnyitható fiókos asztal) „a bejárók házában”, azaz a főúri szolgálattelvőknek szánt előszobán, egyfajta „lobbyn” keresztül lehetett bejutni. Lorántffy Zsuzsanna ugyancsak drága lengyel kályhával fűtött lakosztálya közvetlenül az udvarban nevelt nemes kisasszonyok szobája mellett volt, nagy zöld baldachinos ágygal, illetve egy kisebb nyoszolyával és festett faliszekrényvel. Innen nyílt a négy ablakos fogadóterem, amelynek díszes egy hatalmas, díszes pohárszék volt 7 hosszú aranyozott pohárral, és 46(!) kisebb pohárral, de volt itt lehajtható ajtóval felszerelt, kevésbé díszes edénytartó szekrény és 10 karosszék.⁹⁴

⁸⁹ GALLA 2015. 168.

⁹⁰ 4. *Olim Reformatorum Templum sub Principissa Susanna Lorantfi*. MAKKAI 1954. 98/99. MNL OL E 190. Magyar Kamara Arcívuma, Rákóczi család levéltára, 48. doboz, 16. tétel, No. 7.

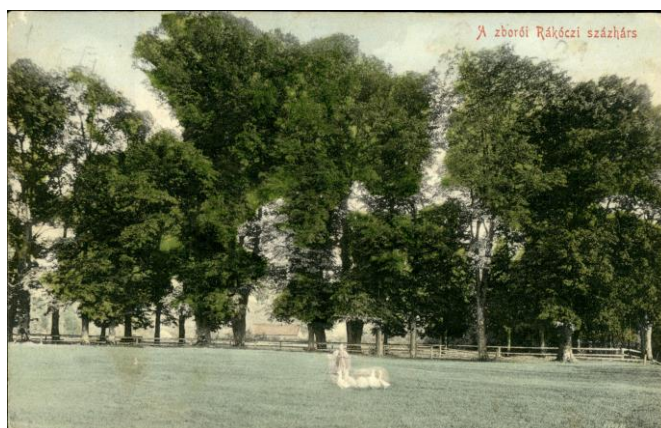
⁹¹ ČOVAN 2015. 40.

⁹² *A harangon említett »novum templum« a kastély udvaron, gyümölcsös között álló egy emeletes, erős négyszög épület volt, melynek emelete most 3 nagy terem és egy előcsarnok, melybe a lépcső vezet. Jelenleg tisztí lak.* SZÁDECZKY–BUTYKAI 1881. 123–124.; *Informácie o prechode Zborovčanov na evanjelickú vieru nie sú k dispozícii, došlo k tomu zrejme už dávno pred rokom 1650.* ŠVEC-BABOV 1996.

⁹³ *Curia Zboro. Az Fejedelem veres házában három kristály ablak. [...] Kívül fűtő tarka mázos kemence. [...] Az fejedelem veres házában nyíló szenes házon ablak vagyon két kristály üvegből. [...] Fejedelem Asszonyunk ő nagysága házában. Két öreg ablak, egyike paraszt üveges. [...] Négy darab padszék. Egy mázas kemence, két kályha héa. [...] Az alsó öreg palotán. Tíz üveg ablak. Az ablakoknak tizenöt öreg tányér hia. Egy öreg régi mázos kemence. Egy fejér deszka pohárszék. (1634) MNL OL UeC 21/3*

⁹⁴ *Curia Zboroviensis. Az fejedelem vörös házában három cristaly üveg ablak. Körül a fal mellett padszék négy darab. Zöld fogas hét darab. Kívül fűtő tarka mázas kemence. Egy gyantáros ajtó pléhestül kulcs nélkül. Azon házban egy rakásban muszka ette abajdóc gabona cub. 9 ½. [...] Fejedelem Asszony ő nagysága házában [...] Egy mázas kemence. [...] Egy rakásban gabona, muszka ötte. [...] Az új kő házban bemenő első bélelt pléhes ajtó a torony alatt [...] Napnyugatról nyíló bolt házban [...] Ez házból nyíló bástyában [...] Mosó asszonyok háza [...] Ifjak háza [...] Szabók háza [...] Komornikok háza [...] Az tárházban [...] Felső palota pitvara [...] Északról való felső házban [...] Bejárók háza [...] Egy tarka lábós lengyelországi kemence [...] Az fejedelem Urunk ő nagysága háza. Egy igen szép lengyelországi kályhás kemence Egy dupla kivonó asztal fiastul. Két feir karszék, egy zöld karszék. Egyes feir karszék. Az falban gyantáros hímes almarium. Két ablakja kristály üveges. Az fejedelem házából nyíló bástya boltnak zöl pléhes ajtaja. Két ablaka négy-négy táblája cristaly üveges. pervata széken gyantáros ajtó pléh nélkül. Egy feir karszék örög. Az úrfiak háza [...] Leányasszonyok háza [...] Fejedelem Asszonyunk ő nagysága háza. A leányasszonyok házában nyíló ajtó... Egy zöld superlatos nyoszolya öreg. Egy lengyelországi cifrás magos kályhás kemence. Két örög négy ramos cristaly üveg ablak. Két zöld örög karszék. Egy kisedd nyoszolya zöldet festett. Egy kis asztal fa, lábastul. Az kőfalban egy cifrás almarium pléhes sarkas ajtaja. Az bástyában nyíló ajtó... Abban vagyon egy zöld üreg karszék és egy alacsony feir szék. Az pervatara nyíló ajtó... Két cristaly üveg ablak ezen bástyában 4 ramos. Felső nagy palota. Asszonyunk ő nagysága házában nyíló ajtó [...] Egyes zöld karszék No 10. Egy hosszú feir asztal lábostul. Egy lengyelországi cifra kályhás*

Nem tudjuk, az új kastélyt pontosan mikor építették a főúri testvérek, Rákóczi György és Pál, de az építés vagy átépítés dátumát, esetleg az építkezés kezdetét őrizhették meg azok az ólomüvegablakokra festett címerek és névbetűk, amelyeket a zborói kastély 1690. évi kamarai leltárában említenek. Az egykori fejedelmi lakosztály, illetve az udvarló ház (más néven: bejárók háza) ablakainak hatszögletű, ólomba foglalt üvegszemei közé kerek üveglapokat illesztettek, amelyekre I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna monogramját festették az 1627-es évszámmal.⁹⁵ Az ablakok, és így a címeres „tányér” is feltehetően az uradalmi üveghutában készültek.

13/a-b
Rákóczi György zborói hársfái
képeslapokon, 1900–1901 k.
ZM KGy

I. Rákóczi György és Zboró kapcsolatára a széles közvélemény a 19. század második felétől egy meghatározó emléket társít, jelesül: I. Rákóczi György hársfáit, a fejedelem ugyanis Zborón írt leveleit így keltezte volna: *Datum* (máshol: *Dabam*) *Zboroviae sub centum tiliis*, azaz: kelt Zborón a száz hársfa alatt. Ez a toposz olyannyira elterjedt, hogy még Mikszáth Kálmán novellájába is bekerült,⁹⁶ 1900 körül pedig Bártfán készült képeslapok is terjesztették a száz hársfa híret,⁹⁷ és ennek emlékére a 19. században hársfasort telepítettek a kastélyhoz vezető út két oldalára. A legendát – amelynek lehet ugyan valóságalapja, de a tudományos irodalom, forráskiadások nem támasztják alá –, hogy leveleit (egyes helyeken: okleveleit!) általában így keltezte volna a fejedelem, Szádeczky Lajos történész, a kora újkort jó ismerő forráskiadó annyiban erősítette meg, igaz, forrásmegjelölés nélkül, hogy Rákóczi György az

kemence. Négy táblás cristaly üveg ablakok... Egy örög hímes pohár szék négy táblájával három kulcsos pléhével, zöld hímes deszkáival, befoglalva pléhes ajtajával. vadnak ez pohár székben hosszú vékony aranyas poharak No 7. Hoszú és apró poharak mixtim No 46. Egy felemelő fejér pohárszék-aszta. Debreczeni Tamás prefektus parancsára készült inventárium I. Rákóczi György erdélyi fejedelem makovicai váráról és zborói udvarházáról. Zborói udvarház, 1641. szept. 1. MNL OL UeC 21/6

⁹⁵ 6. Udvarló ház. [...] Ablak négyfele nyíló, hat szegre mecet[t] ónban foglalt kristály üveges, rámai sarkasok, hevederek, fordító vasas. (Egyik rámaja üvegjével Anno 1689 csináltatt.) (NB. Ezen ablak üvegei között vagon két üveg tányér. Egyiken a címerrel együtt ilyen bötű: G. R. 1627 & L. S. 1627). [...] 4. ház [...] Négy-négy felé nyíló ónban foglalt hatszegre mecet[t] ablaka... No 2. NB. 3 kristály tányér hasonló címerrel, bötűk[k]el, esztendőszámmal cifrázott, mint a 6-dik ház ablakán, akkori méltóságos fejedelem asszony nevére. Kamarai összeírás a makovicai uradalomról, 1690. jan. 1. MNL OL UeC 21/20

⁹⁶ II. Rákóczi Ferenc még bírta a makovicai uradalmat, s sokat időzött a zborói kastélyban, hol az udvaron a híres száz hársfa állt, melyeket Rákóczi György oly nagyon szeretett, hogy a leveleit is így keltezte: »Datum Zboroviae sub centum tiliis«. MIKSZÁTH Kálmán: Zboró. Novella, 1884.

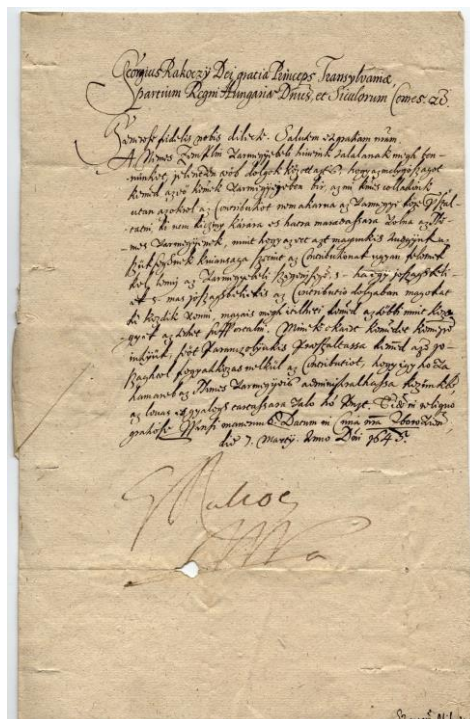
⁹⁷ Zboró. Száz hársfa Rákóczy kedvenc sétahelye. KépeslapDivald Adolf, Bártfa 153. 1900 k. ZM KGy Ltsz. 81166.; A zborói Rákóczy százhárs. Képeslap. Eschwig és Hajts, Kassa és Bártfafürdő. 1910 k. Hajts Kornél felv. ZM KGy Ltsz. 84253.

1644–45. évi Habsburg-ellenes hadjárata alatt címezte így leveleit.⁹⁸ A legenda egyik első (ha nem a legelső) terjesztője J. C. von Thiele volt, aki a 19. század első felében a magyarországi történeti statisztika – Fényes Elek mellett – legismertebb képviselője az 1833-ban Kassán megjelent német nyelvű országleíró lexikonja (*Das Königreich Ungarn*) révén. Thiele Sáros vármegye helységei között Zborónál megemlíti, hogy a Rákóczi-kastély udvarán kívül 100 hársfa áll, amelyek alatt Rákóczi György fejedelem egykor leveleit keltezte.⁹⁹ Ezt a leírást szinte szó szerint, de magyarul, megismétli Fényes Elek 1837-ben megjelent statisztikai-topográfiai leírásában,¹⁰⁰ majd az 1860-as évektől szinte nincsen olyan Zboróról szóló újságcikk, amely ne hivatkozna a zborói hársfákra. Egyébként Rákóczi György 1644–45. évi hadjárata során, 1655 letelepítésénél Zborót tette meg főhadiszállásának, 1646. január 29-én itt fogadta Antoine-Fouquet de Marcilly-Croissy francia követet, február 12-ikére pedig a hadjáratát támogató 14 vármegyének és városaiknak Bártfára országgyűlést hirdetett. A fejedelem azonban ekkor is zborói udvarházából (*Datum in curia nostra Zboroviensi*) keltezett, mint egyébkor, így a Sárospatakon őrzött parancslevelében is.¹⁰¹

14.

I. Rákóczi György Zborón kelt
parancslevele, 1645. márc. 7.

SRKTGy Levéltár
Dókus-gyűjtemény

Természetesen nem volt hársfák híján a zborói kastély udvara, egy 1690-ben készült összeírás nemcsak lugas formára nyesett hársfákat említ, hanem alattuk egy kőasztalt, illetve egy padot – *Élő fák az udvaron. Hárs fa három, ketteinek gallyai gerendákból csinált ráamákra vagyon ki bocsátva... Kő asztal lábastul (az egyik hársfa alatt), darab locza ugyan ott a két hárs fának a tövin a földtöltés baronarokás között vagyon* – amelyeken akár I. Rákóczi György és írhatott vagy ülhetett egykor.¹⁰²

⁹⁸ Rákóczi György borsodi főispán, a későbbi erdélyi fejedelem, a ki onnan [= Makoviczáról] a száz hársfa alatt »sub centum tiliis« keltez leveleket 1644–45-iki hadjárata alatt. SZÁDECZKY 1915. 98. 2. jegyzet

⁹⁹ Zboró. Das obere Castell [...] Ausser dem Hofe befinden sich 100 alte in zwey Reihen stehende Lindenbäume, die aus der Ursache merkwürdig sind, da Georg Rákócz bey Schreiben des Datums sich folgenden Ausdrucks bediente: Zboroviae sub centum tiliis (Geschrieben unter den 100 Lindenbäumen). THIELE 1833. 3. 67.

¹⁰⁰ Zboró. Tót-orosz m. v. Bártfához északra 1/2 mfd., közel a galicziai szélekekhez: 1900 r. kath., 192 görög kath., 5 evang., 198 zsidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. A város feje a makoviczi nagy uradalomnak [...] Van itt két kastély, mellyekből a felső bástyákkal kerített körül, s egy kéttornyú templomot és egy nagy udvart foglal magában. Az udvaron kívül két sorban 100 hársfa áll, mellyek onnan nevezetesek, mivel Rákócz György minden levél aláírásánál e szavakat szokta használni. „Datum Zboroviae sub centum tiliis“. FÉNYES 1837. 3. 280–281.

¹⁰¹ I. Rákóczi György parancslevele Szentiványi Mihály hadnagynak. Zboró, 1645. márc. 7. Eredeti. 48 mm átmérőjű papírfelzetes zárópecsét Erdély és a Rákóczi-család címerével. SRKTGy Levéltár Dókus-gyűjtemény, fasc. 32. no. 847.

¹⁰² MNL OL UeC 21/20 (1690)

Az unokák
Rákóczi László

A következő nemzedék, Pál (+1636) fia: Rákóczi László gróf (1633–1664)¹⁰³ és I. Rákóczi György (+1648) fia és utódja: II. Rákóczi György (1621–1660) erdélyi fejedelem Rákóczi Zsigmond birtokait faluról falura, jobbágyról jobbágyra megosztották, Makovica vára és Zboró közös volt, de külön-külön udvar- és kastélyrész szolgált rezidenciának. Fejedelem és országbíró apjuktól nemcsak birtokaikat, hanem válásukat, illetve részben családi és politikai stratégiájukat is örökölték. Igaz, a fejedelmi családban az apa és felesége, Lorántffy Zsuzsanna (+1660) még nevelhette fiait és felkészíthette őket a fejedelemségre, birtokigazgatásra, Rákóczi László azonban 3-4 éves korától teljesen árván nőtt fel.

15.
Ismeretlen művész:
Rákóczi László arcképe
(Festmény E. Wideman fametszete
nyomán)
MNM TKCs ltsz. 271
(Várad László felv.)

A Zborón született és előkelő keresztszülők oltalma mellett Zborón, az udvari kápolnában megkeresztelt Rákóczi László apjától a zborói rezidenciát is örökségül kapta, és 1653–1658 között vezetett és nyomtatásban megjelent naplója tanúsága szerint otthonának tartotta az egy nap járőföldre fekvő Nagysárossal együtt.¹⁰⁴ Ha a két uradalmi központ és rezidencia között utazott, Oszikó faluban (ma: Osikov, Szlovákia) ebédelt. Zborói és nagysárosi kastélyában fogadta rokonait, barátait, birtokostársait, politikus partnereit, magyarországi és lengyel vendégeit, az utóbbiaknak úti okmányt is kiállított, amennyiben a Magyar Királyságból az Erdélyi Fejedelemségbe kívántak utazni. Apjának elhivatott kegyességét is örökölte és gyakorolta, nemcsak a kastélyában felszerelt kápolnát, hanem zborói falusi – ekkor még fából ácsolt – plébániatemplomot is látogatta, kegyúrként.¹⁰⁵

¹⁰³ Életpályájára vö.: HORN 1990/a; R. VÁRKONYI Ágnes: *Rákóczi László naplója és kora (Utószó)*. In: HORN 1990/b. 369–400.

¹⁰⁴ HORN 1990/b

¹⁰⁵ 1654. október 18. [Zboró] Mentem ki ebéd utáni vecsernyére az faluba levő templomban. HORN 1990/b. 74.

Rákóczi szoros kapcsolatban állt az Eperjes melletti sebesi (Alsósebes, ma: Nižná Šebastová, Szlovákia) ferences konvent gvardiánjával és szerzeteseivel, gyakran járt náluk, illetve fogadta őket, udvari papjait közülük is választotta (Szegedi Ferenc, Szegedi István, Kuratóczy Mihály).¹⁰⁶ 1655. január 6-án zborói asztalánál halt meg „szegény Páter István”,¹⁰⁷ aki nem volt más, mint Szegedi István ferences atya, akit Zborón temettek el.¹⁰⁸

A zborói kőtemplom építését már Rákóczi Pál megkezdte, felesége, Pethe Anna ugyanis 1000 Ft-ot hagyott végrendeletében a zborói templom oltárainak készítésére, tekintve, hogy a templomot a férje építtette.¹⁰⁹

16. C. DANKERS–J. FALCK–G. FORSTER:
Pstrokonszky Szaniszló

(Stanisław Pstrokoński z Burzenina) chełmi püspök arcképe. Rézmetszet. [Gdańsk], 1650 k., ÖNB Bildarchiv und Grafiksammlung (Forrás: <http://europeana.eu>)

Rákóczi Pál azonban legfeljebb elkezdhette az építkezést, a templomot ugyanis fia, az ifjú Rákóczi László építtette újjá 1655-ben a korábbi, már Janusz Ostrogski kegyurasága alatt is állt fatemplom helyett, igaz, a kőtemplom mennyezete és tornya ekkor még fából készült; Kisdi Benedek egri püspök nevében Pstrokonszky Szaniszló (Stanisław Pstrokoński z Burzenina, 1591–1657) chełmi püspök szentelte fel. A főpapot, mint „lengyel püspököt” többször említi Rákóczi László naplójában, Pstrokoński ugyanis Zborón, illetve Nagysároson élt 1655-től, Rákóczi László adott neki és kíséretének, káplánjainak, szolgálóinak szállást. A püspök minden bizonnyal a svéd-lengyel háború miatt volt kénytelen a makovicai birtokra menekülni, a harcok ugyanis különösen nagy pusztítást végeztek Chełm vidékén, így a Chełmtől 30 km-re fekvő Krasnystaw városban is, amely a 15. század vége óta a chełmi püspökség székhelye. Egyébként több más lengyel vendég mellett Stefan Korycinski (1617–1658) lengyel kancellár is feltűnik Zborón 1655 novemberében, a püspökkel együtt ő is Rákóczi László vendége, és 1655. november 22–23-án együtt látogatják meg a sebesi ferences kolostort, ahol a magyar főúr megvendégeli őket, majd kíséretet ad melléjük Zboróig tartó visszaútkon.¹¹⁰

Rákóczi László udvarában él ekkor egy előkelő, feltehetően lengyel asszony is gyermekeivel, akit Praemiskáné néven nevez meg,¹¹¹ és akit gyakran vendégül lát családjával együtt. Az elnevezés talán a Przyjemka lengyel női nevet takarja, további kutatások dönthetik el, hogy ki élt ezen a néven az 1650-es években Rákóczi László oltalma alatt Zborón.

¹⁰⁶ KARÁCSONYI 1923. 460–464.

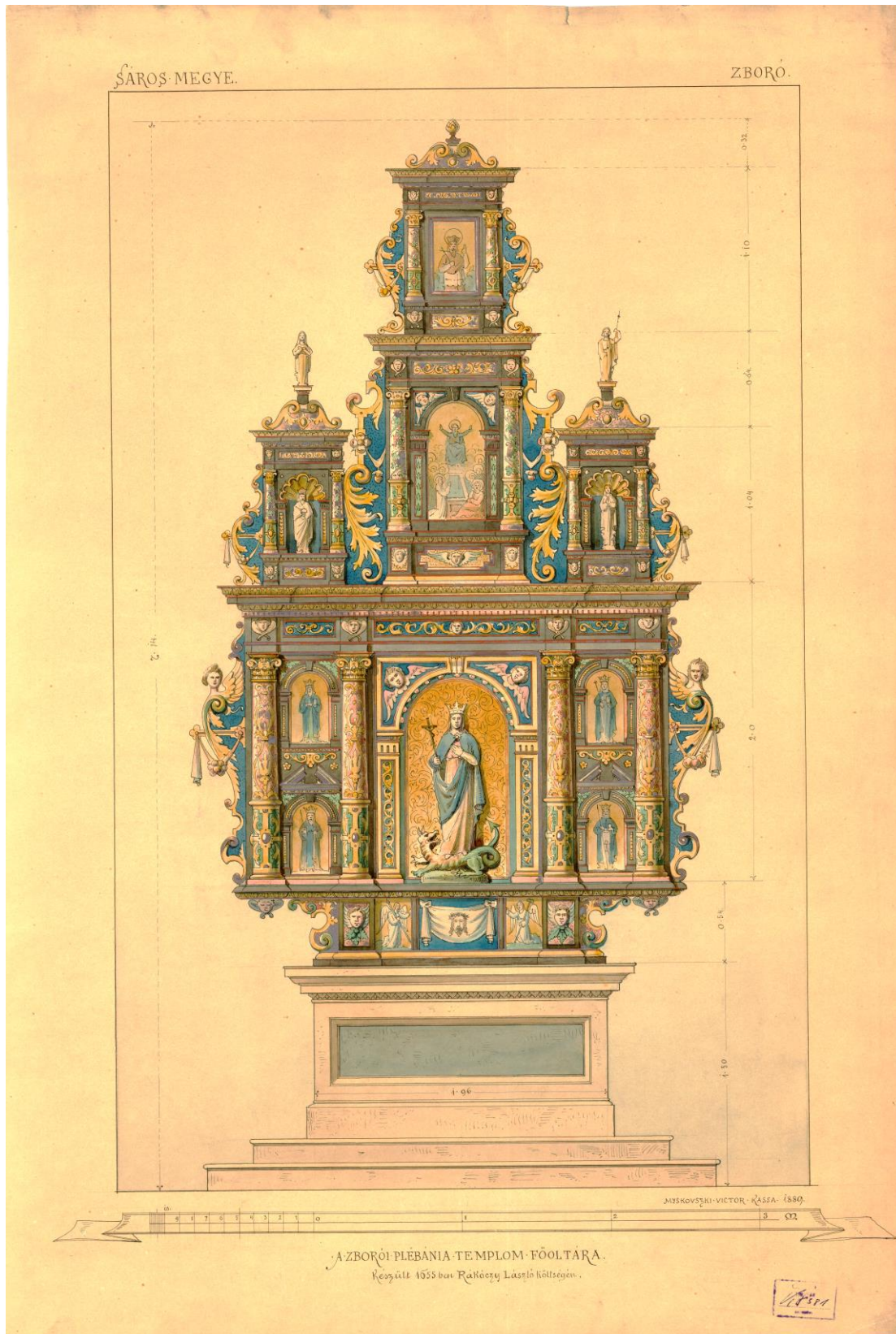
¹⁰⁷ HORN 1990/b. 93.

¹⁰⁸ KARÁCSONYI 1923. 464.

¹⁰⁹ GALLA 2015. 167.

¹¹⁰ HORN 1990/b 173–175.

¹¹¹ HORN 1990/b. 256–257. etc.

17. A zborói főoltár Miskovszky Viktor rajzán, 1889 (MÉM MDK K 8381, dig. felv.)

A zborói plébániatemplom és a főoltár Szent Margit és Szent László tiszteletére való felszentelésére ólomból öntött emléktábla készült, amely a 18. század végén még a templom falán függött. E szerint buzenini Pstrokonszky Szaniszló chelmi püspök és tynieci (bencés) apát Kisdy Benedek egri püspök egyetértésével szentelte fel a templomot és a főoltárt 1655. december 5-én. Az oltárban elhelyezte Szent Adalbert, Szent Prokop, Szent Gereon, Szent Domitius és Szent Klára, illetve több más szent ereklyéjét. A felszenteléskor jelenlévőknek egy évi búcsút hirdetett, illetve a templomszentelés emlékére azoknak, akik október első vasárnapján, azaz a Szent Mihály-nap utáni első vasárnapon a templomot felkeresik, 40 napos búcsút engedélyezett.¹¹² A templomszentelésről Rákóczi László is ír a naplójában, e szerint a templomszentelés 1655. december 12-én ment végbe, utána kastélyában látta vendégül az egyházi méltóságokat, köztük jezsuitákat és a lengyel király Czelnezki nevű „bejáróját”, aki talán Stefan Czarniecki (1599–1665) királyi szállásmesterrel és kijevei kastellánnal azonos. Majd este ő volt vendég a lengyel püspök zborói szállásán.¹¹³ Bár a 14. századi eredetű, a kora újkorban minden bizonnyal romossá lett zborói gótikus templomot¹¹⁴ 1655-ben nem sikerült boltozattal ellátni, csak síkmennyezettel, tornyát is fából emelték, a templomszentelés és a főoltár felállítása azonban méltó kőtemplomot adott az uradalom katolikus híveinek kegyuruk jóvoltából. A templomot Antiochiai Szent Margit mellett, aki talán középkori titulusa lehetett a plébániának, Szent László magyar királynak is szentelték, a patrónusra, Rákóczi Lászlóra emlékezve. A késő reneszánsz ízléssel és barokk elemekkel megalkotott, feltehetően Eperjesen vagy Lőcsén készült főoltár horizontálisan hármastagolású retablójának a predella feletti középső szintjére vörös tunikában, kék köpenyben, két faragott és aranyozott oszlop közé Antiochiai Szent Margit faszobrát helyezték, lábai alatt sárkánnyal, fejére arany koronát helyeztek, kezébe pedig, a szokásos kereszt helyett, jogart adtak.

Az oltárpítmény második szintjének oszlopos architektúrájában elhelyezett kép Mária halálát ábrázolja, kétfelől kagylós fülkében Szent Péter és Szent Pál aranyozott, festett faszobra. Az oltár ormán oszlopok között négyzetes festményen Szent Mihály arkangyal jelenik meg, kezében mérleggel. A kép alatti felirat: S. MICHAELIS ORA PRO NOBIS [Szt. Mihály, imádkozz értünk!].¹¹⁵

A Szent Margit-oltárképet egy-egy oszlop keretezi, és az oszlopok mellett kétfelől egymás alatt két-két festmény, ezeket az oltárszekrény szélén szintén két oszlop zárja le. A négy kis kép a magyar szentkirályokat ábrázolja, az evangéliumi oldalon Szent Istvánt hosszú prémszegélyes, elől nyitott köpenyben, koronával és jobbáiban joggal, a leckeoldalon pedig, felül, a páncélos Szent László királyt láthatjuk, jobb lába mellett magyar címeres ovális pajzsot tart, baljában szablya. Alatta Szent Imre kvalitásos ábrázolása magyar viseletben, hosszú vörös dolmányban és kék köpenyben, kezében három liliommal. A Szent István alatt lévő képen a negyedik szent – magyar díszruhában: vörös harisnyában és bokacipőben, zöld hosszú mentében, felette páncéllal, azon vörös, a nyak alatt összefogott köpenyvel, jobbáiban egyenes karddal, hosszú hajjal és koronával megfestve – azonosítása bizonytalan, a helyi hagyomány Szent Lajost ismeri fel benne.¹¹⁶

¹¹² [s]uper cujus consecratione monumentum in Plumbea tabella exstat tenoris sequentis: Anno MDCLV die 5. Decembris Ego Stanislaus Pstrokonszky de Buzenin Episcopus Chmelnensis Abbas Tinencensis de consensu Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Benedicti Kisdi Episcopi Agriensis, Locique Ordinarii consecravi Ecclesiam istam et Altare majus in Honorem SS. Margaritae et Ladislai et reliquias Sanctorum Martyrum S. Adalberti, S. Procopii, Gereonis, Domitii et S. Clarae aliorumque Sanctorum variorum in eo inclusi. Et singulis Xti Fidelibus hodie annum unum et in die aniversario consecrationis sui Q.M.O.D.I. [Quolibet Mense Octobri Dominica Prima] quae incidit in primam Dominicam post Festum S. Michaelis ipsam visitantibus 40 dies de vera indulgentia in forma Ecclesiae consueta concessi. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 9

¹¹³ 1655. december 11. Aznap érkeztem Zboróra estve mintegy nyolc óra tájban, voltanak vacsorán nálam az püspök és vicecancellarius és az lengyel királynak Czelniczki nevű bejárója... December 12. Szentelték meg az lengyel püspök és cancellarius az zborói templomot, elvégezvén az szentegyházi ceremóniákat, voltanak nálam ebédén ő kegyelmek több papokkal és jezsuitákkal és az [lengyel] király szolgájával együtt vacsorán voltam az lengyel püspöknél, vígan voltunk vacsora felett. HORN 1990/b. 181.

¹¹⁴ A kutatás feltételezi, hogy a templomot, késő gótikus építészeti elemeivel együtt, a 17. században építették, és nem a középkorban; vannak ugyanis egyéb posztgótikát képviselő 17. századi egyházi épületek is Lengyelországban, illetve Kelet-Közép-Európa más vidékein: KURZEJ 2004.; LUKÁČ–ADAM 2005. 16–18.

¹¹⁵ SVEC-BABOV 2.3.5.

¹¹⁶ SVEC-BABOV 2.3.5.

18/a-b-c. A Szentkirályok ábrázolása a zborói főoltáron (Gy. É. felv.)

Szent Lajos természetesen a lovagkirály eszményét megtestesítő, 1297-ben szentté avatott Szent IX. Lajos francia királlyal lehet azonos, akinek igen gyér a magyarországi kultusza, de az 1478-ban felállított szepeshelyi főoltáron megjelenik páncélos alakja. Tudjuk, hogy Rákóczi Pált a szepeshelyi Szent Márton prépostsági templomban temették el, így a szepeshelyi oltárkép esetleg minta lehetett a zborói oltár ikonográfiai programjában, kiegészítve a magyar szentkirályok megjelenését, köztük Rákóczi László névszentje, a lovagkirály Szent László reprezentációját.

Az oltár felirata – VENI SPONSA MEA VENI CORONO TE¹¹⁷ ANNO DOMINI 1646. DIE 6. AUGUSTI [Jöjj jegyesem, jöjj, megkoronázlak téged, az Úr 1646. évének augusztus 6-án] – szerint 1646-ban készült, és egyes kutatók szerint eredetileg a romos középkori templom mellett a 16. század végén felállított fatemplomba készült.¹¹⁸ Nehezen feltételezhető azonban, hogy 1646-ban ilyen kvalitásos oltárt állítottak volna fel Zborón, mivel Rákóczi László, a katolikus kegyúr 1646-ban még a bécsi egyetemen tanult egészen az év végéig,¹¹⁹ ekkor egyébként 13 éves volt, különben rendszeres tanulmányaival is csak 1648-ban hagyott fel; alig hisszük, hogy oltárt rendelt vagy állíttatott volna Zborón az apja által alapított plébánia templomában. Lehetséges viszont, hogy Lippay György (1600–1666) esztergomi érsek, az ifjú örökös későbbi gyámja és nevelésének irányítója¹²⁰ közbenjárásával rendelték meg az oltárt már 1646-ban. 1640-ben egyébként Rákóczi Pál kiskorú árváinak zborói és egyéb birtokrésze zálogban volt Hoffmann Istvánnénál, aki katolikus plébánost tartott zálogbirtokán.¹²¹

A templom harangjait azonban a felszentelést követő év végén, 1656. november 12-én ugyancsak a chełmi püspök szentelte fel, amint Rákóczi László írja naplójában.¹²² Rákóczi László „öreg”, azaz nagy templomot említ, azaz ekkor még bizonyosan állt a „kis” fatemplom is a felújított középkori épület közelében. A harangokat minden bizonnyal az újjáépített plébániatemplom fából emelt tornyában helyezték el. A plébániatemplomban 1789-ben még 3 régi harang működött, az említett 1628. évi mellett két másik is, az egyiket 1640-ben, a másikat 1641-ben öntötte az eperjesi Georg Wierd.¹²³

¹¹⁷ Az Énekek énekéből vett énekvers helyesen: *Veni, de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis.*

¹¹⁸ SVEC-BABOV 1996. 2.3.5.

¹¹⁹ HORN 1990/a. 63.

¹²⁰ HORN 1990/a. 64.

¹²¹ TUSOR 2022. 39.

¹²² 1656. november 12. *Az Atyámfiával voltam az öreg templomban. Szentelte az harangokat püspök Chelmensis, volt nálam ebéden.* HORN 1990/b. 256.

¹²³ *Campana tertia duorum circiter centenariorum cum inscriptione hac: In honorem Dei fudit me Georgius Vird in Eperjes 1641. Campana 4-ta librarum circiter 80: Georgius Vird goss mich 1640. refusa fertur 1769.* *Historia domus, Zboró/Zborov (1789–)* p. 15.

A harangöntések idején az örökös és katolikus kegyúr, Rákóczi László gyermekként még Bécsben nevelődött, a harangokat csak 1656-ban szentelték fel Zborón, így talán máshonnan hozták ide őket. Úgy tűnik, Rákóczi László igen fontosnak tartotta rezidenciája és uradalma katolikus vallásgyakorlatát, hiszen 1662 májusában, családósként, amikor örököse, erzsébetét 8 éves volt, a templomot beboltoztatta és kőtornyot emeltetett hozzá, a diadalvívre pedig latin feliratot helyezett el: *A legnagyobb és legjobb Isten és Mária, az angyalok királynője dicsőségére és ezen templom védőszentje, Szent Margit tiszteletére szentelte és ajánlotta fel ezt a boltozatot az újonnan épített toronnyal együtt Rákóczi László gróf/főispán 1662 májusában.*¹²⁴

A mai zborói/zborovi Antiochiai Szent Margit-plébániatemplomnak van még egy mellékoltára, Szent Keresztnek címezve, amely szintén 17. századi, de ismeretlen időben és helyen készült, a plébániai jegyzőkönyvben sem említik, mikor.¹²⁵ Az oltárépitményen 1789-ben egy olyan portatilis szolgálta a szertartást, amely 1683. szeptember 5-én készült Krakkóban Hyacinthus, Eusebius és Beatrix ereklyéivel.¹²⁶ A hordozható oltárt felirata szerint a krakkói segédpüspök szentelte fel.¹²⁷ Kérdés, hogyan és mikor került Zboróra, s mióta miséznek vele a Szent Kereszt-oltárnál. A Thököly-hadjárat idején mindenestre a plébánia kegyurai bizonyosan jártak Lengyelországban, 1683 végén Erdődy György gróf menekül Lengyelországba Zboróról, 1684 áprilisában pedig, szintén lengyelországi menekülése alatt, Rákóczi Erzsébet jár többször Krakkóban, a krakkói karmeliták jótévedőjükként tartják számon,¹²⁸ a portatilis talán az ő közreműködésükkel került Zboróra.

A kora barokk ízléssel megformált, festett és faragott Szent Kereszt-oltár középső részének architektonikus jellegű, két korinthoszi oszlop közötti fülkéjében a megfeszített Krisztus festett és aranyozott faszobrát helyezték, mellette Szűz Mária és Keresztelő Szent János alakja tűnik fel, a kereszt Ádám koponyáján és lábcsonthain áll, alatta apró faragott szobor a Vir dolorum (Fájdalmas Krisztus) ikonográfiájával. Oromzati részén ovális fülkében a Fájdalmas Anya aranyozott szobra, két oldalról egy-egy angyal és egy-egy allegorikus női figura, feltételezhetően az erények megjelenítői. Az oltár oromzatára a Feltámadt Krisztust ábrázoló faragványt tették. Az oltár provinciális mesterekre vall, mindenképpen más műhelyből, esetleg más időből származik, mint a Szent Margit–Szent László-oltár.¹²⁹

A Szent Kereszt-oltárt a szlovák műemlékvédelem 1991–1993 között maga művészi színvonalon restaurálta,¹³⁰ és 2011-ben egy restaurátori kiállítás alkalmával fényképeken is bemutatta. A kiállításról készült katalógusban műtörténeti szempontból is értékelték az 1662 körül, késő reneszánsz-kora barokk, manierista stílusban készült oltárt, amelynek finomabb megmunkálású megfeszített Krisztus-szobrát korábbra datálják, mint a többi, provinciálisabb faragványt, a korpusz még a 16. századból származhat.

¹²⁴ *Dei Optimi Maximi Gloriam, Serenissimae Imperatricis Angelorum Mariae, honoris Sanctae Margaritae Tutelaribus hujus Templi patrocinio Illustrissimus Dominus Comes Ladislaus Rakoczy hunc fornacem una cum Turri noviter constructam sacravit, dicavitque Anno 1662 Mense Majo.* Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 9.

¹²⁵ *[a]ltare S. Crucis ad latus sinistrum e regione Portae Meridionalis, cum effigie sculpta Salvatoris Domini Nostri Jesu Christi in cruce pendentis, [...] Altare hoc cum B. V. Mariae, S. Joannis Evangelistae, SS. Angelorum et aliorum Sanctorum Figuris sculptis et pictis totum inauratum.* Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 10.

¹²⁶ *Ad Aram S. Crucis Anno Domini 1683. Die 5. 7-bris Perillustris et Reverendissimus Illustrissimus Dominus Venceslaus Olszoczyk Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopus Laodicensis Suffraganeus Scholasticus in Spiritualibus et Officialis Generalis Cracoviensis consecravit Altare hoc portatile in honorem Dei Omnipotentis, Reliquias in eo SS. Hyacinthi, Eusebii et Beatricis M.M. inclusit. In margine habet: Casimirus Sakovitz curavit. martinus Stanislaus Gytraloky Vice Custos Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis.* Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 14.

¹²⁷ A zborói plébánia Historia domusában a krakkói segédpüspök és laodiceai címzetes püspök neve: Venceslaus Olszoczyk, a krakkói suffraganeus azonban 1683-ban Nicolaus Oborski (†1689) volt, aki 1671. máj. 7-én a podolini piarista templomot is felszentelte. Vö.: Nicolaus Oborski krakkói segédpüspök oklevele a podolini piarista templom felszenteléséről (1671.06.07). PMKL Diplomata (Litterae authenticae) 1644–1737. 1 csomó

¹²⁸ GALLA 2015. 170.

¹²⁹ A kutatás szerint 1720-ban szentelte fel *Wacław Olszowski* lengyel püspök, krakkói helynök (generalis officialis). Vö.: *Oltár sv. Kríža posvätil poľský biskup Václav Olszowski, generálny oficiál krakovský a do oltára vložil ostatky sv. Hyacinta, Uzubia a Blaženy. Oltár bol postavený roku 1720.* SVEC-BABOV 1996. 4.5. Az oltár azonban 17. századi, és *Wacław Olszowski* néven nem élt lengyel püspök, viszont *Wacław Olszowski* néven volt egy gnieznoi és łowiczi kanonok a 17. század második felében, aki 1674-ben Páduában tanult. WINDAKIEWICZ 1888. 67.

¹³⁰ Restaurátorok: Mézes Árpád szobrász-restaurátor művész és Igor Žucha festőművész.

Az oltár ikonográfiai programját Kálvária-oltárként határozzák meg, a predellán a kehely és ostya az utolsó vacsorát, a Vir dolorum-faragvány Krisztus további sorsát, a Feszület és a Pietà a keresztre feszítést, az oltárépítmény oromzatán megjelenő ábrázolás az újszövetségi üdvtörténet csúcspontját, Krisztus feltámadását közvetíti.¹³¹

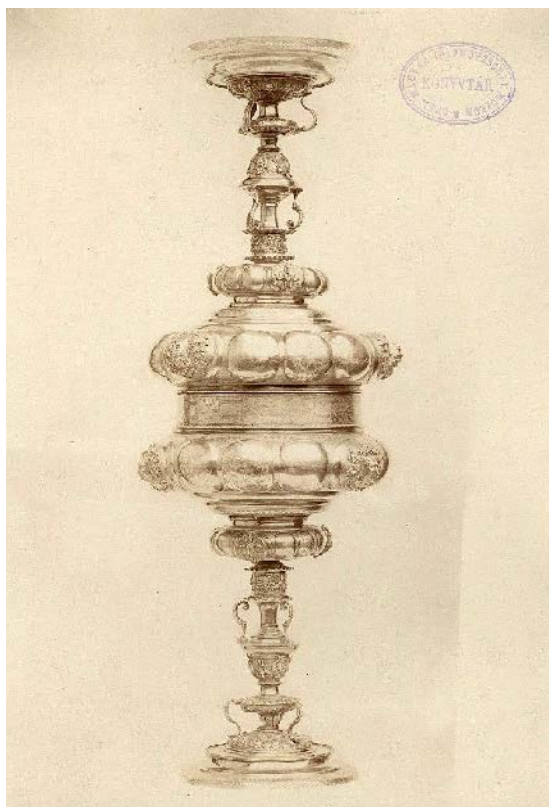
19. Szent Kereszt (Kálvária)-oltár, Zboró (Zborov),
 17. század második fele (Gy. É. felv.)

¹³¹ Edita KUŠNIEROVÁ: *OLTÁR KALVÁRIE*, Zborov, rím. kat. kostol Sv. Margity Antiochijskej / *KÁLVÁRIA OLTÁR*, Zboró, Antiochiai Szent Margit római katolikus templom. In: *Znovuzrodené Pamiatky / Újjászületett műemlékek. Válogatás Csütörtöki András, Mézes Árpád és Koreň Alexander restaurátori munkásságából*. Galéria Limes, Komárno, 2011 [Kiállítási katalógus]. 22.

A zborói plébános igyekezett Makovicán túl is pasztorálni. Bártfán, ahol a város evangélikus vezetése nem engedélyezte a nyilvános katolikus vallásgyakorlatot, a zborói plébános az 1650-es években a helyi harmincadhivatal vezetőjének házában, azaz kamarai támogatással tartott magánmiséket, sőt temetett és a szentségeket is kiszolgáltatta, sőt térített is, ezt azonban a város vezetése nem nézte jó szemmel, és csak kivételes esetekben engedélyezte, hogy a bártfai katolikus hívek a zborói paptól felvegyék a szentségeket.¹³²

Rákóczi László az őt illető kastélyrészben is alapított egy kápolnát, amelyet atyja iránti tisztelete jeléül Szent Pál apostolnak szenteltek. Az országbírói ág zborói saját udvari kápolnáját majd Rákóczi Erzsébet örökli.¹³³

Rákóczi László nemcsak hitéletének, hanem mint Sáros vármegye főispánja és kora meghatározó közéleti szereplője, tekintélyes császárhű főura, hadvezére politikai tevékenységének is fontos helyszínévé, központjává tette zborói birtokát. Az 1662. év zavaros politikai viszonyai közepette Zborót megerősítette, sőt bizonyos erődítéssel is ellátta, távoli birtokairól ide szállíttatta értékeit, katonaságot fogadott.¹³⁴ Nem sokkal később ő maga is katonaként hal meg Nagyvárad sikertelen ostrománál 1664. május 27-én.¹³⁵ Rákóczi László, akinek szüleit a nagy presztízzsel rendelkező szepeshelyi prépostsági templomba temették, feleségét pedig nem sokkal férje halála előtt a zborói kegyúri templomba, halálában más sorsot követett, holtteste a törököknél maradt a váradi várban, sírja ismeretlen.

20. Kettős serleg Rákóczi Pál és Nagymihályi Bánffy Erzsébet névbetűivel az Erdődy család gyűjteményéből az 1884. évi ötvösmű-kiállításon. Vésett felirata: C(omes) L(adislaus) R(ákóczi) D(e) F(első) V(adász) – C(omitissa) (Elisabetha) B(ánffy) D(e) N(agy) M(ihály). WEINWURM Antal fényképe (IM Adattár–Fényképgyűjtemény, ltsz. FLT 26747. Forrás: <https://gyujtemeny.imm.hu>)

¹³² KÓNYA 2004. 46.

¹³³ ČENTÉŠOVÁ 2020. 101.

¹³⁴ HORN 1990/a. 83.

¹³⁵ HORN 1990/a. 282–286.

21. Rákóczi László és felesége egyesített címere a kistapolcsányi kastély bejáratánál, 1662
(Forrás: wikipedia)

Rákóczi Pál felesége, majd özvegye, özvegy Lónyay Zsigmondné Nagymihályi Bánffy Erzsébet (1630–1663) 1654-től lesz a zborói és sárosi kastély úrnője, miután Rákóczi László 1654. február 4-én Vásárosnaményban feleségül veszi református menyasszonyát, nagynénje, Lorántffy Zsuzsanna hathatós támogatásával, aki remélte, hogy unokaöccse áttér a református vallásra. Rákóczi László azonban megmarad apjától örökre kapott hitvallásánál és egyházánál, sőt nemskára feleségét is áttéríti, 1655-ben már katolikusként írnak róla.¹³⁶ A pálos hagyomány a pálosok missziójának, főként a misszió vezetőjének, Vanoviczy Jánosnak (1614–1677) tulajdonítja Nagymihályi Bánffy Erzsébet katolizálását.¹³⁷ Leányaikat, a Zborón 1654. november 16-án született Erzsébetet és húgát, Borbálát a katolikus egyház szertartása szerint keresztelték, a 7 hónapos korában, 1656. december 19-én Zborón meghalt kis Borbálát négy nap múlva Zborón temette el Millei István (1610–1677) jezsuita páter,¹³⁸ akit feltehetően Kassáról hívtak el. Nem tudjuk, hová temették, de a szertartás alatt minden bizonnyal meghúzták a templom egy hónappal korábban felszentelt kis harangjait.

Az idősebb Rákóczi Erzsébet, azaz a református hitből katolikusra áttért Nagymihályi Bánffy Erzsébet 1663-ban súlyos betegségbe esett, és a férje által felújított zborói plébániatemplomba kívánt temetkezni, ezért – a zborói plébánia feljegyzése szerint – betegsége idején kápolnát építtetett a templom déli oldalán, amelyet kriptának szánt magának.¹³⁹ A templom déli mellékkápolnáját más hagyomány szerint férje, Rákóczi László emeltette (esetleg fejezte be).¹⁴⁰ A kápolna a felföldi késő reneszánsz stukkódíszítés kivételesen szép példája, a stukkók szoros rokonságot mutatnak a Felföld több korabeli stukkómukájával (modori evangélikus imaterem, a késmárki Thököly-vár evangélikus várkápolnája).¹⁴¹ A zborói kápolna bordákkal tagolt boltozatát és a keskeny ablakok közötti felületet gazdag virágfüzés, angyalos ornamentika díszíti, a boltozat bordáinak találkozásánál elhelyezett zárókőre a Magyar Királyság címerét vészték. A címer a nem sokkal korábban felállított főoltár Szent László-képén is megjelenik, ami a kegyurak erős elkötelezettségét jelezheti a királyság és uralkodója iránt.

¹³⁶ HORN 1990/a 70.

¹³⁷ 4. Vanoviczy László megtéríti Rákóczi László feleségét. GALLA 2015. 165–171.

¹³⁸ HORN 1990/b 260.

¹³⁹ *Ecclesia... habet duas quasi capellas unam versus Septemtrionem, alteram meridiem versus, hanc propter Cryptam per Illustrissimam Dominam Comitem seniorems Elisabetham Rakoczy occasione infirmitatis suae 1663 erectam ab antiquo sartis tectis conservat Excelsa Familia ab Aspermont, reliqua omnia conservantur ex proventu Ecclesiae.* Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 9.

¹⁴⁰ A kápolna egyik stukkóból formált kartusában az eredeti latin felirat hibás rekonstrukciója jelenik meg, amelyet eredetileg talán a következő formában írtak fel: DEI OPTIMI MAXIMI GLORIAE SERENISSIMAE COMITISSAE ELISABETH(ae) RAKOCZY AD HONOREM S. MARGARITHAE V(irginis) ET M(artryris) TUTELARIS HUIUS TEMPLI PATRO(nae) CIVIO(?) ILLUSTR(issimus) DOMINUS COM(es) LAD(islaus) RAKOCZY HUNC [monumentum posuit] = A legjobb és legnagyobb Isten dicsőségére a fenséges(?) [id.] Rákóczy Erzsébetnek és ezen templom védőszentje, Szent Margit tiszteletére [helyezte el ezt az emléket] a méltóságos gróf Rákóczi László úr. A másik oldalon, ugyancsak kartusban, az 1938. évi felújításkor ezt írták fel: FORNICEM UNA CUM TURRI EXTRACTUM DEDICAVIT ANNO DOMINI 1662 MENSE MAI... (Ezt a boltozással megépített [helyiséget] a toronnyal együtt 1622. május [...] szentelte fel...

¹⁴¹ AGGHÁZY 1959. I. 47.

A kápolna oltára 1789-ben Szentháromságnak volt szentelve, s egy Szűzanya-kegyszobrot is elhelyeztek benne Szent Joachim és Szent Anna ábrázolásának kíséretében, amelyet körmeneteken hajadonok hordoztak.¹⁴²

22. A zborói plébániatemplom kápolnájának mennyezetstukkói, 17. század második fele (Gy. É. felv.)

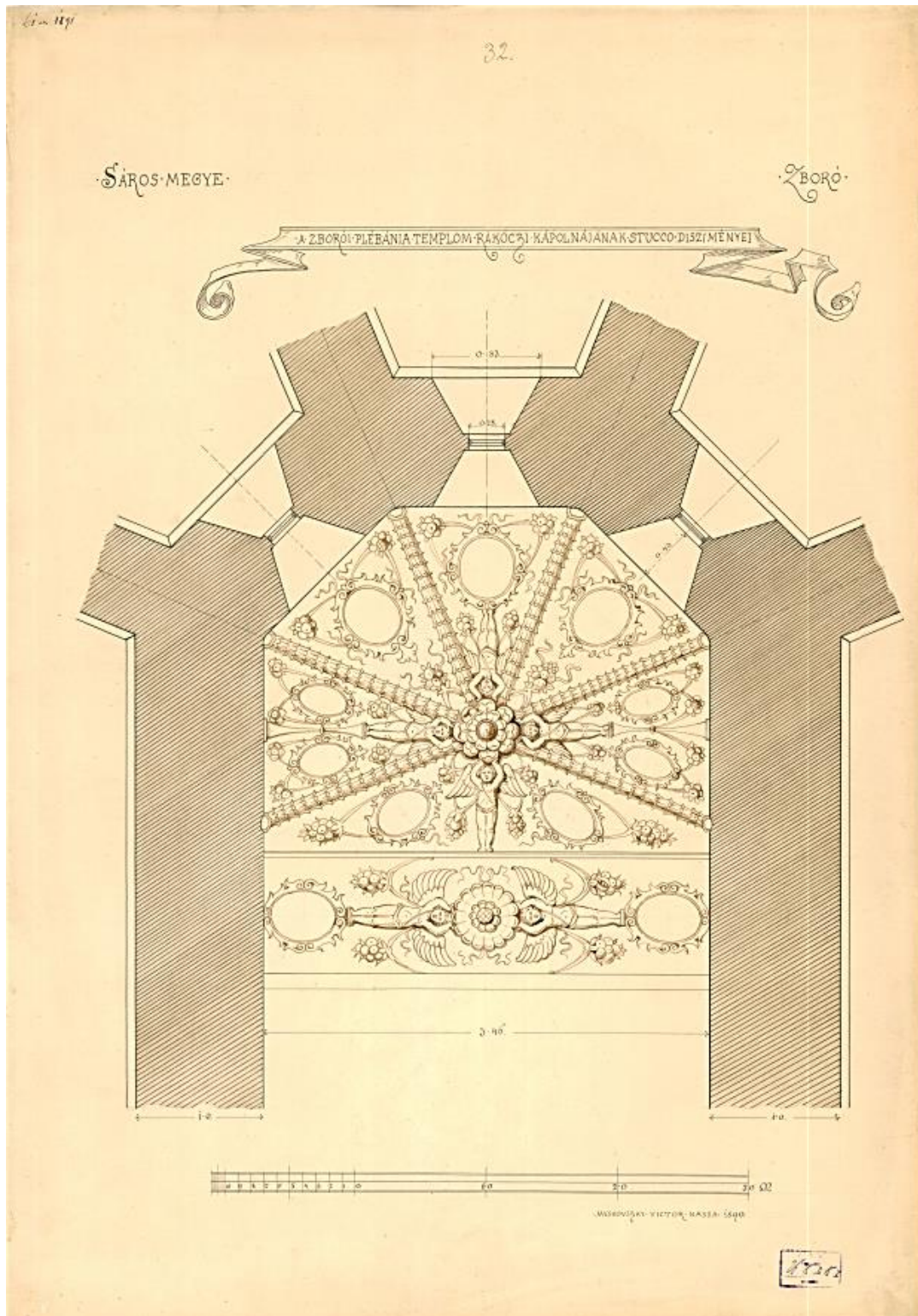
Nagymihályi Bánffy Erzsébet 1663. augusztus 12-én halt meg 33 éves korában, nagysárosi kastélyában Vanoviczy János volt mellette utolsó óráiban.¹⁴³ Temetését férje rendezte Zborón 1663. december 17-én a plébániatemplomban,¹⁴⁴ kérdés, hogy ekkorra elkészült-e már a sírkápolna. Decembertemetésén megjelentek Sáros vármegyei nemesi elit tagjai is: Sztanaky András (1660-tól sárosi szolgabíró), Fejérváry Zsigmond, Miletz János és Dobay András (1659-ben országgyűlési követ).¹⁴⁵

¹⁴² *Quartum est SSS. Trinitatis ad idem latus in Capella versus meridiem constructa. In quo infra effigiem SSS. Trinitatis est imago portabilis B. V. Mariae cum Jesulo una ex parte, et alia ex parte S. Joachim et S. Anna, quae antehac tempore Processionum a virginibus portabatur.* Historia domus, Zborov/Zborov (1789–) p. 9.

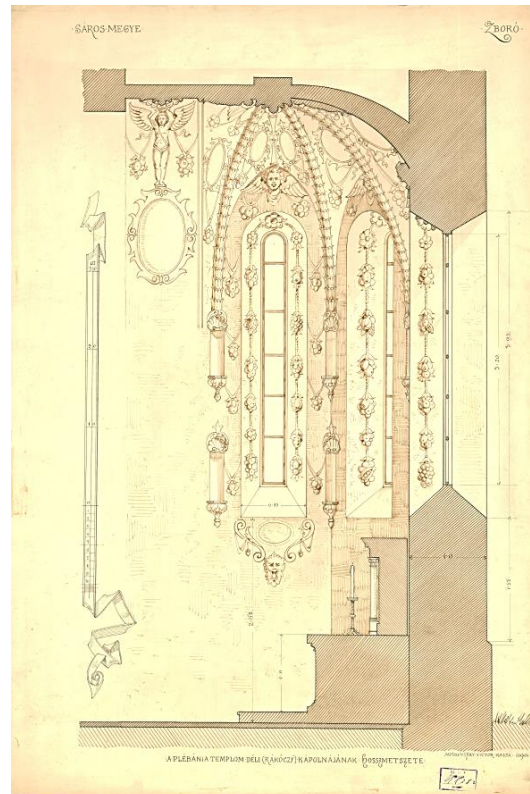
¹⁴³ GALLA 2015. 170.

¹⁴⁴ *Isten eő Szent Felsege ezen látogatását igazságos ítéletiből rajtamis véghez vitte, el vévén mellőlem Istenfélő, jó erkölcsű, engem élete fogjtáig megbecsüllő, kedvem keresső, jó gondviselő s túllem elfelejthetetlen emlékezetet érdemlő szerelmes édes Feleségemet az Nagyságos Bánffy Erzsébetet. Kit is hosszas betegeskedésének békességhez szenvedése után s Istenhez való buzgó esedezése és könyörgése közüt a keresztyén Római Anya Szent egyháznak szokot sacramentomi élése után Isten eő Szent Felsege az elmúlt Kis Asszony havának 12 napján hét és 8 óra közüt estve idejének 33 esztendő korában és edgyes és Istenes házasságunknak tizedfél esztendejében véget vetvén életének ez világbul maghához szölléta, nékem, árva Leányunkat edgyütt elfelejthetetlen gjázt és szomorúságot hagjván [...] szomorú és gyászos halotti solemnitását szerelmes édes feleségemnek s testének rendeltem pro die 17 decembris Anni currentis az Zboró városom Templomában reggel 8 órákkor meghlenni [...] Dátum in Curia Zbor3oviense. Die 25 novembris 1663. [...] C(omes) Ladislaus Rákóczy mpr. In: Protestáns egyházi és iskolai lapok 55. évf. (1912) 38. sz. 602.*

¹⁴⁵ LUKAČ–ADAM 2005. 58.

23/a: A zborói Rákóczi-kápolna stukkódíszei és hosszmetsete Myskovszky Viktor rajzain, 1890
 (MÉM MDK K 8382)

23/b. A zborói Rákóczi-kápolna hosszmetszete
Myskovszky Viktor rajzán, 1890. (MÉM MDK K 8283)

A zborói plébánia irattárában a 19. század közepén még olvasható volt az a feljegyzés, amely szerint Jelencsik Ferenc plébános szolgálata idején temették el Rákóczi Pál feleségét, önkoporsóján a következő felirattal: Méltóságos Nagymihályi Bánffy Erzsébet grófné, méltóságos felsővadász Rákóczi László gróf szeretett hitvese az Úrnak élt és meghalt a világnak Krisztus 1663. évében, 32 éves korában, augusztus 12-én, aki a kálvini szektából, ahogyan egy másik igazoló irat mutatja, május 12-én váltott át [a katolikus vallásra].¹⁴⁶

Nagymihályi Bánffy Erzsébetnek ravatalképe is fennmaradt, de nem temetése és sírja színhelyén, Zborón, hanem a kistapolcsányi (ma: Topolčianky, korábban Malé Topolčianky, Szlovákia) kastélyban, amely a kistapolcsányi-hrussói uradalommal együtt Rákóczi Pál felesége, hetesi Pethe Anna öröksége volt. A ravatalképet, amelyen az elhunyt lelkét angyalok viszik a Skapulárés Szűz Máriához, Bánffy Erzsébet leánya, Rákóczi Erzsébet rendelte meg a Kármelhegyi Szűznek felszentelt kastélykápolnába.¹⁴⁷ A kép magyar nyelvű felirata¹⁴⁸ nem közli anyja halálának és temetésének, sírjának helyszínét.

¹⁴⁶ A zborói vagy makovicai egyház irományaiból. [...] Sub parcho Francisco Jelencsik Illustrimi Dni. Comitissae Ladislai Rákóczy dilectissima consors isthic Zboroviae obiit, inscriptio in tumba stannea clare remonstrat, quae ita habet: Illustrissima Comitissa Elisabetha Bánfy de NagyMihály, Illustrissimi Comitissae Ladislai Rákóczy de Felső-Vadász consors dilectissima vixit Deo, mortua mundo anno Christi 1663, aetatis suae 32, die 12. Augusti; quae e calviniana secta, ut aliud documentum docet, conversa fuit die 12-a Mai. In: Sárospataki Füzetek 6. (1862) 350. (1862. ápr. 10.)

¹⁴⁷ BUBRYÁK 2005. 44–45.

¹⁴⁸ GROFF BANFY | ŐZERZ ÉBETH DE NAGY | Mihály, Groff Rákóczy | László Uram ő Nagysága kedves hazastarsa, | Súlyos betegségeken békeséges tűrése után az keresztyé | Romai Anya Szentegyháznak | szokása Szerint ez Világbul való | boldog kimúlásra rendelt Szēt | Sacramentomok alta, az halálhoz kiszülvén, Csenedesen Istenesen, halála oráidig buzgó és | aitato imadsági kőzet, tellyes | Iteni szeretettel és Reminségel mindeneknek lelki epü- | Ietekre mult ki ez árnyék | világbul 1663 Eletének 33. die 12. Augus: Nyugodgyek békivel az Vrban.– Lux, Rosa, Gemma fui, dum vita est amina duxi, / Nunc levis umbra, cinis, naufraga concha, vapor. – Az igazak lelkei az Isten keziben vannak. Sap. 3. – Az jó életének vagon illyen jó vége Boldogság, mennyország, Isten öröksége. БОТКА 10.; Archaeológiai Értesítő 25. (1905)/1. 56.; Adalékok Zemplén-Vármegye Történetéhez 11. (1905)/9. 231.

24. Nagymihályi Bánffy Erzsébet kistapolcsányi ravatalképének másolata.
MNM MTKCs Ltsz. 56.1175 (Fotó: MNM)

II. Rákóczi György

Az unokatestvérek, a katolikus gróf és a református fejedelem, II. Rákóczi György sajátos zborói együttélését és „politikai logisztikáját” semmi sem jellemzi jobban, mint az, hogy miközben Rákóczi László felújíttatja és új reneszánsz főoltárral felszentelteti a romos gótikus templomot 1655 végén, illetve menekült katolikus főpapot és kancellárt lát vendégül birtokán, II. Rákóczi György szintén lengyel, de jobbra protestáns vendégeknek ad menedéket zborói kastélyrészében. Zborói udvarházában, illetve makovicai várában II. Rákóczi György egész diplomáciai kolóniát tart fenn uradalmi jószágigazgatója, Szalay Pál irányítása alatt, hogy a lengyelországi eseményekről és helyzetről első kézből értesülhessen.¹⁴⁸ Ez volt a magyarországi állomáshelye brandenburgi származású titkárának és angliai, hollandiai, svédországi követének, Schaum Konstantinnak is. Az ariánus (lengyel unitárius) családból származó Władysław Lubieniecki (1620–1684) eredetileg Radziwiłł herceg követe volt, majd II. Rákóczi György szolgálatába állt, mint lengyelországi „correspondens”, hírközvetítő és titkár, ilyen minőségében küldte a zborói udvarházból jelentéseit 1655 végén és 1656 első hónapjaiban.¹⁴⁹

¹⁴⁸ A Lengyelországgal határos makoviczai uradalom székhelyén, Zborón, volt egy kis telep, mely közvetítette a híreket. Schaum Konstantin mint fejedelmi titkár, s Szalay [Pál] mint tisztartó, állandó összeköttetésben voltak a lengyelországiakkal s Niemierzicz és főként Lubieniecki jelentéseket küldöttek magának a fejedelemnek is. Boroszlói, varsói, danczigi keresztelkedőkkel is állandó összeköttetését leginkább ezek által tartotta fenn. SZILÁGYI 1891. 2. 58.

¹⁴⁹ SZILÁGYI 1890–1891. 2. 33–66.

A lengyel menekültek között voltak olyan protestánsok is, akik nem tudták Zborón vallásukat gyakorolni, pedig saját lelkészük is volt, ezért Lubieniecki kéri az erdélyi fejedelmet, hogy engedélyezze nekik, úgyszintén mint a fejedelem hitsorsosainak, hogy a zborói Rákóczi-kastélyban istentiszteletet tarthassanak, amely kérésüket egyébként korábban Szalay jószágkormányzó elutasította.¹⁵⁰

II. Rákóczi György 1656-ban néhány szobát bocsátott zborói udvarában Tarlo lublini palatinus feleségének és kíséretének rendelkezésére,¹⁵¹ a lublini vajda – mivel a lengyelországi háborúk miatt biztonságban akarta tudni családját – a zborói kastélyban 3 szobát kért feleségének és kíséretének a fejedelemtől, további egy helyiséget a makovicai várban, ahol értékeiket elzárhatják.¹⁵² Rákóczi László többször említi 1655-ban egy Parno nevű hercegasszonyt gyermekeivel és családjával, aki fivére, az erdélyi fejedelem zborói udvarában lakik, de ő is vendégül látja kastélyrészében.¹⁵³

A lengyel asszony valószínűleg azonos a korábbi lublini vajda, Aleksander Piotr Tarło (+1649) fia: Jan Aleksander Tarło z Podhajec (h. Topór, 1615–1680) lublini vajda (1650–1667) második feleségével: Anna Czartoryska (+1684) hercegnővel. Egyik fiuk, Michał Bartłomiej Tarło (1656–1715), a későbbi poznańi püspök egyébként 1656 július 26-án a Lengyelországhoz tartozó szepességi Ólublón (ma: Stará Ľubovňa, Szlovákia) született, ami még inkább valószínűsíti Czartoryska–Tarło hercegnő hosszabb magyarországi tartózkodását. A hercegnő kíséretéhez tartozott rokona, a przemysli vajda özvegye, aki 1656. márciusában 30 „fejércseléd” kíséretében foglalta el az erdélyi fejedelem kastélyában azt a lakrészét, amelyet Jan Aleksander Tarło lublini vajda kért családjának. Czartoryska hercegnő ekkor még Ólublón, a lengyel sztarosza székhelyén tartózkodott, minderről Szalay Pál makovicai jószágkormányzó számolt be urának.¹⁵⁴

Władysław Lubieniecki is jelenti II. Rákóczi Györgynek, hogy Tarlo lublini vajda feleségének udvartartásából megérkezett Zboróra és elfoglalta a nekik kijelölt hálótermet a przemysli kastellánnak a nevezetes Kostka famíliából származó özvegye, Báthori Zsófia fejedelemasszony és anyja, Báthory Andrásné rokona.¹⁵⁵

¹⁵⁰ [c]ommorari Zborovice aliquot foeminas virosque nobiles evangelicos, quibuscum Cel. Vrae sunt communia sacra, his belli malis ex patria huc sub patrocinium Cel. Vrae delatas, qui dum hic agunt volentes quandoque sacras audire conciones, cum suum habent secum concionatorem, precesque in frequentiori congressu hoc calamitoso tempore ad deum fundere, orarunt per me dnum Szalajum, ut conclave aliquod huic sacro operi peragendo, concedere in curia Cel. Vrae Zboroviensi; primoque congressu impetraveram id ab eo; sed ubi opus effectui dandum erat, recusavit. Lubieniecki levele II. Rákóczi György fejedelemhez, Zboró, 1656. febr. 13. SZILÁGYI 1890–1891. 2. 42.

¹⁵¹ In sodalicio conjugis illustrissimi palatini Lublinensis Tarlo, cui Cel. Vra in castello Zboroviensi conclavia aliquot indulisit... Lubieniecki levele II. Rákóczi György fejedelemhez, Zboró, 1656. márc. 4. SZILÁGYI 1890–1891. 2. 50–51.

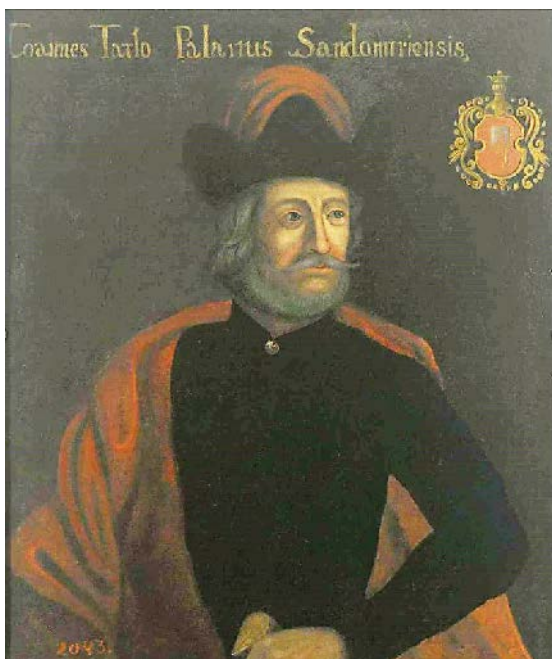
¹⁵² Ilmus dnum palatinus Lublinensis Tarlo, vir optimus Celdnique Vrae addictissimus, magcum dnum Mikesz, et me oravit vehementer, ut apud Cel. Vram intercedamus, quo possit in hoc successu suo habere tria saltem conclavia pro se, conjugeque sua in castello Cel. Vrae Zboroviensi, et pro rebus preciosioribus peculioque suo, unum duntaxat fornicem in arce Makovicensi, nulla in re alia molestus Cel. Vrae futurus. Nullibi enim se tam tutum putat futurum, quam sub patrocinio Cel. Vrae, dum haec belli procella desaeviat. Władysław Lubieniecki levele II. Rákóczi Györgyhöz, Zboró, 1655. dec. 21. SZILÁGYI 1890–1891. 1. 506.

¹⁵³ 1656. május 5. [Zboró] Ment az Atyámfia [= feleségem] az fejedelem udvarában lévő Hercegasszonynak látogatására. [...] Május 14. Ebéd után jöttek látogatásunkra az Fejedelem udvarában lévő Hercegasszonynak öregbik fia és leánya. Az fiát el nem eresztettem vacsoráról, vígan voltunk együtt. [...] 1656. május 16... voltanak nálam ebéden az Fejedelem udvarában lévő Parno nevű hercegasszony, öccseivel, leányával és öregbik fiával, az lengyel püspök is nálam volt. Ebéd után az úrfival kézi ijjal mulattuk magunkat, marasztottam az hercegúrfit vacsorára, azon kívül hívtam magamhoz Fejedelem uram ő nagyságám német secretariusát Lubieneczi uramat. Voltunk vígan vacsora felett. Vacsora után a kertben ő kegyelméssel együtt tekeztem. HORN 1990/b. 219., 221.

¹⁵⁴ Klmes uram az mely házakat Nsgd Tarló uram számára klmesen rendelt, úgy vagy, maga ide nem jött, de háza népének egyik részét költöztette beléjük, maga, az mint értettem, Welopolszky urammal az lengyel királyhoz ment Illyóvban. Valami praemislei vajdáné özvegy asszony atyjafiát küldte le gyermekével, vagyon fejércseléd circiter harmincnál több, felesége Lyubló várban vagy, nem tudhatom, jün-é ide, avagy nem? Szalay Pál jelentése II. Rákóczi Györgyhöz, Zboró, 1656. márc. 5. SZILÁGYI 1890–1891. II. 69.

¹⁵⁵ In sodalicio conjugis illustrissimi palatini Lublinensis Tarlo, cui Cel. Vra in castello Zboroviensi conclavia aliquot indulisit, est hic etiam eximia matrona, defuncti ilmi castellani Praemisliensis Tarlo relicta vidua, ex splendidissima Kostorum familia oriunda; quae, quia ilmae dnae Bathoriana, istius eximiae familiae sanguine propinqua est, oravit me vehementer, ut ejus mentionem facerem, humiliaque ejus Vrae Cel. deferrem servitia; parata est literis imposterum sua Celmae principissae, tum i Ilmae dnae Bathoriana, testari servitia, dummodo prius, eam hic esse, beneficiumque Cel. Vrae uti, prius Cel. Vrae innotescat. Lubieniecki levele II. Rákóczi György fejedelemhez, Zboró, 1656. márc. 4. SZILÁGYI 1890–1891. 2. 50–51.

A zborói vendég nem lehetett más, mint az Ingolstadtban tanult Zygmunt Aleksander Tarło (+1654) przemysli kastellán özvegye: Elżbieta Helena Zofia Kostka (h. Dąbrowa, 1614–1659), aki férje halála után özvegyként a lublini vajda, Jan Aleksander Tarło második feleségének, Anna Czartoryska hercegnőnek az udvartartásában élt. Elżbieta Helena Zofia Kostka nővére volt Anna Kostkának, aki Janusz ostrogi herceg bátyjához, Aleksander Ostrogski (1570–1603) herceg volhíniai vajdához ment férjhez. A Kostka családból származó „bujdosó” asszony II. Rákóczi György feleségének, Báthori (Báthory) Zsófiának is rokona volt, hiszen a fejedelemasszony apai nagyanyja a lengyel Kostka Zsófia volt. Ennek apja, Krzysztof Kostka (h. Dąbrowa, †1594) golubi sztarosza és pomerániai vajda fivére volt Jan Kostka szandomiri vajdának (†1581), Elżbieta Helena Zofia Kostka (férjezett Tarło) és Anna Kostka (férjezett Ostrogska) apjának. Báthori Zsófia nagyanyja Báthory István özvegyeként 1601-től Szilágysomlyón (ma: Șimleu Silvaniei, Románia) élt, és igazgatta elhunyt férje somlyai uradalmát.

25. Ismeretlen festő:

Aleksander Piotr Tarło szandomiri vajda képmása, 18. század.

Muzeum Pałacu Króla Jana III, Wilanow.

(Forrás:

<http://cyfrowezbiory.muzeum-wilanow.pl>)

II. Rákóczi György a zborói kastély utolsó református ura. Nem tudjuk, birtoklása idején használják-e még az „új templomot”, valószínűleg igen, és csak 1660 után hagyják el végleg, miután fia, I. Rákóczi Ferenc katolizált. A református fejedelmek után azonban nemcsak egy elhagyott protestáns templom, hanem egy szép Biblia is maradt Zborón. 1671-ben a kastély egyik sarokbástyának földszinti, ekkor már raktárként használt boltozott termében több más között egy kötésén aranyozott ezüst veretekkel díszített bibliát írnak össze – fedelén a fejedelmi címerrel, aranyozott és ezüst kapcsokkal és könyvdíszekkel –, amely feltehetően I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna protestáns bibliája lehetett, hiszen katolikus örökösök már nem használták.¹⁵⁶ A leírás szerint a könyvtáblákon 8 db, azaz 4–4 nyolcszögű aranyozott ezüst veret volt, fedőtáblájának közepén a fejedelmi címer, azaz Erdély és a Rákócziak egyesített címere, illetve gombformájú veretek, vagyis ún. csúszógombok. A könyv két ezüst kapoccsal záródott. A kötéstábla igen hasonlít I. Rákóczi György Ráday Gyűjteményben őrzött Hanaui Bibliájának díszkötéséhez.¹⁵⁷ A zborói példány azonban nem lehetett a Vizsolyi vagy a Szenci Molnár Albert-féle kiadás, mivel a leírás szerint „barát formára”, azaz fraktúr betűkkel nyomtatták (vö.: Mönchsschrift), míg a Károlyi-bibliákat antikvával szedték. Fraktúr betűkkel nyomtatott magyar nyelvű biblia csak a

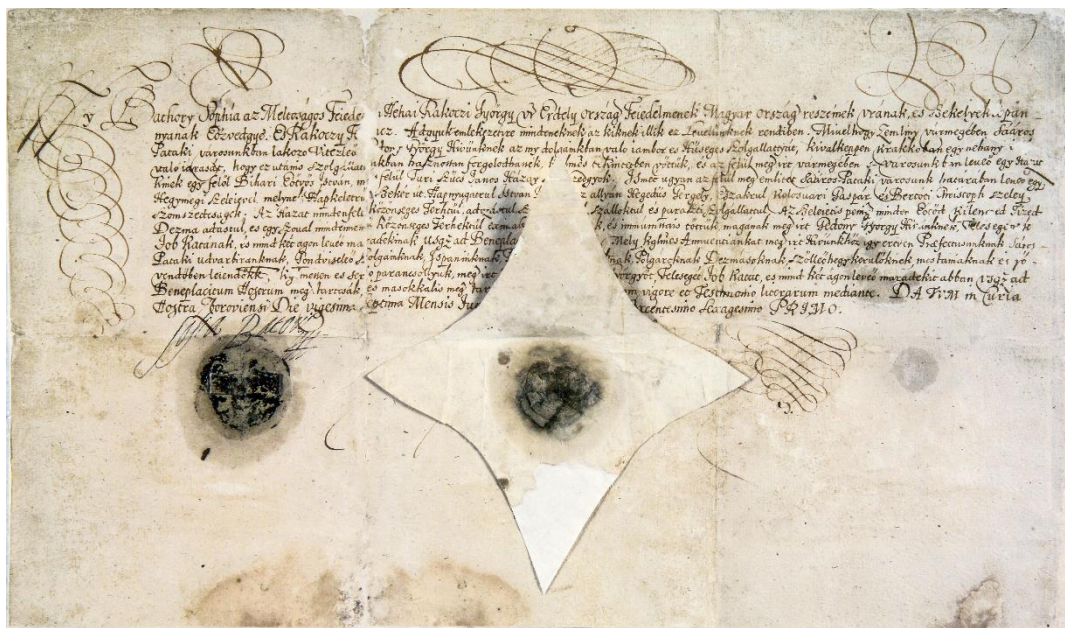
¹⁵⁶ Zborai kastély [...] Kő házak [...] Alsó rend házak [...] Alsó öreg pitvar kőből rakott [...] Ezen pitvarból jobb kéz felől való öreg boltozott ház [...] Ezen boltoztól nyúló szegelet öreg bolt [...] Barát formára nyomtatott egy Biblia, az nyolc szögű nyolc öreg ezüst aranyos boglyai kétfelől az közepin az méltóságos fejedelmek és nagyságoknak címere ezüstdől, aranyason kimecve, azokon kívől gomb formára való aranyos boglár és rajta nyolc ezüst és aranyos kapocs rajta kettő. A makovicai vár és a zborói kastély inventáriuma, 1671. okt. 15. MNL OL UeC 21/8

¹⁵⁷ Szent Biblia... Caroli Caspar Előljárobészédével... jobbitotta Szenci Molnar Albert. Hanau, 1608, J. Halbey. Ráday Gyűjtemény Könyvtára RMK 3–4.

sárvár-újszigeti nyomdából ismeretes (1541), ráadásul a Sylvester-féle fordítás második, bécsi kiadása már antikvával készült (1571). 1645 márciusában, amikor Lorántffy Zsuzsanna és férje, a fejedelem hosszabb időt töltött Zborón,¹⁵⁸ Veréci Ferenc sárospataki lelkész egy „*öreg írásu magyar bibliát*” küldetett neki az uradalmi prefektuson keresztül.¹⁵⁹ Így feltehető, hogy a Rákóczi-könyvtárnak a zborói kastélyban összeírt díszkötésű bibliája a sárvári kiadás lehetett, mégpedig az, amelyet 1645-ben küldtek Patakról Zboróra a fejedelemasszonynak.

Báthori Zsófia és I. Rákóczi Ferenc

A fejedelmi család következő nemzedékét nemcsak az Erdélyi Fejedelemségből kiűzött I. Rákóczi Ferenc (1645–1676), hanem anyja, Báthori (Báthory) Zsófia (1629–1680) is képviseli, aki alig 30 éves korában közel egyszerre veszítette el férjét és anyósát, és így 15 éves fia gyámjaként a Rákóczi-ház új korszakának elindítója lesz. Zboró és Makovica históriájában is új fejezet kezdődik vele, hiszen Zborót a fejedelmi család presztízséhez méltó rezidenciává teszi: fejedelmi esküvő, majd temetési pompa helyszínévé. Fia ugyanis itt tartja menyegzőjét 1666-ban, majd alig 10 év múlva, Zrínyi Ilona férjeként és pár hónapos örököse apjaként itt hal meg, és innen indul uralkodóhoz méltó temetési menete Kassa felé. A „generációváltás” emlékeként is felfogható a zborói kastély istállójának bejáratára, vésett felirat – FRANCISCUS RAKOCZY ELECT(us) PRINCEPS TRANS(sylvaniae) ANNO D(omi)NI 1660 D(ie) 1 JVLII [Rákóczi Ferenc, Erdély választott fejedelme, 1660. július 1.]¹⁶⁰ –, amely a 20. század elején még látható volt. A dátum szerint még egy hónap sem telt el a korábbi birtokos, az ekkor 15 éves Ferenc apja: II. Rákóczi György halála óta, aki 1660. június 7-kén Nagyváradon hunyt el. A fiatalember, aki büszke örökösként rávésette nevét az istálló ajtókeretére, nem gondolta, hogy pár év múlva ebben a kastélyban tartja majd menyegzőjét, ráadásul nem fejedelmi őseitől örökölt református vallásban, amelyben felnőtt, hanem katolikusként.

26. Báthori Zsófia özvegy fejedelemasszony 1661. június 27-én a zborói kastélyban kelt adománylevele.
MNM RM ltsz. 99.7.1. (Fotó: Várady László)

¹⁵⁸ I. Rákóczi György galgói Rátz Ferencnek szóló meghívó levele az 1645. április 16-án Gyulafehérváron tartandó országgyűlésre, Zboró, „in curia nostra”, 1645. márc. 6. EOE X. (1884) LXII. sz. (431.)

¹⁵⁹ *Tanáltam, kegyelmes asszonyom, egy öreg írásu magyar bibliát, és im fel is küldte prefectus uram ö kegyelme nagyságodnak. Adja az ur isten üdvességesen, épületesen és hasznosan olvasni nagyságodnak. Amen. In S. Patak die 2. Martii Ao 1645. Nagyságodnak, mint kegyelmes asszonyának alázatos egyházi szolgálója Veréci Ferenc, m. p. Veréci Ferenc sárospataki lelkész levele a Zborón tartózkodó Lorántffy Zsuzsannához, Sárospatak, 1645. márc. 2. SZILÁGYI 1878. 474.*

¹⁶⁰ KUHÁRSZKY 1906. 784.; BARDOLY–Cs. PLANK (szerk.) 1999. 304.

Bár a történetírás sokat foglalkozott I. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona (1649–1703) esküvőjével, azt a kérdést nem válaszolta meg, miért Zborón rendezték meg a fényes menyegzőt, amikor Sárospatak vagy Munkács sokkal fontosabb szerepet játszott Báthori Zsófia és fia reprezentációjában. Megnyugtató választ csak történeti forrás adhatna, addig is, amíg előkerül, feltehetjük, hogy az özvegy fejedelemasszony itt, a nyugati országrészhez közelebb eső helyen nagyobb eséllyel remélhette a Magyar Királyság Pozsony környéki és dunántúli politikai és egyházi elitjének személyes megjelenését, mint a távolabbi Rákóczi-birtokokon. A tervezett vendéglista szerint a felső-magyarországi vármegyéken és városokon kívül Bars, Trencsén, Nyitra, Liptó és Turóc vármegyét, illetve Pozsony, Körmöcbánya, Selmecebánya és Besztercebánya városokat hívták meg.¹⁶¹ De lengyel vendégek is vannak listán, így többek között a lengyel marsall (1665-től Lengyelország nagymarsallja: Sobieski János), a krakkói püspök, a lublói palatinus (kastellán), a lengyel kancellár és egyetlen nő: a przemysli kastellán felesége (*Domina Premislen.*).¹⁶² A Rákócziak elismertetését annál is inkább óhajtotta az özvegy fejedelemasszony és fia, hiszen Erdélyből kiszorult a Rákóczi-ház, és a királyság állandó lakóhelyük lett; családjuk már nem uralkodói, hanem egyike a Habsburg-birodalom főúri famíliáinak, ráadásul katolikus, akárcsak Magyarország legtöbb arisztokrata családja. Ha Báthori Zsófia így gondolkodott, jól számított, hiszen a fiatal párt maga Szelepcsényi György esztergomi érsek adta össze, aki egyben a távollévő díszvendéget, a királyt is képviselte, és két másik püspök is részt vett a szertartáson. A messziről, Horvátországból érkezett menyasszonynak is közelebb volt – mind földrajzi, mind kulturális értelemben – Sáros vármegye, mint Zemplén vagy Bereg.

Az esküvői meghívókat munkácsi udvarából keltezi az örömanya 1666. január első napjaiban, amellyel a Makovica vára alatti Zborón tartandó lakodalomra hívja az előkelőségeket, illetve vármegyéket, városokat.¹⁶³ Az özvegy fejedelemasszony az uralkodót is meghívja az eseményre, és ezzel együtt kéri I. Lipót királyt, hogy az esztergomi érsekkel képviseltesse magát Zborón, aki egyúttal össze is adja majd a horvát bán lányát és a választott erdélyi fejedelmet. Kéréséhez Lobkowitz Vencel Ferencnek (1609–1677), a Haditanács elnökének közbenjárását is kéri, végül a király az esztergomi érseket bízta meg képviselével.¹⁶⁴

¹⁶¹ Anno 1666. 11. Januarij. Az mi Kegyelmes Urunk Méltóságos Rákóczi Ferencz aram ö Nagysága etc. etc. lakodalmi solennitására invitált Méltóságos Uraknak ö Nagyságoknak és több főrendeknek nevek. In: *Történelmi Tár* 4. (1881)/3. 586–589.

¹⁶² 1666-ban Jacek Lanckoroński z Brzezia (h. Zadora, †1671) volt a przemysli kastellán (1655-től), felesége: Apolonia/Apolinara Latoszyńska z Latoszyna (h. Gryf). Báthori Zsófia rokonáról, a przemysli kastellán 1650-es évek közepén Zborón lakó özvegyéről – Elżbieta Helena Zofia Kostka – nem lehet szó, mivel Zofia Kostka 1659-ben meghalt.

¹⁶³ *Celsissime Princeps, Domine observandissime. Divina ita disponente clementia, juxta ritum sanctae matris ecclesiae, accedente nimirum, ab utrinque libero consensu et voluntate, illustrissima domicella Francisca Helena, filia utpote Illustrissimi comitis domini Petri a Zrinio et filio meo clarissimo primogenito Francisco Rakoczy electo Transylvaniae Principi etc. antehac infuturam vitae sociam et conthoralem desponsata extitit; cum autem pro celebranda in castello Zboroviensi sub arce nostra Makovicza nuptiarum solemnitate diem primam martii anni currentis, unanimiter praefixerimus; ad eumque actum nuptialem, auxiliante Deo feliciter celebrando et cohonestando, singulares amicos et benevolos nostros, officiose et peramanter invitandos esse duxerimus, quocirca Celsitudinem Vestram Principalem tanquam singulariter addictam domini nostrae(!), praesentibus officiose requirendam duxi. Báthori Zsófia Lobkowitz hercegnek szóló esküvői meghívása, Munkács, 1666. jan. 7. In: *Történelmi Tár* (2.) 2. évf. (1901) 3. sz. 334–335.; Istennek ezaránt való rendeletéhez s a közönséges római anya- szentegyháznak szokott folyásához mindkét részről való akaratok megegyezvén, alkalmaztatta életének folyását az mi első szülöttünk, szerelmes fiúnk Rákóczi Ferenc Erdélynek választott fejedelme, kívánván azzal is, hogy nagyemlékezetű édes eleinek egyetlen egy maradéka s ága lévén, következő hosszú időre jó emlékezeteket, nemzeteket Isten áldásából az házasságbeli kötelesség által terjessze. Kire nézve anyjai javallásunkból jegyzetté el magának az méltóságos Zrínyi Péter horvátországi bán uram szerelmes hajadon leányát, gróf Zrínyi Ilona asszonyt. Mely lakodalmi solennitásnak az jövendő martius havának első napját megírt bán uram s több jóakaró atyámfiai tetszésekből zborói kastélyunkban Makovicza vára alatt rendeltük megtenni. [...] Datum in arce nostra Munkács 2. Januarii 1666. [...] Sofia Bátori m. p. SZABÓ 1903. 47.*

¹⁶⁴ *Sacratissima Caesarea, Regiaque Majestas Domine Domine Clementissime. Celsissima domina mea Principissa Rakocziana vidua omnibus in occasionibus spem suam post Deum in benignitate Majestatis Vestrae collocando, sicuti etiam in moderna status unici filii sui Francisci Rakoczy in matrimonialem mutatione, humillime medio literarum suarum ante paucos dies ad Majestatem Vestram Sacratissimam datarum supplicauerat, dignaretur Majestas Vestra Sacratissima certam atque idoneam ex fidelibus suis personam, ad solennitatem nuptiarum praefatam filii sui mittendam, clementer deputare; quae ibidem Augustissimam Majestatis Vestrae auctoritatem decenter repraesentet, ac per hoc ipsam solennitatem nuptialem efficiat clariorem. Quandoquidem eadem domina mea Principissa pro munere illo obeundo, dictaque auctoritate Majestatis Vestrae Sacratissimae seruanda et repraesentanda, uel maxime illustrissimum ac reuerendissimum dominum modernum nimirum*

Az esztergomi érsekségben egyébként éppen ekkor történik üresedés, 1666. január 3-án ugyanis Lippay György (1600–1666) meghal a pozsonyi prímási palotában, és január 19-én el is temetik a Szent Mártonról elnevezett prépostsági templomban.¹⁶⁵ Így az esküvőre nem őt, hanem utódját, Szelepcsényi Györgyöt (1595–1685) küldi el a király, aki 1666. január 15-én foglalja el az érseki trónt, így a zborói esküvő az egyik legelső hivatalos ceremóniája. Az anyák, Frangepán Katalin és Báthori Zsófia ugyan nem voltak ott az esküvőn, de Zrínyi Péter gróf (1621–1671), aki az előző évtől viselte a horvát báni méltóságot, személyesen megjelent, ő kísérte a menyasszonyt. A szertartást a farsangi időszak legvégén, a húsvéti böjt előtti utolsó hét kezdetén, Exsurge- vagy hatvanad-vasárnap utáni hétfőn, március 1-jén tartották.

Az ifjú pár, amely már ismerte egymást, Bártfa előtt találkozott kíséretével, a vőlegény díszes, aranyozott hatlovas hintót (kék sörényű lovakkal!) is vitt menyasszonyának, majd a bártfai városházán ünnepélyesen, reggeli lakomával fogadták őket (ez 160 Ft és 70 dénárjába került a városnak), amelyen a menyasszony egy Krakkóban készült, 95 Ft 75 dénár értékű ezüst serleget is ajándékba kapott.¹⁶⁶ Egy ismeretlen szemtanú, feltehetően egy erdélyi főnemes beszámolója szerint Bártfáról díszes menet indult az esküvő színhelye felé, a menet azonban Hosszúrénél, Makovica vára alatt megállt, hogy lóversenyen vegyen részt („a koszorút megtűzték”), ezen a vőlegény Egyiptom nevű török lova nyert, így lovasa nyerte el a menyasszonyi koszorút. Az esküvőt ugyanaznap, március 1-jén este hatkor tartották meg, a kápolnában Szelepcsényi érsek eskette össze a horvát bán lányát és a választott erdélyi feje delmet, akik átvették az ajándékokat, majd megkezdődött a vacsora és a tánc, a lakodalom hajnal 3-ig tartott.¹⁶⁷ A szemtanú nem írja le, milyen kápolnában folyt le az esketés, a legtöbb írás azonban Makovica várának kápolnáját nevezi meg helyszíneként, van, aki a kápolnát is pontosan lokalizálja „a vár legfelsőbb részének déli szárnyépületében”.¹⁶⁸ Bár a lófuttatás helyszíne még Zboró előtt, Hosszúrénen volt, nehezen elképzelhető, hogy a Bártfáról reggel 9-kor induló esküvői menet a lóverseny után még felment volna a 450 m magasságban fekvő Makovica várába. A várban, illetve a háromszintes Felsővár főúri rezidenciaként használt emeleti traktusában az esküvő idején nem működött kápolna, ez az épület az 1671. évi inventárium szerint a fejedelmi ágé volt (csak a bejárat volt közös az országbírói ág tagjaival, ekkor Báthori Zsófia gyámleányával, a 14 éves Rákóczi Erzsébettel). Az ötablakos emeleti „szegletházban”, azaz sarokpalotában, díszteremben 1671-ben a fejedelmi reprezentáció, talán éppen

Archiepiscopum Strigoniensem, idoneum esse existimet, serioque mihi per literas suas recenter ad me datas mandet, ut nomine suo humillime apud Majestatem Vestram Sacratissimam omni conatu ad laborem, supplexque instem, quatenus praetitulatum dominum Archiepiscopum, qui dictam solennitatem legatione caesarea illustrare, atque neo-sponsus juxta ritum S. Romanae Ecclesiae Sacra copula conjungere valeat, eo transmittere dignetur. Nagymihály István, Báthori Zsófia familiárisa levele I. Lipót királyhoz, [1666. január]; [...] *Ab illustrissimo et reuerendissimo domino archiepiscopo Strigoniensi Sacrae Caesareae Majestatis legato dilectio vestra uberius percipiet non solum caesaream beuevolentiam erga eandem, et Celsissimum Principem dilectionis vestrae dominum filium charissimum, sed et meum denotum affectum.* Lobkowitz herceg levele Báthori Zsófiához, Bécs, 1666. febr. 17. In: *Történelmi Tár* (2.) 2. (1901)/3. 335–337.

¹⁶⁵ TUSOR 2015. XIV.

¹⁶⁶ P. SZATHMÁRI 1866. 91.; HORVÁTH M. 1869. 8.

¹⁶⁷ [t]egnap reggeli kilencz óra tájban ki menvén az Fejedelem eö nagysága, Pető Sigmond és több itt való Urakkal és főrendekkel... Bán Uram eleiben Bártfa felé edgy kornyétával és az Ónodi Zászlóval, mezőben edgy mást köszöntötték, es edgy Compániában Zboró felé indulván, Hozsszu-rét nevű falu mellet, az koszorót megtűzték, ki után az fejedelemnek eött lova, Bán uramnak edgy Török lova ment. Elnyerte az koszorót az fejedelemnek Egyptom nevű szép Török lova, kin Kun Kelemen ült; az második ajándékot, úgy mint veres skárlát pósztot az Bán Uram, az ki az czélnál az futásban eleset, nyerte ell az harmadik ajándékot az fejedelem pej lova nyéré, kit Munkácson futattak. Szabaszlai ült rajta; az fejedelmet Érsek úr eö nagysága eskettette egybe tegnap estve hat óra tájban az kápolnában, honnan kijüvén, azon három gazda által praesentáltattak az ajándékok az Menyasszonyoknak; azután vacsorához leülvén, [...] éfél után három óra tájban oszlottunk ell. Bán Uram egy tánczot járt Pető Sigmondné aszszonyommal; az Lengjeleké volt derekasban az táncz, kinek igen szépen mégis atták az módját, lévén sok fű lengjél, és Német musikas is itten. [...] Az mely aranyas szép hintó-szekeret vit az Fejedelem eö nagysága az Zrínyi kisaszony eleibe, ki élöt hat szép eöreg almás, kék festet serényü, farkú veres bársony gazdagon ezüstös háموkban való lovak voltak, azon szekérbe ugyanaz mezőn, hol megedgyeztek, ültették be az kisaszonytt, más kis leányával Bán Uramnak, és két felöl az szekér mellett Szécsi és Ziczi két Urfi jött, Béri Uram maga szekereben edgy Horváth-Országi Püspökkel, az fejedelem lovon, mind oda és mind vissza. Az szekerek elöt igen szép rendesen jött Bori Úr egy kornyétaja, mindenek alat jó paripás, fegyveres, karabinyos, köntösös Horvátok voltak. [...] Datum Zboró, 2. Marcz. 1666. P. SZATHMÁRI 1866. 756.

¹⁶⁸ ÁRVAI TEÖREÖK 1867. 91.

a pár évvel korábbi esküvő tárgyait őrizték: 37 drága velencei kristály poharat és fedelüket, illetve egy „gályapoharat”, vagyis gályafomára fűjt üveg poharat, és három díszpohár-tartó tokot, száraz üvegcsészét, üvegből fűjt bormerítő edényt is inventáltak. Ugyanitt díszhintóra való arany-ezüsttel hímzett bársonyfűggönnyt és két hintóba való bársonypárnát, illetve nagy színes falikárpitokat (*kecse*) és egyéb szőnyegeket is őriztek.¹⁶⁹ A hintódísz talán a menyasszonyi kocsiról maradt itt, a gályapohár viszont szinte bizonyosan a menyegző emléke, hiszen a hagyomány szerint 1666-ban a bártafi tanács reggeli díszlakomáján gályát formázó üvegserlegekből itt az előkelő vendégek, amelyeket 1867-ben még a bártafi levéltárban őriztek.¹⁷⁰ Az, hogy 1671-ben az esküvő feltételezett tartozékait a szegletházban tárolták, a vár raktározási, őrző funkciójára is utalhat. Kápolna a Felsővár lakóépületének harmadik szintjén sem volt, terme 1671-ben már romladozik, beázik, semmi sem utal rá, hogy itt korábban kápolna lehetett.¹⁷¹

Volt viszont kápolna a zborói kastélyban, az említett 1671. évi összeírásban a kastély főépületének boltozott főbejárata fölött az egykori díszterem már kápolna, amelyben szószék, templomi padok, sőt karzat is van. A kápolnában egyszerű oltárt helyeztek el, előtte a padlón festett török (*kecse*) szőnyegek, a templomi padok közül az egyiket szépen bearanyozták, feltehetően ez szolgált a fejedelmi család ülőhelyének.¹⁷² Szinte bizonyos, hogy a leltár felvétele előtt 5 évvel itt tartották I. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona esküvőjét, a lakodalmi vacsorát pedig a kastély reprezentatív emeleti termeiben rendezték meg.¹⁷³ Az, hogy az 1660-s években a katolizált Rákócziak a palotából átalakított kápolnát használták, jelzi, hogy más katolikus istentiszteleti hely nem volt a kastély területén.

Az esküvőn Sáros vármegyét Dessewffy Ferenc, Berthóthy Lajos és Taler Antal képviselte.¹⁷⁴

¹⁶⁹ *Felső Vár. Ezen feljéről fagarádics kapu előtt való fillagoria kapuja, kapuközi közös [...] Ezen felső vár három contignatioban vagon. [...] Középső contignatioja az várnak. Itt való házak urunk önagsága részéről [...] 3. Öreg Palota pitvara [...] 4. Palota kőből rakott gerendás, padlásos, mennyezetes. Önban foglalt üveges ablaka No 5. [...] Szegelet ház kőből rakott gerendás padlásos, mennyezetes. Rakott ajtaja sarkas, hevederes, pléh nélkül. Másik ajtaja (mely azon garadics felső végén vagon, mellyen az alsó Palotában bejáznak...) sarkas pléhes. Szenelő kő kémény egy. Önban foglalt hat szegre metszett kristály üveges ablaka öt tányér hijával három. Vagon itt welenczey különb különb féle drága üveg pohár igen szép mesterséggel csinált, No 37. Ehez való fedele üvegből szép mesterséggel csináltak No 18. Kristály üveg Gallia Pohar No 1. Kristály üveg Giallya tartó No 3. Kristály üveg csésze No 1. Bor merettő száraz üveg csésze No 1. Bor merettő száraz üveg csésze No 2. [...] Hintó ablakára való arannyal ezüsttel igen szép virágokra varrott veres bársony No 2. Hintóban való veres bársonyos párna No 2. Öreg új kecse No 7. Szőnyeg... No 8. Falban lévő almarium ajtóstól No 1. Ezen házból nyíló árnyékszék ajtaja rakott, sarkas, hevederes, pléhes. A makovicai vár és a zborói kastély inventáriuma, 1671. okt. 15. MNL OL UeC 21/8*

¹⁷⁰ *Azon négy üvegserleg, mely jelenleg is a városi levéltárban őriztetik, a hagyomány szavai szerint Zrínyi Ilona lakodalmán használtatott, s a neki ajándékozott serleggel, az anyagot kivéve, mindenben megegyez. ÁRVAI TEÖREŐK 1867. 91.*

¹⁷¹ *Felső palota padja két részben vagon, külsőnek ajtaja félszer, sarkas, hevederes, reteszes. Belső résznek ajtaja nincs, csak ajtóhely. [...] Ezen palotának cserepezése valóban megromlodozott, az eső csorg is sok kárt tett, azután többet, ha nem renoválják. (1671) MNL OL UeC 21/8*

¹⁷² *Boltos kapu felett való régi Ebidlő Palota, mely mostan kapolna. Ennek falai kőből rakattak, gerendás, mennyezetes. Ajtaja kétfelé nyíló, sarkas, hevederes, festékes, kívül tolyó záros. Önban foglalt hatszegre metszett kristály üveges négy, kívül vasdrótos ablaka húsz. Ezen kápolnában levő festett Deszka Erkély ajtaja és pántos. Vagon az kápolnában és az erkélyben hosszú karszék Nro 7. Festett egyes szék Nro 1. Fejér egyes szék, kettő bőrs Nro 3. Az több székek az Praedikallo Székkel együtt olyanok, az mineműök Templomban szoktak lenni. Ezen kápolnához az kapu felől feljáró garadics ajtaja bélelt, festett, vas sarkas, hevederes, pléhes, kolcsos egy. (1671) MNL OL UeC 21/8; In Capella supra portam, Altare unum symplex adornatum. Ante altare in terra prostratae tapetes Kecze sic dictae duo. Inter coeteros lectos unus pulcher deauratus. A makovicai vár és a zborói kastély inventáriuma, 1671. okt. 15. MNL OL UeC 21/9*

¹⁷³ *Zborai kastély [...] Kő házak [...] Felső rend házak [...] Pitvarból jobb kéz felő nyíló öreg ebédlő palota [...] Tengerszín mázos kályhás kemencéje kívül fűtött. Önban foglalt hatszegre mecsett kristály üveges ablakja, jó, öt. [...] Vagon itt hosszú asztal lábostul kettő, négyszegű asztalláb egy. Festett egyes szék Nro 19. festett hosszú karszék Nro 8. Láncon függő virágos réz gyertyatartó Nro 1. Palota oldalán levő réz gyertyatartó Nro 1. [...] Öreg pohárszék, kívül-belül frissen festett, négy ajtajával együtt. [...] Második pohárszéknek felső kétfelé nyíló ajtaja virágokra van metélve és arannyal festve [...] Szegelet bástya bolt, melynek ajtaja ezen Ebédlő Palotából nyílik, félszer, pártázatos, festékes [...] Önban foglalt hatszegre mecsett kristály üveges jó ablaka három. vagon itt palota oldalára való nyomtatott bőr kárpit, igen viseltések, arannyal voltak nyomtatva kilenc és egy darab. (1671) MNL OL UeC 21/8*

¹⁷⁴ LUKÁČ–ADAM 2005. 58.

1660-tól, miután Zboró utolsó református ura, II. Rákóczi György és édesanyja, Lorántffy Zsuzsanna meghalt, az I. Rákóczi György által épített protestáns „új templom” bizonyosan elveszítette funkcióját, harangja 1671-ben már nem a templom melletti haranglábban függött, hanem egy félreeső helyen, az egykori, Veres házaknak nevezett Serédy-féle kúria lépcsője alatt raktározták.¹⁷⁵ A harang még 1673-ban is a Veres házakban van, a torony alatt.¹⁷⁶

I. Rákóczi Ferencnek nemcsak az esküvője, hanem első fia keresztelője is a zborói kastélyban volt 1667. december 1-jén, a csecsemőkorában elhunyt kis Rákóczi György minden bizonnyal Zborón is született.¹⁷⁷ Ha a világra szóló esküvő idején és Zrínyi Ilona elsőszülött fia, a kis György keresztelőjén még nem is nem volt katolikus udvari templom Zborón, I. Rákóczi Ferenc és anyja az 1670-es évek első felében már templom építésébe kezdenek kastélyuk mellett, amelyhez folyosó és nyári palotának nevezett épületrész vezet rezidenciájukból. Amikor a kastélytemplomot építeni kezdték, ezzel párhuzamosan egy másik templomot is alapítaniuk kellett, ráadásul nem a birtokukon, hanem Felső-Magyarország gazdasági és politikai központjában, Kassán. A jezsuita templom építésének kötelezettsége ugyanis része volt a Habsburg-kormányzat és Báthori Zsófia közötti azon megállapodásnak, amellyel sikerült a hűtlenséggel vádolt I. Rákóczi Ferenc életét és egzisztenciáját megmenteni. Tény azonban, hogy az 1671-ben megkezdett kassai építkezésekkel közel egy időben Zborón is templomot építettek a Rákócziak, ráadásul saját maguknak, saját birtokukon. Talán a Szent Zsófia tiszteletére emelt templom titulussal is szuverenitásukat, nemkülönben presztízsüket kívánták kifejezni és emelni, ezekből ugyanis a fejedelmi család igen sokat veszített. Kérdés, hogy az udvari templomot egyben halotti reprezentációnak szánták-e, ami valószínű, végül azonban a Zborón váratlanul elhunyt I. Rákóczi Ferencet a kassai jezsuita templomban temették el, pedig még az sem volt készen, tornyainak megépítése majd az örökösökre vár.

A díszteremből átalakított kastélykápolnát a zborói Szent Zsófiának szentelt udvari templom elkészülte után már nem használják, 1685 körül a kamarai összeírás azonban említi még az emeleti régi ebédlő palotánál az egykori „szentegyház” ajtaját, amelyet ekkorra már kivettek sarkaiból. A terem padlásán pedig őrzik még a korábbi kápolna „rekesztését” két rácsos ablakával, amely a gyóntatószék lehetett.¹⁷⁸ A zborói udvari templom ablakai 1676. októberében még nem voltak beüvegezve, pedig sietni kellett, hiszen I. Rákóczi Ferenc hűlt teteme a makovici várban várta, hogy az új udvari templomban tartandó gyászszertartással elindítsák temetési menetét a kassai Rákóczi-templomba.¹⁷⁹

Pár évvel a temetés után, 1685 körül a Szepesi Kamara megbízásából Szenczy György egykori ónodi, majd tokaji harmincados leltárt készít a konfiskált zborói kastélyról és a zborói uradalom allódi-umairól, miután Zborót és a makovici uradalmat előbb Thököly konfiskálja. A felső-magyarországi fejedelem egyébként 1683 május 6-án a zborói kastélyban tartózkodik, és nem sokkal később felesége, Zrínyi Ilona is innen ír levelet 1683. május 13-án,¹⁸⁰ majd 1684 októberében császári katonák foglalják el Zborót, földig égetve a fejedelmi család és Rákóczi Erzsébet grófnő udvarát elválasztó palánkterítést,

¹⁷⁵ Zborai kastély. Ezen kastély keretésének három oldala kőből rakatot[t], melynek egy része, úgy mint az elhagyatot[t] templom vigitől fogva, az kert ajtajáig Sárossy István Uram Anno 1670 újonnan építette. [...] Weres hazak [...] Ezen házak garadicsa alatt vagyon egy közép szerő harang, melyet Kegyelmes Urunk őnagysága in Anno 1630 öntetett. A makovici vár és uradalom I. Rákóczi Ferenc offiálisai által készített összeírása, 1671. MNL UeC 21/8

¹⁷⁶ [p]enes rubros Domos vocantur sub Turrum(!) una Campana. Erasmus Vegener makovici provizor és Duklai (Duklanski) Simeon számtartó leltár-kiegészítése, [Zboró], 1673. MNL OL UeC 21/10

¹⁷⁷ [f]iunk keresztelési napján, mely leszen prima proxime affuturi mensis, itt zborói házunknál. I. Rákóczi fáji Fáy Istvánnak szóló meghívója, Zborói kastély, 1667. okt. 2. THALY 1881. 5.

¹⁷⁸ Zboray kastély [...] Felső rend házak. [...] Ezen ebédlő palotának ónban foglalt kristály üvegő ablaki vadnak No 12. A hatna ezen ablakoknak vas drótos, a többi anélkül való. [...] Ezen palotának szent egyház feli ajtaja nincsen, csak a két sarka pléh fejestül. Paloták padgya [...] Régi kápolnához való rekeszt, régi rostélyos két ablakával együtt. A Szepesi Kamara összeírása a zborói kastélyról és hozzá tartozó majorságokról, 1685 k. MNL OL UeC 21/15

¹⁷⁹ [T]huróczy Máté zborai udvarbíró, az ezen mezővárosban az elhunyt fejedelem által építtetett erős kéttornyú egyház teljes befejezésén, ékes üveglablakkal ellátásán fáradozott, mire az eredetileg 1676 november végére tervezett gyászszertartások ideje elérkezend. Zboróról ezen év oct. 29-kén így értesíti ez iránt Asszonyát Zrínyi Ilonát: »Mivel Isten kegyelmességéből az új templomon kristál ablakokat kell csináltatnom, már ólmot is vettem hét mázsával; de feir-ón héjával vagyok, a nélkül az olyan munkát véghez nem vihetni. Bűdöskúti uram keze alatt volnának itten [a várban] romladozó óntalak« – azokból kérne tehát az ablakokhoz. THALY 1873. 669.

¹⁸⁰ THALY 1881. 32.

sok egyéb kárt is okozva. A feltehetően 1685 őszi kamarai leltárba felveszik a kastély új, minden liturgikus eszközzel felszerelt templomát is, zöldre festett kétszárnyú kapujával és a kapuba illesztett kilincses ajtajával.¹⁸¹

Nem sokkal korábban, 1684. áprilisában még Thököly megbízásából készített leltárt a Szepesi Kamara Makovicán. Bár a templom tornyának harangját és templom mozdítható felszerelését Rákóczi Erzsébet Makovica várába menekítette, az udvari kápolna berendezése mégis rekonstruálható a Thököly-féle inventáriumból: vastáblákkal megerősített főbejárata a kastély udvaráról nyílik, két aranyozott oltára van, emellett szószék és gyóntatószék képezi a berendezést, illetve 7 rámás kép, és két nagyméretű festmény – oltárkép vagy függőkép –, az utóbbiak egyike *Signum Fontis Salutis* felirattal minden bizonnyal az udvari templom és a család kegyképe lehetett. A másik nagy festmény Szent Ferencet ábrázolja,¹⁸² így okunk van feltételezni, hogy a Szent Zsófia-főoltár mellett a mellékoltárt Szent Ferencnek, I. Rákóczi Ferenc patrónusának szentelték. Egyébként I. Rákóczi Ferenc halotti zászlajának ábrázolása is ezt erősíti, erre Szent Ferencet és az előtte térdelő Rákóczi Ferencet hímezték.¹⁸³

1690-ben, a Rákóczi-birtokok kamarai kezelése alatt, részletes leírás készül Zboróról, s ebben szerepel a templom is, amelyet oszlopos folyosó köt össze a nyári palotával, illetve a kastéllyal, a folyosó a templom kórusára vezet. Klobusiczky Ferenc, a kamara által megbízott jószágigazgató szerint a kéttornyú templomot kb. 10 évvel korábban, azaz 1678 körül építtette I. Rákóczi Ferenc fejedelem, ami tévedés, hiszen a fejedelem 1676-ban meghalt, így építését az 1670-es évek közepére tehetjük.

Három oltárral, orgonával, szószékkal és ülőpaddal szerelték fel, a főoltár mellett van a sekrestye a szent paramentumokkal, amelyeket külön leltárba írt össze az udvari káplán és az uradalom provizora.¹⁸⁴ A templomi kegyeszerek 1690-ben felvett külön leltára mérhetetlenül gazdag felszerelést mutat, pedig a kegyúrnő, Báthori Zsófia, aki a templomot felszerelte, már 10 éve halott, és örökösei sem igen használták a Thököly-felkelés hadjáratai, majd Munkács ostroma miatt. Az inventárium szerint a templomban szép orgona van, és liturgikus felszerelése feltűnően gazdag, egy plébániatemplomban sem lehetne több: ezüst oltárfelszerelés, 7 antependium különböző liturgikus színekben, papi ornátusok, köztük 5 kazula, két ereklyés portatíle, az esztergomi szertartáskönyv és egy régi misekönyv, 10 oltárkendő (*mappa*) és 15(!) hímzett különböző színű selyem oltárterítő (*substratorium*), egy címer ezüsttel és arannyal kivarrva, 6 különböző színű kehelykendő, de van egy posztóból készült fekete lepel is fehér kereszttel, koporsó letakarására. A leltárba felvett képeken szereplő ábrázolást nem jegyezték fel, egy kis ezüstkép és 2 egyszerűbb mellett 8 értékes képet is összeírtak, ezek közül 3 keretben volt, a többi anélkül. A leltárt Geisler Ádám, a Rákóczi-árvák zborói káplánja is ellenjegyezte, vagyis Zrínyi

¹⁸¹ Zboray kastély [...] Ezen kastélyban vagyon egy újonnan épített templom, minden hozzá tartozó öszközivel együtt. Örög kapu két felé nyíló béllét, kívül zölden festett, vas sarkas, hevederes. Ezen kapun lévő kis ajtó is vas sarkas, hevederes, duplás, kilincses, tolló záros, lakatos. A Szepesi Kamara összeírása a zborói kastélyról és hozzá tartozó majorságokról, 1685 k. MNL OL UeC 21/15

¹⁸² Az templomban vagyon két aranyas oltár, kinek appamentumit Groffné Asszonyom ő nagysága elvitt. Azon templomban vagyon egy Prédikáló és egy Gyóntató szék. A templomból nyílik egy Szekrestye, kinek zölden festett ajtaja pléhes kulcsával együtt. Az Templomnak udvarra nyíló ajtaja vass táblákkal álló reteszes, pléhes lakattával záratik, pléhe, kulcs nélkül. Vagyon ezen Templomban hét rámás kép. Az melly harangocska volt az Templom felett való toronyban, az várbeli Toronyban vitték, ott vagyon most is új kötél nélkül. Ugyan Templomban vagyon egy romlott rámájú öreg kép *Signum Fontis Salutis*. Vagyon az oltár mellett más Sz. Ferentz képe rámástul. Serédy János bártfai harmincados és Raszlaviczay István ellenőr leltára Erdődy Györgyné Rákóczi Erzsébet makovicai jószágáról, Makovica vára, 1684. ápr. 24. MNL OL UeC 21/16

¹⁸³ [a] nehézselyemből, dúsz arany- s ezüsthímzéssel készült óriási zászló [...] egyik oldalán ezen fölirat volt »Celsissimus D. D. Franciscus Rákóczy, Dei Gratia Electus Transylv. Princeps, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes, Perpetuus de Saáros, ejusdemque Cottus Supremus ac Perpetuus Comes, etc. etc. Pie obiit in Makovicza, A.D. 1676. Die 8-a July, Aetatis suae 31-o.« Másik felén pedig a keresztre feszített Megváltó és Seraphi Szent Ferencz képe alatt Rákóczi térdepelt, s alatta Zsolt. VIII. v. 6. »Pone me ut signaculum« felirattal. THALY 1873. 686.

¹⁸⁴ Ex castello est ambitus ex muro constructus... supra portam Castellum erectum... qui ambitus continuatur usque ad Chorom Templi, ibidem per supratitulum Dominum Principem ante annos circiter decem formose aedificati, in cuius latere binae altae Turres comprehenduntur. Interne sunt Altaria tria, unum Organum, Cathedra et sedilia, e regione vero Magni Altaris Sacristia cum sacris appamentis, in particulari Registro apud Patrem Capellanum et Provisorem Bonorum habito specifica conscriptis. (1688. máj. 2.) MNL OL UeC 21/17

Ilona Bécsben és Csehországban nevelődő gyermekei zborói örökségében káplánt is fizetett a kamara.¹⁸⁵ A templom felszerelések között bizonyosan ott voltak azok is, amelyeket Zrínyi Ilona 1688. február 16-án Zborón adott át kamarásának Kőrössy Györgynek zborói templomuk számára, amikor Munkácsról Bécsbe kísérték gyermekeivel együtt, Zborón haladtak ugyanis keresztül a császárváros felé. A Munkácsról hozott kegszereket Kőrössy Zborón hagyta.¹⁸⁶

27. A zborói kastély az udvari templomra képeslapon, 1911 (ZM KGy Ltsz. 113257)

A leltárak, sajnos, nem részletezik az oltárt vagy oltárokat, a főoltárt minden bizonnyal Szent Zsófiának szentelték a szokásos ikonográfiában, azaz három lányával (Hit, Remény, Szeretet). A templom patrocíniumát a 18. század végén megváltoztatta a kegyúr, a Rákóczi-örökös Aspremont gróf, mégpedig Nempomuki Szent Jánosra, így a Szent Zsófia-főoltár talán már a 18. században elveszítette funkcióját, 17. századi mellékoltárainak titulusa pedig hiányzik az összeírásokból. A Rákóczi-templomnak az építéssel egyidős orgonája is volt, az ószövetségi (hárfázó) Dávidot és kerubokat ábrázoló faszobordíszekkel, amely 1900-ig működött, majd a használaton kívüli hangszer sípjainak egy részét 1915–16-ban a templomot meglátogató turisták szerelték le és vitték el szuvenírként.¹⁸⁷ Bár a leltárak nem említik, az egykori protestáns templomi harang feltehetően már ekkor az új katolikus udvari templom egyik tornyába került, ahonnan 1903-ban és 1906-ban Kassára vitték, és ahol 1914. április 24-iki tűzvészben megsemmisült. A plébániatemplom legértékesebb kegszereit, köztük a Kapy-kelyhet és Rákóczi Erzsébet monstranciáját, az I. világháború végén a templom Szt. Antal-képe mögötti fülkében rejtették el, így megmaradtak.¹⁸⁸

A kastélyt az özvegy és családja valódi rezidenciaként használja az esküvő után, 1671-ben Báthori Zsófia szobájában főúri tárgyakat inventálnak: 17 nagy keleti szőnyeg, kristálypoharak, réz csillár,

¹⁸⁵ Templom. Ez a castely udvarában vagyon, a nagy kapun belül, bemenet jobb kéz felől. Ebben való ékességeket a maga valóságai mutogatják. Orgona hozzá igen szép és jó. Úgy a nagy oltár is cum ad pertinentiis. A Rákóczi-árvák Makovica várához ingó és ingatlan jószágainak leltára, Zboró, 1690. jan. 1. (jan. 24.) MNL OL UeC 21/20

¹⁸⁶ Anno 1688. Templomhoz való eszközök, mellyeket adott az Mlgos Fejedelemasszony makoviczai udvari templomhoz die 16. Februarij 1688., Zborón hadtuk ezeket, a kastély-templomban. Kőrössy följegyzése, 1688. THALY 1881. 81.

¹⁸⁷ Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) II. rész, p. 18.

¹⁸⁸ Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) II. rész, p. 4.

a falakon 7 réz gyertyatartó, 17 vörössel kárpitozott szék, ebből az egyiket arannyal szőtték; szekrényében rózsavíz és más illatos vizek, két boroskancsó és egy szép agyagkorsó.¹⁸⁹ Egykori lakosztályában 1690-ben még megvan egy szék, amelynek bársony kárpitjára a fejedelemszöveg címerét hímezték: Erdély a Báthoriak sárkányfogaival.¹⁹⁰ A fejedelmi Rákóczi-ház kastélyát, amelyet kerítés választott el Rákóczi László örökösének házától, 1688-ban a kamara felmérte Klobusiczky Ferenc jószágigazgatóval, aki így írja le az épületet: szép és nagy négyszögletű, emeletes kastély, megfelelő épületekkel, négy kerek bástyával, kerítése három felől kőből épült, az Erdődnyé Rákóczi Erzsébet kastélya felőli részen pedig boronából, alatta 4 boltozott pince, 350 hordó kapacitású. A kastély földszintjén 13 boltozott helyiség, középen folyosó. Az emeleten szintén folyosó és 7 kényelmes lakóhelyiség, valamint egy 5 boltozattal ellátott palotaterem, amelyet négy bástya fog körbe. A kastély bejárata fölött kőből oszlopos csarnokot (*ambitus*) építettek, amely a kellemes nyári palotához vezet, ennek szépen kifestett kazettás mennyezete van. Az oszlopos folyosó a templom kórusában folytatódik. A nyári palota alatt kőajtó, bal felől a börtön és a várnagy háza, jobbról pedig a számtartó lakása.¹⁹¹

A Rákóczi–Báthory-féle zborói kastélyban missziós jezsuiták laktak 1671-ben, Millei István mellett Báthori Zsófia gyóntatója és bizalmasa, Kiss Imre páter (1636–1683) is.¹⁹² A földszinti traktusban külön szobát rendelnek nekik, ugyanitt veszik leltárba a páterek szállását 1690-ben is.¹⁹³

1673 tavaszán Báthori Zsófia elkeseredetten kér segítséget Lobkowitz Vencel Ferenc (Wenzel Eusebius von Lobkowitz) hercegtől (1609–1677), I. Lipót király miniszterétől, mert Otto Ferdinand Gottlieb (Theophil) von Volkra (†1694), az Udvari Kamara tanácsosa és a Magyar Kamara alelnöke, a szepesi kamarai adminisztráció elnöke 50 ezer Ft-ot követel fiától. I. Rákóczi Ferenc azonban anyagi nehézségei miatt képtelen kifizetni ezt az összeget, ezért Volkra gróf birtokainak elfoglalásával fenyegetőzik.¹⁹⁴ 1673 júliusára a kamarai vezető – királyi utasításra – már el is foglalta Rákóczi Ferenc birtokait tartozásának elmaradt fizetése miatt, mégpedig a sárosi és makovikai uradalmat, illetve egyéb jószágainak földesúri dézsmáját. A fejedelem anyja familiárisán, Kazinczy Péteren keresztül ismét

¹⁸⁹ *Palatio Castelli Tapetes magni vulgo Dévan Szönyegh nuncupati No 17. Pocula vitrea cristallina No 10. Im medio Palatii candelabrum oriichalceum No 1. In parietibus acclavata candelabra oriichalcea No 7. Conclavi Principissae sedilia purpura obducta No 17, ex his unum auro intertextum. Ibidem sedilia simpliciora ex curio No 2. Frena sive habeni No 14. Unum almarium, in quo distillae Aquae Rosaceae et aliae diversae, duae lagonae plumbeae. Una pulchra amphora ex argilla. A makovikai vár és a zborói kastély inventárium, 1671. okt. 15. MNL OL UeC 21/9.*

¹⁹⁰ *Castély és ebben lévő házak [...] Felső contignatio. [...] 11. Szegelet ház oldala kőfal, folyó gerendás, deszka padlásos, allya téglával padimentumozott. [...] Veres bársonnyal borított szkofium ezüsttel arannyal virágossan varrott egyes szék, karja nélkül való, réz szegekkel megvert Nro 1. (A hársuló támaszán levő varrásban való címer 7 kolcsos váras, 3 sárkány fog, egy csillag, fél hold, esztendő szám 1653. Az ülés bársony varrás között címer nincsen. A Rákóczi-árvák Makovica várához ingó és ingatlan jószágainak leltára, Zboró, 1690. jan. 1. MNL OL UeC 21/20*

¹⁹¹ Klobusiczky Ferenc kamarai összeírása néhai I. Rákóczi Ferenc fejedelem makovikai jószágáról. 1688. máj. 2. MNL OL UeC 21/17

¹⁹² *Zborai kastély [...] Kő házak [...] Alsó rend házak [...] Alsó pitvarból nyíló Páterek szállása előtt való külső boltos ház [...] Ezen külső házból nyílik egy bolt, mellet most Pater Kis uram szállásának neveznek. Az ajtaja duplós, pártázatos, festett, vas sarkos, hevederes, pléhes, kolcsos. Bellől szennelő turka kályhás kemencéje, mellyen egy kis vas ajtó is vagon. Ónban foglalt hatszegre mecett kristály üveg ablak. Vagyon itt négyszögű hársfa asztal lábostól egyiknek két fiókja Nro 2. Festett nyoszolya Nro 1. Festett egyes szék Nro 3. Paraszt fogas darab az falon Nro 1. Az boltban csinálván rudtartó vas karika nro 4. Ezen házban lévő festett deszka retesz, ajtaja is festékes, pléhes. Ugyan Pater Is Uram szállásból nyíló bolt, mellyet most Pater Millei uram szállásnak híznak. [...] Bellől szennelő turka kályhás kemencéje, mellyen egy kis vasajtó is vagon. vagyon paraszt nyoszollya Nro 1. A makovikai vár és uradalom I. Rákóczi Ferenc officiálisai által készített összeírása, 1671. MNL UeC 21/8*

¹⁹³ *Zboro. Castély. Alsó rend házak [...] 9. Páterek szállása, kőboltos, az alja téglával rakott. Ajtaja a[z] egyik házból nyíló, festett, duplós, parasztos. Ablaka négy-négy felé nyíló, ónban foglalt hatszegre, mecet kristály üveges... kívül vas rostélyosok. Kemencéje kívül fűtő, lengyelországi tarka kályhás, az alja téglából rakott... Négyszögű öreg asztal olasz lábastul 1. egy emberre való nyoszolya 1. Paraszt hosszú szék a kemence mellett 1. Egyes szék 2. Mosdó sajtár 1. Katona fogas a falon 1. Ezen házból nyíló árnyékszék. Kamarai összeírás a makovikai uradalomról, 1690. jan. 1. MNL OL UeC 21/20*

¹⁹⁴ *Majestati, peremptorie quinquaginta millia florenorum a meo filio exigit illustrissimus dominus comes Volckra; quod quia impossibile est meo filio persolvere, utpote exbausta fere ex omni substantia, possibilem modum citissime habendi illa quinquaginta millia fiorenerum proposui praefato domino comiti: sed pro mea et fillii mei confusione (indicet Sua Celsitudo an digne) rejecta illa mea oblatione, in bonis filii mei executionem vult statim peragere illustrissimus dominus comes [...] Sua Celsitudo pro sua alta prudentia unico verbo haec omnia avertere potest, quod ut faciat intentissime rogo et me profiteor. Báthori Zsófia levele Lobkowitz herceghez, Borsi kastély, 1673. márc. 24. In: Magyar Történelmi Tár 4. (1901)/2. 346.*

Lobkowitz miniszterhez fordul támogatásért, I. Rákóczi Ferenc ugyanis a rendi felkelők támadásai és háborús pusztítása miatt 300 ezer Ft-ot kitevő károkat szenvedett birtokain, ezért nem tudja időben az esedékes részletet megfizetni.¹⁹⁵ Tudjuk, hogy a Rákócziak 1671-ben 350 ezer rhénes Ft-on váltották meg I. Rákóczi Ferenc életét és biztonságát,¹⁹⁶ és három várakba – Sárospatak, Ecsed, Sáros – német katonai őrséget kellett befogadniuk, Rákóczi Ferenc csak így kerülhetett el a Wesselényi-felkelésben való részvétele miatti büntetését, az 1673. évi birtokfoglalás azonban feltételezhetően egy másik üggyel kapcsolatos. 1673 januárjában ugyanis Báthori Zsófia 15 411 magyar Ft kölcsönt vett fel négy évre 6% kamattal a bécsi Pázmáneum Jezsuita Kollégiumtól, hogy a beregszentmiklósi (ma: Csinagyijovo, Ukrajna) uradalmat megvásárolhassa. A részletfizetések elmaradása esetén azonban a bécsi jezsuitáknak joga lesz a szentmiklósi uradalmat vagy azzal egyenértékű más Rákóczi-jószágot lefoglalni.¹⁹⁷ Szentmiklóst 1584-ben szerezte meg zálog címén az Erdélyi Fejedelemségből a Magyar Királyságba menekült Telegdy Mihály (†1585), majd 1649-ben, a Nyáry és Esterházy család birtoklását követően, Lónyay Zsigmond (†1635) beregi főispán kapja meg a királytól zálog címén (leánya, Margit ugyanis Telegdy Istvánhoz ment férjhez); Lónyay Zsigmond özvegye, Rákóczi Lászlóné Telegdy Borbála révén kerül a Rákóczi-vagyonba. Rákóczi Erzsébet örökségét 1673 elején Báthori Zsófia királyi engedéllyel veszi meg örökösen, 30 ezer tallérért, özvegy Homonnai Drugeth Györgyné galántai Esterházy Mária grófnőtől (1536–1684).¹⁹⁸ A fiatal fejedelem azonban nem tudott fizetni 1673-ban a Habsburg-ellenes erdélyi „bujdosók” fegyveres betörései miatt, amelyek Munkácsot és környékét is feldúlták, ezért a kamara lefoglaltatta Sáros vármegyei uradalmait. 1673. augusztus 6-án Rákóczi Ferenc már Zboróról ír levelet Lobkowitznak,¹⁹⁹ vagyis személyesen intézi jószágai visszaadását.

1673. október 15-én Makovica várának fele részét, Zborót pedig teljes egészében elfoglalta a császári biztos, Berthóty Gábor királyi törvényszéki ülnök és Korotnok Lázár, a bártfai harmincadhivatal ellenőre,²⁰⁰ bár Zboró fele Erdődy György gróftól, illetve feleségét, Rákóczi Erzsébetet illette. A makovicai uradalom 1673. évi elfoglalásakor a kamara részletes, a jobbágyok nevét is tartalmazó urbáriumot készített az I. Rákóczi Ferencet illető birtokrészről,²⁰¹ illetve külön összeírták a majorságokat (Zboró, Újfalu, Hrabócz, Szvidnik, Gáboltó, Dubina) is.²⁰² Makovica jelentőségét és gazdasági erejét jelzi, hogy a kamara 1673-ban a korszak egyik legkiválóbb szakemberét, mezőgazdasági szakíróját

¹⁹⁵ *Benigne oblata Suae Majestatis Sacratissimae resolutione non expectata illustrissimum dominum comitem Volkra talia dominia, duas videlicet arces Makovicza et Saros, una cum rebus quibuslibet et substantiis in castellis, allodiis, et cellariis reperitis; item decimas aliorum quoque selectiorum dominiorum principis, domini mei gratiosissimi arrestari, occuparique fecisse: quae restantias debitorum longe lateque in triplo ac ultra etiam excederent. Cum autem Princeps restantiam paratae pecuniae resultantis cum ingenti bonorum quoque suorum jactura, accepta prius desuper Suae Majestatis Sacratissimae resolutione exolvere vellet. Sed et materialium solutionem etsi defacto ob ingentissima damna principibus per rebelles illata, ac ad trecenta millia florenorum extendentia simul et semel solvere nequiret; nihilominus per partes, successivisque immediate temporibus totis viribus, et conamine solvere praestareque niteretur. Praesertim praetensionibus quoque dominorum principum, juxta benignum Suae Majestatis Sacratissimae decretum revisis. Proinde Celsitudinem Vestram humillime exoro: dignetur Celsitudo Vestra aequo ac gratioso affectu humillimam dominorum Principum pro executione executorum bonorum factam instantiam promovere.* Kazinczi Péter, a Rákócziak familiárisa és követe levele Lobkowitz herceghez, [1673. júl. 16. körül]. *Történelmi Tár* (2.) 2. (1901)/2. 346–347.

¹⁹⁶ 350 ezer rhénes Ft-ból 200 ezret bécsi értékű készpénzben (aranyban) kellett megfizetni, 150 ezret pedig katonai municióban és élelemben. Vö.: Kegyelmet gyakorló oklevél I. Rákóczi Ferenc részére, I. Lipót, Bécs, 1671. ápr. 4. KK DVD 15.89 (MNL OL A 57 Libri regii 15. köt. 234–235.)

¹⁹⁷ Báthori Zsófia a bécsi Pazmaneumnak szóló kötelezvénye, Munkács vára, 1673. jan. 5. Átírva: I. Lipót, Bécs, 1682. márc. 7. KK DVD 17.180/a és 17.180. (MNL OL A 57 Libri regii 17. köt. 321–323.)

¹⁹⁸ A beregszentmiklósi uradalom kora újkori birtoktörténetéről bővebben: LEHOCZKY 1881–1882. 715–727.

¹⁹⁹ ÓVÁRY 1890–1901. 3. 348.

²⁰⁰ MNL OL UeC 21/12

²⁰¹ 1673. Die 25. Mense Octobris VRBARIVM MEDIETATIS ARCIS MAKOWICZA Cum CASTELLO ZBOROVIENSE etc. CUM UNIVERSIS BONIS AD ARCEM ET CASTELLUM PERTINENTIS ET EMMOLUMENTIS et. Per Nos SACRATISSIMAE CAESARIAE REGIAEque Maiestatis COMMISSARIOS UNA CUM INVENTARIO INFRA SEU IN FINE SUBSCRIPTOS EXTRADATUM ET SIGILLO NOSTRO CONFIRMATUM etc. PRO Generoso Domino Joanne Erasmo Vegener, Bonorum Zboroviensium ex Voluntate Suae Sacratissimae Caesariae Maiestatis ex Mandato Inclytae Camerae Scepusiensis etc. Provisori etc. [...] Caesarii Commissarii Gabriel Berthoty Sacrae Caesariae Regiaeque Maiestatis Tabulae Judicariae Assessor m. p. – Lazarus Korotnok Tricesimae Bartphensis Contrascrība m. p. MNL OL UeC 21/14; Erasmus Vegener makovicai provizor és Duklai (Duklanski) Simeon szám-tartó leltár-kiegészítése, [Zboró], 1673. MNL OL UeC 21/10

²⁰² MNL OL UeC 21/9

nevezte ki a konfiskált birtok élére, a makovicai provizor ugyanis Johann Erasmus Wegener (Vegener) lett, aki az észak-csehországi schlackenwerthi (ma: Ostrov nad Ohří) várkastélyban és majorátusban kezdte jószágigazgatói karrierjét. Majd a svájci származású cseh birtokos, 1655-től gróf, idősebb Johann Anton Losy von Losinthal (1600–1682) császári kamarai főtisztviselő és fivére: Johann Baptista Losy Dél-Csehországban fekvő stiecknai (Štěkeň) uradalmának volt udvari kormányzója (*Schlosshauptmann*), illetve Stieckna/Štěkeň mezőváros városkapitánya lett.²⁰³ Johann Anton Losy gróf szolgálatában jelentette meg 1666-ban Prágában a jószágkormányzás és főúri udvartartás ismereteit összefoglaló népszerű szakkönyvét,²⁰⁴ amelyet 1669-ben második kiadásban²⁰⁵ is kinyomtattak, 1672-ben pedig az udvari gazdaságirányításban tevékenykedőknek szóló újabb gazdaságtan-könyve, egyben mezőgazdasági szakkönyve is napvilágot látott.²⁰⁶ 1666-ban pedig császári katonának szóló katolikus imádságos könyvet is kiadtak a neve alatt Prágában.²⁰⁷ 1670 körül kerülhetett Magyarországra kamarai szolgálatába, 1675-ben a kamara szatmári tisztviselője, 1676-ban pedig a sóvári (ma: Solivar, Szlovákia) sóbányák és a Sáros vármegyei kincstári jószágok felügyelője.²⁰⁸

28. A zborói udvari templom és a kastély 1869-ben a Vasárnapi Ujságban
(Vasárnapi Ujság 1869/7. sz. alapján)

²⁰³ J. E. Wegener štěkeňi városkapitány nevét Štěkeň városkában a Szent Miklós-plébániatemploma kapuja feletti felirat őrzi (1668): HONORI D(IVI) NICOLAI HVIVS / ECCLESIAE PATRONI / IOANNES ERASM(VS) WEGENER / CAPITANE(VS) LOCI CVM SVIS / SVBIVNCTIS / HANC PORTAM F(IERI) F(ECIT) / A(NNO) X(CHRISTI) M.D.C.LXVIII

²⁰⁴ Ioannis Erasmi WEGENERI *Oeconomia Bohemo-Austriaca Mit angehengten Tugend-Spiegel der Hoffbedienten*. Prag, Academische Druckerey, 1666

²⁰⁵ Ioannis Erasmi WEGENERS *Neu Vermehrte Oeconomia Bohemo-Austriaca Mit angehengten Tugendt-Spiegel der Hoff-Bedienten Anjetzo von neuen mit Fleiß, von dem Authore übersehen, mit vielen Capitteln vermehret, verbessert, Und zum andern mal in Druck geben*. Prag: Hössing, 1669

²⁰⁶ Ioannis Erasmi WEGENERS *Memoriale Oeconomicum Politico-Practicum: Das ist: Kurtze doch nützliche Unterrichtung, eines Haußhaltischen Beambten, und Wirthschafts-Bedienten. Wie er in seinem Amte dem Stylo der Aemter im Königreich Böhmeim... in allen Puncten und Clausuln verhalten, das Amt wol dirigiren und anordnen soll. Allen Liebhabern deß Landlebens... sehr nutz- und lustig zu lesen...* in Acht Bücher außgetheilt. Prag, in der Vniversität Carolo-Ferdinanda Druckerey, bey St. Clement, in Collegio Soc. Iesv, 1672

²⁰⁷ Jean Erasme WEGENER (Hauptmann): *Oesterreichisch Kriegs-Heers geistliche Feld-Posaun. Das ist ausserlesene schöne Gebetter und Gesänge allerley Standt-Persohn, insonderheit aber denen Kriegs-Leuten... zugebrauchen*. Prag, in der Academischen Druckerey, 1666

²⁰⁸ Joan(nes) Erasmus Wegener, *Inspector der Salzgruben vnd fiscalium in Comit(atu) Saaros* (1676). MNL OL UeC 51/9

I. Rákóczi Ferenc a makovikai uradalomban ekkor 56 helységnek volt a birtokosa, ezekből 47 egész falu, Zboró és a közeli Kurima fele részben, 6 falu pedig részben volt az övé, ami azt mutatja, hogy másodunokatestvérével, Erdődy Györgyné Rákóczi Erzsébet grófnővel falvanként osztottak meg a várbirtokon, és csak maga a vár, illetve az uradalmi központ: Zboró és Kurima mezőváros volt közös. A választott fejedelemnek közel 4000 ezer férfi és munkára fogható fiú alattvalója volt Makovicában, közöttük a kiváltságos soltészek (kenézek) száma: 267, popovecek (ruszin papok): 72 fő, libertinusok: 10, jobbágyok: 1155, zsellérek: 180, házatlan zsellérek: 95 fő, az alávettett személyek száma összesen: 1729, ezek fiainak száma: 2186. A jobbágyságnak összesen 803 lova volt. Zboró mint *caput bonorum* fele részben volt a fejedelmi családé, alattvalóik közül libertinus: 5, jobbágy 24, zsellér: 58, személyek összesen: 82, fiaik száma: 128. Feltűnő, hogy az uradalom összes zselléreinek egyharmada Zborón élt, ami nem a mezőváros népességének szegénységére utal, hanem, hogy a zborói főúri udvartartást személyes szolgálattal, kézműves munkájukkal szolgálták. A zborói saját házzal bíró zsellérek között, családnevük alapján, volt szűcs, takács, kocsis, kerékgyártó, bodnár, kovács, varga, hutás (*Hutnik*), szíjgyártó, dobos, lakatos, darabont, puskás, fazekas, őr, festő, szabó, üveges, kertész; sőt két *auricularius*, azaz bizalmas szolgálatot végző személy is, egyikük, Tamás *pincerna*, azaz pohárnok volt.²⁰⁹ A kamarai urbárium szerint a Rákóczi-uradalomban működött ács (5), bodnár (1), esztergályos (2), teknőcsináló (2), cseberdésza-csináló (6), kovács (7), zszindelykészítő (10), míg Zborón magasabb szakértelmet igénylő kézművesek éltek: lakatos (2), asztalos (2) kerékgyártó (1), szíjgyártó (1). Zborón és Bártfa-Újfaluban (Bardejovská Nová Ves, ma: Bártfa/Bardejov része, Szlovákia) nyereggyártó (1–1). Összesen 8 varga működött Makovicában a Rákóczi-részbirtokon, ebből 6-an Zborón tartották fenn műhelyüket. Zboró malomipari központ is volt, a két gabonamalom mellett itt működött a nevezetes papírmalom, de volt puskapor-törő, mángorló és 2 zszindelyhasító malom is. Mészárszék csak Zborón volt, ráadásul 2, de „szárazvámot”, azaz útvámot is felállítottak itt a birtokosok, a két másik uradalmi vám Andrásvágáson és Lodomirban (Ondrašovce, Lodomirova, Szlovákia) működött, piacot a két egymáshoz (és Bártfához) közeli mezőváros, Zboró és Kurima tartott.²¹⁰ További kutatást igényel, hogy a kamara hogyan szolgáltatta vissza I. Rákóczi Ferencnek az uradalmat, feltehető, hogy Makovica már 1674-ben a választott erdélyi fejedelem birtokában volt. A visszaszolgáltatást feltétlenül segítette, hogy Báthori Zsófia tevélegesen is részt vett a Habsburg kormányzat részéről 1674-ben indított nyílt protestánsüldözésben.

A véletlen úgy hozta, hogy Zboró nemcsak menegzői, hanem halotti reprezentáció színhelye is lett, ráadásul nem sokkal azután, hogy a Rákóczi-ház örököse, II. Rákóczi Ferenc 1676. március 27-én megszületett a család Zemplén vármegyében fekvő borsai (ma: Borša, Szlovákia) kastélyában. I. Rákóczi Ferenc 1676. július 8-án halt meg a zborói kastélyban,²¹¹ holttestét azonban több mint egy évig Makovica várában őrizték, mivel az erdélyi „bujdosók” és „kurucok” Wesselényi Pál (+1694) vezette hadjáratai miatt Felső-Magyarország hadszínterré változott. Hosszas előkészületek után, amelyek során a temetési kellékeket Zboróról rendelik meg és szerzik be a környékbéli és lengyelországi műhelyekből és kereskedőktől,²¹² a temetést többször elhalasztották, végül Zrínyi Ilona 1677 augusztusára tűzte ki az időpontot. A szertartások első részét Zborón folytatták le a fennmaradt tervezet szerint: augusztus 10. körül a holttestet ünnepélyes menet hozta le a makovikai várból Zboróra, ahol az új vártemplomban felállított castrum dolorisban elhelyezett koporsó felett szentbeszéddel kísért gyászmisét mondtak. A templom belsejét fekete posztóval borították be, amelyet a szertartás után levettek, és Kassára szállítottak, hogy a jezsuita templomban ugyanezzel az – egyébként a lednicei Rákóczi-uradalomban, Puchón (ma: Puchov, Szlovákia) gyártott – posztóval vonják be a falakat. A zborói gyászmise után a temetési menet az egy napi járásra fekvő nagysárosi kastélyba indult, a menetet mind Zboró környékén, mind a sárosi uradalom falvaiban harangzúgással kellett köszönteni. Útközben egy pihenőt tartottak, és este már Nagysároson volt a gyászmenet, ahol a koporsó, őrizet mellett, a gyász kocsin

²⁰⁹ MNL OL UeC 21/14

²¹⁰ MNL OL UeC 21/13

²¹¹ Temetési zászlajának felirata (*Celsissimus D. D. Franciscus Rákóczi, Dei Gratia Electus Transylv. Princeps, Partium Regni Hungáriáé Dominus et Siculorum Comes, Perpetuus, de Sááros, ejusdemque Cottus Supremus et Perpetuus Comes etc. etc. Pie obiit in Makovicza A. D. 1676. Die 8-a Julij, Aetatis Suae 31-o.* THALY 1873. 686.) szerint I. Rákóczi Ferenc 31 éves korában Makovicában halt meg, ami feltehetően nem magát a várat, hanem az uradalmat jelenti.

²¹² Erről bővebben: THALY 1873.

maradt. Innen indult a temetési pompa Kassára, ahol 1677. augusztus 18-án eltemették Erdély választott fejedelmét az általa és anyja által alapított Szentháromság-templomban, amely így a katolikus Rákócziak nemzeti sírhelye is lett.²¹³

Zrínyi Ilona egyébként férje halálát követően hosszabb időt tölt Zborón és a makovicai várban, 1679. szeptemberétől egészen 1680 március végéig itt él gyermekeivel és udvarnépével.²¹⁴ A Makovicáról való elindulás előtt, Zrínyi Ilona feltehetően letett bizonyos ingóságokat a makovicai vár tárházában a már ott őrzött értékek (így egy biblia mellé, amely egykor talán I. Rákóczi György volt: „Egy régi, öreg, barát-írással való Biblia, ezüstök rajta”), 1680. március 21-én ugyanis készült egy leltár, amelyben ruhanemű, fegyverek, órák és egyéb ingóságok szerepelnek, köztük az úrfi (minden bizonyosan II. Rákóczi Ferenc) holmijával: „Az úrfinak egy te[s]t[szín, viselt dolmányja, 14 drótos, köves ezüstgombokkal... Az úrfinak egy fejtör, viselt paplankája.”²¹⁵ Zrínyi Ilona itt, Makovica várában fogadja és látja ebédre vendégül 1680. februárjában a bujosók által 1680. január 8-ikán Hajdúszoboszlón fővezérré választott Thököly Imrét, aki 1680. február elején Jolsván (ma: Jelšava, Szlovákia) pünkösdig tartó fegyverszünetet kötött Karl von Strassoldo (Strasoldo †1686) császári generálissal, Jakob Leslie tábornok (†1691) helyettesével. Thököly ekkor már tervezte házasságát az özvegy fejedelemmel, ezért Zrínyi Ilonának magyarázkodnia kellett anyósánál, hogy miért fogadta a rendi ellenállás vezéré.²¹⁶

Thököly Imre és Zrínyi Ilona 1682. június 15-én tartotta a menyegzőjét Munkácson királyi engedéllyel, s ezzel a Rákóczi-birtokok felett is rendelkezést szerzett, hiszen felesége a „Rákóczi-árvák”, Julianna Borbála és (II.) Ferenc gyámja lett. 1682 nyarán Thököly, a kuruc hada fővezéréként, már őröséget rakott Munkács, Regéc és Makovica váraiba,²¹⁷ a várak élére kapitányokat állított, így a Rákócziak birtokközpontjaiból fontos katonai erők lettek, a „kuruc király” politikai és katonai uralmának fontos objektumai.

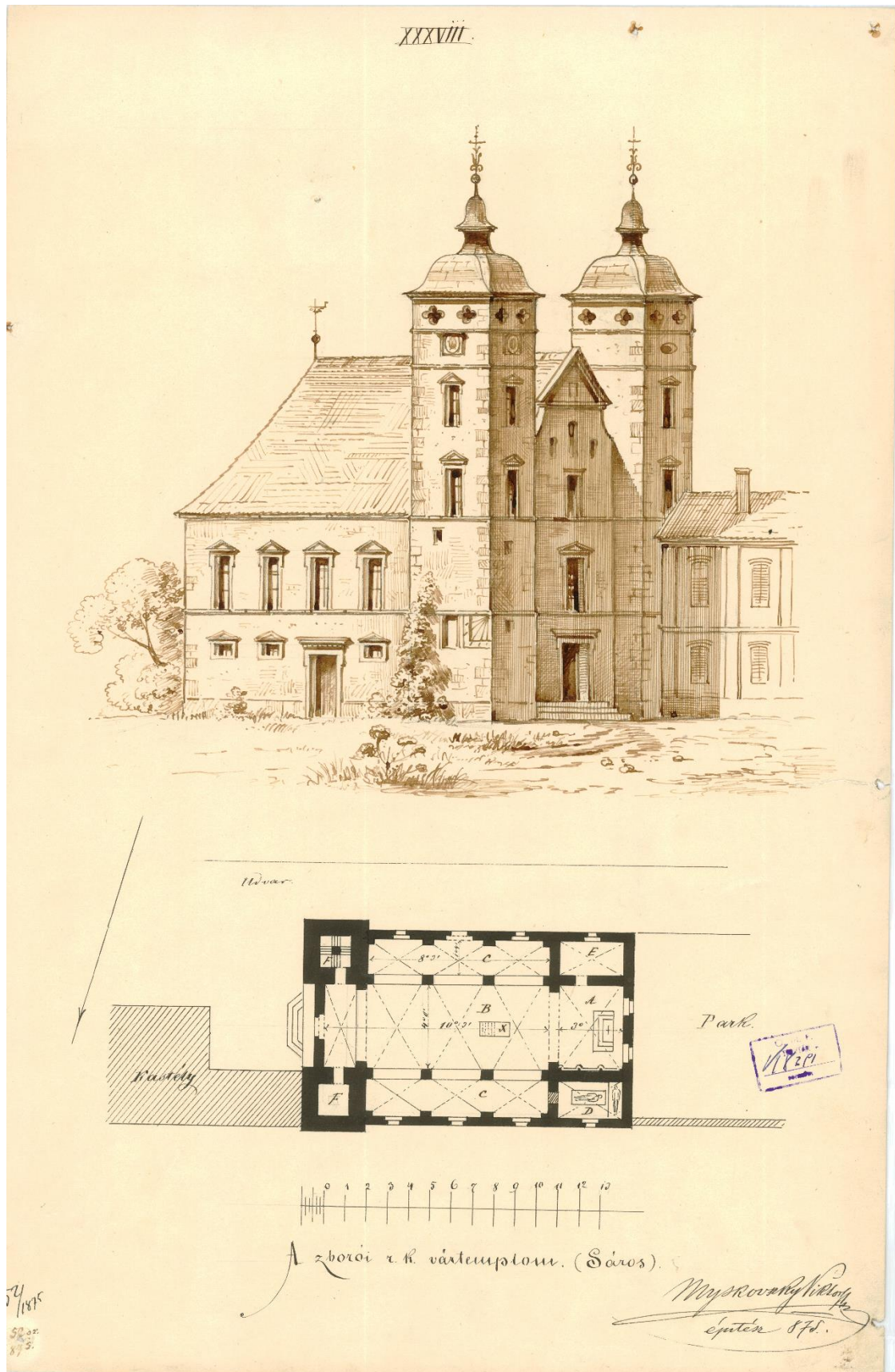
²¹³ *Elsőben. Főgazdának hivattatik tempestive Tekéntetes és Nagyságos Károlyi László uram; item Tekéntetes és Nemzetes Kapy Gábor, Péchy Ádám és Péchy Gábor uraimék. Viszont ő Nagysága s ő Kegyelmei igen serény és böcsülletes szolgáló jó gazdákat ki-ki maga mellé adhibeáljon. Hogy rendessen kivaltaljoknak megfelelhessenek: szükség a temetés előtt egy héttel pro instituenda bona dispositione Zboróra ő Nagyságának s ő Kegyelmeinek júni. Ugyan ő Nagysága s ő Kegyelmei, a testnek fogására mind Zborón s mind Kassán kik legyenek illendők a Sáros vármegyei Főnemesség közzül, idején rendeljék el, és azon Főrendek nyolczan legyenek, hogy minden fáradság nélkül foghassák s vihessék a testet. Ezen testfogóknak fekete öltözetek idején Zboróra vitetik. Azonkívül a gazdáknak is, mind ő Nagyságának s ő Kegyelmeinek, fekete öltözetek leszen. 2. Ugyan Zboróra, a testnek illendő processióval való lehozására, azelőtt való napnak estéjére kell hivatni Gróff Csáky István, Barkóczy István, Ferenc és Sándor, item Petheő Ferenc, Zsigmond, Gáspár, Palocsay, Andrassy Miklós, Prinyi Ádám, János és Pál uraimékat. Notandum. Jó idején Gróff Erdődy György uramat és Gróffné [Rákóczi Erzsébet] Asszonyomat is, mint atyafiakat, kell hivatni. Mindeneket pedig, valakik hivatalosok lesznek, credentia mellett, szóval kell hivatni. 3-szor. Processióval felmenvén [a makovicai várba] a testért: ugyan processióval is a kastélyban levő templomban a testet lekísérik, holott a Castrum Dolorisban a test letéttvén, szent misse és praedicatio leszen. Azután a gazdák, ő Nagysága s ő Kegyelmei, jó s rendes dispositiójából megindéttatik a test. Serio Notandum. Mihelt azon zborai kastélybeli templomból a test kivitetik: a gazdák, ő Nagysága s ő Kegyelmei, idején való rendeléséből a templomban lévő fekete posztó leszedettség, és egy jó lovaszekerre felrakatván azon fekete posztót, egyenessen vigyék Kassára Zboróról, hogy a kassai Páterek ő Kegyelmei templomban jó idején felszegeztettség azon posztó, – jóval is annakelőtte, még a testtel Kassához érkezzenek. 4. Zborótól fogva Sárosig egy elrendelt alkalmas statiojok leszen, úgy, hogy azon nap estvére Sárosra érkezessenek azon nap a kastélyban, aholott a test a szekeren rendes s jó vigyázat alatt légyen. 5. Az testnek a várból való levitelekor mindenütt az jószágban harangozzanak, és a jószágbeli papok jó idején olyan dispositióval legyenek, hogy Zborólól fogva éppen Kassára békésérik a testet; erre is gondviselés lévén, hogy a kik a testkésérő papok közzül magok szekeren nem mehetnek: az udvarbírák rendelkeznek fogatkozás nélkül lovas-szekereket alájok. [...] Epitaphia et ordo sepulturae senioris Francisci Rákóczy. THALY 1873. 681–683.*

²¹⁴ KUHÁRSZKY 1906. 782.; THALY 1881. 20.

²¹⁵ *Makovicza várában levő tárházban consignált jókról való lajstrom. Anno 1680. die 21. Marty.* THALY (szerk.) 1873. II. 683–686. (Thaly Kálmán a leltárban szereplő tárgyakat, tévesen, Thököly Imréhez köti.)

²¹⁶ *Az armistitium is publicáltatván, Gróff Thökölyi uram ideizent: hogy eljön; ki is feljövén a várban, hétfőn ebéden lévén itt, ebéd után mindjárt lement. Én nem mondhattam, hogy ne jöjjön, mint más becsületes embert, úgy kellett ő kegyelmét is látnom, az mint mások is azt cselekeszik, az melyre megyen. Elhittem, ennek is kétképpen fogják hírét vinni Nagyságod eleiben [...] Makovicza, 21. Februarij, 1680. Zrínyi Ilona m. k. Zrínyi Ilona válaszelevele Báthori Zsófiának. Makovica, 1680. febr. 21. Közli: Századok 7. (1873) 217.*

²¹⁷ ANGYAL 1888. 264–265.

29. A zborói vártemplom Myskovszky Viktor rajzán, 1875 (MÉM MDK K 8391)

Rákóczi Erzsébet

A Zborón született Rákóczi Erzsébet grófnő (Zboró, 1654. nov. 16–Szávaújvár, ma: Novigrad na Savi, Horvátország, 1707. nov. 8.), Rákóczi Pál országbíró dédunokája beleszületett Makovica megosztásába, az uradalom falvainak közel felét, illetve Makovica várát, Zboró és Kurima mezővárosokat a fejedelmi Rákóczi-ággal megosztva birtokolta, a két család Zborón külön udvart tartott, külön épületrészekkel és majjossal. Rákóczi Erzsébet férjéhez írt leveleiben többször említi rokonai birtokrészét mint „más” jószágot (*Zborón... az más részről való kocsmá... más kastélyra... a más udvarban*).²¹⁸ Ahogyan fejedelmi másod-unokatestvére és birtokostársa, I. Rákóczi Ferenc, Erzsébet sem Zborót választotta fő rezidenciájának, hanem a hetesi Pethe családtól örökölt Bars vármegyei Kistapolcsányban és az Erdődyek birtokán, a Pozsony vármegyei Szomolányban (Smolenica, Szlovákia) töltötte a legtöbb időt. Fennmaradt levelei tanúsága szerint azonban 1690-ben március 18-tól május 19-ig két egész hónapot ül zborói kastélyában, ahol birtoka ügyeit is intézi.²¹⁹

Második férjével – gróf Erdődy (II.) György (1648–1713) árvai, barsi főispán, 1686-tól Sáros vármegye főispánja, királyi tanácsos, főkamrás, 1694-től tárnokmester, majd 1704-től országbíró – megosztotta birtokait, 1672. augusztus 12-én ugyanis leköti jószágait, köztük a makovicai uradalmat és a bécsi házat is, Erdődy Györgynek,²²⁰ akit így beemelt a birtokosok közé. Erdődy György (és neje) zborói birtokrészén árendás zsidó is működött, akinek lengyelországi portékát behozott szolgáját 1674-ben a harmincadhivatal ladomiri (ma: Ladomirová, Szlovákia) fiókhivatala megbüntette, pedig előzőleg már megfizették a vámot. „Gróf uram” zborói árendásának Abramovicz Jeremiás nevű szolgálja textilárut (hernác, sája, romleck?, lenvászon) és fűszert (bors, gyömbér, citrom, babér), valamint pántlikát, mint „portikát” hozott be Zboróra.²²¹ Zborón saját udvarháza volt a grófi párnak, amely az udvari templom át összeköttetésben volt a fejedelmi kastéllyal, de rezidenciájukhoz külön kétszárnyú nagykapu vezetett. A kapunál – feltehetően a boltozott bejáratból nyíló – börtönt (*rabház*) inventáltak 1684-ben és egy új kis helyiséget a főúri család muzikusainak, a kapu fölött az emeleten volt az udvarbírák szállása. A főúri lakosztályokba lépcsős folyosó vezetett, amelyet mives asztalosmunkával készítettek „orsó formára”, azaz barokk korlátbábokkal, baluszterekkel. Erdődy György lakrészébe asztalokkal és hosszú paddal berendezett, kétablakos „udvarló pitvaron”, vagyis az úrra várakozóknak szánt előtéren lehetett bejutni.²²²

Az udvari templomot fejedelmi rokonaival együtt használta a grófnő, s akárcsak a Rákóczi–Báthory-ház kastélyának, az országbírói ág örököseinek is közvetlen összeköttetése volt a Szent Zsófiakápolnával: Rákóczi Erzsébet kúriájának emeleti palotaterméből vezetett egy keresztfolyosó a templomhoz, minden bizonnyal a kórusra. A nagyterem vagy palota mellett volt Erdődy György gróf és felesége külön lakosztálya, illetve az udvarukban nevelt nemesi leányok háza, de a díszterem tornácából nyílt az udvari papok, gyóntatók, misszionáriusok lakrésze (*Pátterek szállása*), illetve az írkokok szobája (*secretaria*) is. Rákóczi Erzsébet lakoszobájában egy újonnan készült nagyméretű festményt (*egy ujjólag iratott öreg kép*) is összeírnak, amely a bibliai Dávid király és ágyasa, majd felesége Betsabé történetét (*életit*) ábrázolja.²²³ Az összeírás azt sugallja, hogy a képet Rákóczi Erzsébet festette, s ha

²¹⁸ BENDA–VÁRKONYI 2001. 78.

²¹⁹ BENDA–VÁRKONYI 2001. 78–86.

²²⁰ BENDA–KOLTAI 2008. 445.

²²¹ MZSO V/1. (Pótkötet, 1959) 728–730. sz. (395–396.)

²²² Thököly Imre felső-magyarországi fejedelem utasítására készült leltár Erdődy Györgyné Rákóczi Erzsébet makovicai jószágáról, Makovica vára, 1684. ápr. 24. MNL OL UeC 21/16

²²³ *Zborai udvarház [...] Urak ő nagyságuk háziban felé járó grádcsnak folyossója [...] Grófné ő nagysága házában [...] egy ujjólag iratott öreg kép Szent Dávid Betzabeval való életit példázó [...] E házbul nyílik egy zölden festett szenellő ház ajtaja [...] E házbul nyílik egy kémenyit tartó kamara [...] Körös körül falon négy darabbul álló iratos szűr ó kárpit [...] Leányok háza [...] E házbul nyílik az Palotára egy ajtó [...] Az Palotában vagyon négy öreg kristály üvegekből álló ólomban foglalt ablak, tizenhat fiókból álló, jó. [...] azon palota padlás közepin vas vesszőkre függő szarvas szarvából csinált gyertyatartó, hat réz gyertyatartócska rajta. Vagyon benne kívül fűtő Lengyelországi sárga mázos kemence. [...] Palota pitvarából nyílik az Pátterek szállására egy festett ajtó [...] Az Pátterek házábul az secretáriára nyíló ajtó [...] Ezen háznak pitvarából az Templom felé nyíló ajtó... Ismét templom felé menvén, mellette vagyon deszkából való rekeszt, melyben az madarakat szoktak tartani... Mellette az folyossóruól az templom felé egy ajtó... A mellett egy kis folyosó az árnyék székre... ezen két ajtó mellett Templomban menő*

nem is ő volt a megrendelő, mindenképpen figyelemre méltó, hogy az az asszony, aki egy másik kastélyában anyja ravataképét rendeli meg az általa alapított kegykápolnába, zborói lakosztályát erotikus témájú alkotással díszíti.

30.
Gróf Erdődy György és felesége,
Rákóczi Erzsébet grófnő címere
a varasdi vár (Varaždin, Horvátország)
kapuján, 1705
(Forrás: www.kozterkep.hu)

Zboró 1683–84-ben ismét jelentős politikai és hadi események sodrába került, s urai ezúttal is kihasználhatták Lengyelország közelségét. Makovica birtokosa, Erdődy György ugyanis, kényszerűségből, hiszen nagyszámú birtokai a hadak útján feküdtek, 1683-ban a Bécs török ostromának támogatására nyugat felé vonuló Thököly híve lett. A sikertelen ostrom után azonban főúri társaival együtt szabadulni akart a visszavonuló Thököly oldaláról, ezért 1683 novemberében az Eperjes körüli táborból, megbetegedett társával, Bercsényi Miklóssal (1665–1725) együtt, zborói birtokára vonult vissza, ahonnan november 29-én a lengyel királynétól szerzett útlevéllel átszöktek Lengyelországba, hogy Sobieski János király segítségével amnesztiát nyerjenek I. Lipót királynál.²²⁴

A következő évben a Felső-Magyarországon új fejedelemséget létrehozó Thököly konfiskálta Erdődy és felesége makovicai uradalmát, s ekkor Rákóczi Erzsébet menekült Thököly elől birtokáról Lengyelországba. A zborói kastélyából menekülő grófnőt azonban Thököly katonái 1684 áprilisában elfogták az úton, értékeitől megfosztották, és a makovicai várban (saját birtokán!) egy ideig fogva is tartották.²²⁵ Rákóczi Erzsébet végül eljutott Lengyelországba, és 1684. április 28-án a Krakóhoz közeli

kereszt folyosó, mellyrül nyílik az hosszú Palotára egy ajtó... Ezen Kereszt folyosó végében nyílik az Templomban menő egy ajtó. (1684) MNL OL 21/16

²²⁴ Az elmúlt időnek mostohaságával mikint jutottam, vagyis inkább adattam s kinszerítettem Thököly uram táborára mennem... Azonban sok mesterséggel Istennek jóvoltából Zboróról egy éjjel általgövéen az lengyelországi határra, együtt gr. Erdődy György urammal, gyöttünk Lublyóra, az holott az Fölséges lengyelországi királylyal megegyeztünk. [...] míg gr. Erdődy György urammal Makoviczára kéredzvéen, – kit is sok munkával obtineálhattam, s nem is másképpen, hanem súlyosan lévén vérhasban, úgy nyertem engedelmet, – az holott alig lévén harmadnapig, sietve érkezett parancsolatunk: késedelem nélkül menjünk Döbröczembe, Gütt Dánielre bizattatván, hogy fölvisygen bennünket. Azonban én is egy kevésse jobbadúlván, az Föls. lengyel királyné passusát alattomban kihozatván, ugyan gr. Erdődy Gy. urammal 29. 9-bris étszakának idein Lengyelországra szaladtunk; kit ha azon éjjel nem követtünk volna: másnap mindjárt elvittek volna bennünket. S azótatúl fogvást itt Lengyelországban várjuk, hogy mindenkori megmaradt hívségönk szerént Kegyelmes Urunk szárnya alá jó securitással mehessünk, becsöletöknnek, javainknak és hivatalunknak sérelme nélkül. Az minthogy az Föls. lengyel királylyal is két rendben is szemben lévén, s megértvén ártatlanságunkat, bőv kegyelmességgel resolválta magát, írván Kegyelmes Urunknak ő Felsőségének is mellettünk, protectionalist is szépet adván. Bercsényi Miklós Levele Esterházy Pál nádorhoz, Új-Sonc, 1683. dec. 17. THALY 1885 I. 288. (1–2. jegyzet)

²²⁵ [n]on ita pridem super elapsis diebus domina comitissa Conthoralis, domini comitis Georgii Erdödi ex sua possessione Zboroviensi maritum suum visitare tendens, factum est, quod ex sigillatione quorundam memoratam comitissam certi Tököliani ex itinere reducendo omnibus facultatibus et bonis penes se habitis spoliando, solam sub aresto stricto et actu in Makovicza detinent quis [...]ctus manditus ut recompensetur Excellentissimae Dominations Vestrae mitto iudicio. Barkóczy Ferenc (1627–1709) gróf, császári tiszt (II. Rákóczi Ferenc későbbi generálisa) levele Caraffa lovassági tábornokhoz, Bártfa, 1684. ápr. 14. TMÁO 6. CCCXVIII. sz. 421.

Visnyicből (Nowy Wiśnicz, Lengyelország) ír férjének. Wiśnicz várkastélya a Lubomirski hercegek birtoka volt, 1684-ben feltehetően József Karol Lubomirski (1638–1702) királyi lovászmester fogadta be a birtokairól menekülő Rákóczi Erzsébetet. Lengyelországból makovicai jószágának szomorú sorsát panasolja: provizorát Thököly bebörtönözte, falvait katonák pusztítják. Wiśniczből Krakót is többször megjárja, ahol a császári követ megígéri neki, közbenjár Bécsben magyarországi birtokainak visszaszerzésében.²²⁶ A Thököly-felkelés elől Lengyelországba menekült Rákóczi Erzsébet makovicai jószágát a Szepesi Kamara íratta össze 1684. április 24-én, ekkor Rákóczi Erzsébet régi provizorát (Ladomerszky László) is leváltották, és Thököly utasítására újat (Domik Menyhért) tettek helyébe.²²⁷ Egy év múlva, 1685 májusában Makovicában már Valentin von Schultz (Schulz) gróf (†1686) császári tábornok katonái állomásoznak, de ők is pusztítják az uradalmat.²²⁸ Schultz tábornok hada 1684. szeptember 28-án vult be Bártfára, majd a császári katonák 7 napi ostrom után, 1684. október 13-án Makovica várát is elfoglalták Thököly őrségétől.²²⁹

A Thököly-hadjárat miatt a zborói grófi birtokosok értékeik egy részét a biztonságosabbnak ítélt makovicai várban helyezték el, sőt az Erdődy-házaspár minden bizonnyal rezidenciaként is használta a várat, így a Thököly-féle kamarai leltárban a főúri életvitel számos luxuscikke és berendezése szerepel: két napernyő (*umbraculum*), klavikord (*clavirodium*), intarziás márványasztal, a gróf 6 db sátra, cifra fiókos íróasztal, ezüstmérleg, „bécsi forma varró láda”, „patika forma bécsi almárium, sok fiókokból álló”, spanyolfal, fekete márványasztalka, lovas és gyalogzászlók, 34 kép, 12 bőr karosszék (*bagaria zeczel szék*), selyemkárpitozású székek, „danczkai aranyas zöld új szék”, „aranyas fábul faragott oroszlány”, női viselethez való kék fardagály (*verdigály*).²³⁰ Rákóczi Erzsébet a vár biztonságába menekítette a zborói Rákóczi-kastélyok templomának berendezését is.²³¹

A makovicai középső várrészben volt egy „kis kápolnája” is az Erdődyeknek, amelyet feltehetően a zborói kastélykápolna helyett rendeztek be a Thököly-hadjárat alatt, erre utal, hogy oltára új, de 6 nagy kép, sőt egy hordozható kis orgona (*positivum*) is volt benne 1684-ben.²³² Az új oltár talán azonos a 1683-ban Krakóban felszentelt portáléval, amely 1789-ben már a zborói plébániatemplom Szent Kereszt-oltárának tartozéka volt.²³³ Rákóczi Erzsébet zborói kastélyrészében is örökölt egy kápolnát apjától, az egykor Szent Pálnak szentelt miséző hely Rákóczi Erzsébet birtoklása idején már a Szűz

²²⁶ BENDA–VÁRKONYI 2001. 55.

²²⁷ *INVENTARIUM Universorum Bonorum et Rerum mobilium et immobilium Illustrissimae Comitissae ad Dominae Elizabethae Rakoczy de Felső Vadász, Illustrissimi Comitis Domini Georgii Erdődy de Monyorekerék etc. Conthoralis, ad Arcem ejusdem Makovica pertinentium pro parte Celsissimi Principis ac Domini Emerici Thököly Partium Regni Hungariae Domini etc. ex mandato Inclytae Camerae Hungaricae Scepusiensis confiscatorum eque manibus generosi Ladislai Ladomirsky p(ro)t(unc) dictorum Bonorum Provisoris exemptoris, ac manibus Generosi Domini Melchioris Domik etc. vi Commissionis Inclytae Camerae... conscriptum in Arce Makovicza die 24. Mensis Aprilis Anno Domini 1684. MNL OL UeC 21/16*

²²⁸ [a]z följöldnek mi karban is minémü rettenetes nagy inségekben való léte és elpustulása a többi köszt magam ot való jószágim mi harcban való léte, mellyek(ne)k is nagyobb részét s számát mind eddigis Tököly U(ram) birja, akét jószágomon kívül ki is az ő fölsége ot valo hadainak munkálkodása s fáratcsága által tököly U(ram) keze s birtoka alól felszabadítván, jutottak kezemhez, mellyeket is bizonyos ideig Generál Sulcz U(ram) erő s hatalommal töllem el foglalván bírt, és ugy annyra el pusztította, hogy szegény Embereim éhel halóvá lének, s végtére csak pustán hagyák [...] Generál Sulcz U(ram) csak makoviczai jószágom is öt Ezer tallérny kész pénst kíván, tiszteimet s egyéb szolgálmat váromban lakat, sem szolgálaim szükségére való semitse ki vinni semmit sem enged, sőt még az munitioban is el vet. Erdődyné Rákóczi Erzsébet levele Esterházy Pál nádorhoz, Szomolya, 1685. máj. 6. UHL 1994. 7. sz. (60.)

²²⁹ ANGYAL 1888. 106.

²³⁰ MNL OL UeC 21/16

²³¹ *Makovicza vára. Ezen várnak felső contignatiojában [...] A torony alatt való sáfár bolt [...] Várbéli kápolnából kihozott fa rostélyok... Két oltárra való festett fa gyertyatartó [...] Régi kápolnához való oltár darabok Nr 4. [...] Középső várban napkeletre a középső folyosóru nyílik be egy zöld ajtó... Vagyon ezen házban [...] Oltárra való két fekete fa gyertyatartó. (1684) MNL OL UeC 21/16*

²³² *Makovicza vára. [...] Középső várban [...] pitvarbul nyílik egy zöldre festett ajtó [...] Ezen háznak vagyon ólomban foglalt két kristály üveg ablakja [...] Vagyon benne [...] egy kis kápolna, kinek ajtaja vassal borított, két retesz rajta, retesz fejével, pléhe kulcs nélkül új lakatjával együtt. Hosszú karszék kettő. Tarka selymes zecel egy. Egy hosszú fekete gyertyatartó. Egy új oltár. Örök darab kép No 6. Positivum alatt egy hosszú keskeny asztalka, a positivum pedig Szegedi Jánosé. (1684) MNL OL UeC 21/16*

²³³ *Ad Aram S. Crucis Anno Domini 1683. Die 5. 7-bris... Episcopus Laodicensis Suffraganeus Scholasticus in Spiritualibus et Officialis Generalis Cracoviensis consecravit Altare hoc portatile in honorem Dei Omnipotentis, Reliquias in eo SS. Hyacinthi, Eusebii et Beatricis M.M. inclusit. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 14.*

Mária Mennybevétele nevet viselte.²³⁴ A grófnő a Zboróhoz közeli Kurima mezővárosban, az uradalom fontos majorsági központjában lévő kúriát is használta, és az udvarházhoz tartozó gyümölcsös kertben egy kápolnát is emeltetett névszentje, Szent Erzsébet tiszteletére, tornyában kis haranggal.²³⁵

Rákóczi Erzsébet 1707. évi halála után ősi jószágait a „Rákóczi-árvák”, a fejedelem és nővére, Julianna Borbála örökölte, így a kurimai kápolnát is, amely a grófnő halála után, 1709-ben készült összeírásban még mindig Erdődy grófné nevében szerepel.²³⁶

A Thököly-felkelést kísérő háborús pusztítások a fejedelmi család birtokrészében is kárt okoztak, s míg Rákóczi Erzsébet és Erdődy György Thököly leverése után visszakapják birtokaikat, Thökölyné Zrínyi Ilona gyermekeinek, a „Rákóczi-árváknak” jószágait lefoglalja a kamara, feltehetően már Munkács ostromának kezdetén, a leltárt is felveszik a makovicai jószágról, ezt, akárcsak korábban a grófi birtokrészt, Domik Menyhért provizorra bízzák.²³⁷ Így 1685–1694-ig, II. Rákóczi Ferenc visszatéréséig az Erdődy-házaspár nem közvetlenül I. Rákóczi Ferenc gyermekeivel, hanem a gyámságot képviselő kamarai igazgatással osztja meg ősi jószágait, így Makovicát is.

Rákóczi Erzsébet nemcsak földesasszony, hanem kegyúrnő is volt uradalmaiban, magánáhitát kastélyaiban, váraiban alapított udvari kápolnáknak gyakorolta, kegyúri jogosítványait azonban a plébániákon is érvényesítette, különösen igaz ez az 1685–1694 közötti időszakra, amikor egyedül képviselte a Rákócziakat Zborón és a többi birtokon, hiszen Zrínyi Ilona és gyermekei előbb a munkácsi ostromzárban, majd bécsi, illetve csehországi kényszerlakhelyükön éltek. A krakkói sarutlan karmeliták rendfőnöke, Philippus a Sancto Nicolao krakkói kolostoruk jótevőjeként emlékezik meg Rákóczi Erzsébetről, Joannes Paulus Oliva jezsuita rendfőnök pedig a jezsuiták támogatójának nyilvánítja már 1675. március 11-én férjével, Erdődy Györggyel együtt.²³⁸

A makovicai uradalomban Zboró mellett alig volt katolikus vallásgyakorlat, mivel az uradalom jobbágysága főként görögkatolikus (esetleg ortodox) ruszinokból állt. Giovanni Giuseppe De Camillist (1641–1706), akit 1690-ben nevezett ki a pápa az – egri püspök joghatósága alatt álló – munkácsi görögkatolikus püspökség élére, a makovicai uradalomban több mint 50 ruszin pap egyházi vezetőjének ismerte el, Rákóczi Erzsébet birtokrészében, ahol a püspök által makovicai esperesnek (*vicarius seu protopresbyter Makowicziensis in bonis Erdodianis*) kinevezett Alexander Rovninaski jelentése szerint 26 görögkatolikus ruszin pap működött, a Rákóczi-árvák birtokain pedig a szvidniki parókus, Joannes Alexandrovicz jelentése alapján 22 pap szolgált.²³⁹

1711-ben a néhai Rákóczi Erzsébet birtokrészén csak Zborón és Hazslinban (Hažlín) volt plébánia, a zborói katolikus plébános látta el a szmilnoi híveket, a hazslini pedig a hrabóci katolikusokat.²⁴⁰ Az ősei által alapított zborói római katolikus plébánia kivételes helyet foglalt el a grófnő patronátusában, nem véletlenül, hiszen édesanyját, Nagymihályi Bánffy Erzsébetet a betegsége idején építeni kezdett kápolna kriptájába temették. Rákóczi Erzsébet, talán édesanyja iránti tiszteletből, esetleg egyéb magánéleti okból, 1691-ben jelentős alapítványt tett a zborói plébániának.

Feltűnő, hogy éppen alapítványa megtétele előtti évben, 1690 tavaszán tartózkodott hosszabb ideig Zborón, ahol férje névünnepe, a Szent György-napot udvartartásával együtt ünnepelte meg, nagyhéten koldusokat vendégtelt meg birtokán, illetve részt vett udvarnépével Bártfán a nagypénteki

²³⁴ ČENTÉŠOVÁ 2020. 101.

²³⁵ *Kurimai Curia [...] Vagyon ezen Curia kertiben egy kapolna, restauratitot kíván hiazattyában, padlásában. Ajtaja vass sarkas, hevederes, reteszes, pléhe kulcsával együtt, vagyon felette egy harangocska.* (1684) MNL OL UeC 21/16

²³⁶ *[C]astellum Kurimense ex Parte Illustrissima Dominae Comitissae Erdódiánae [...] Post Castellum exstat Pomarium. In eodem est Capella S. Elizabethae. Praeterea hortus olitorius cum simplici Porta. In hoc Apum Alvearia. Exanimum Alvearia.* II. Rákóczi Ferenc nagysárosi uradalmának részbeni leltára, 1709. júl. 25. MNL OL UeC 69/11

²³⁷ *Inventarium universorum bonorum et immobilium in Arce Makovicza et in Castello Zboroviensi et Allodis eidem annexis a parte Orphanorum Rakochianorum pro Fisco Suae Maiestatis Sacratissime manibus Generosi Melchioris Domik Provisoris assignatorum per Sacratissimae Caesareae Regiaeque Maiestatis ab Incllyta Camera Scepusiensi ad id deputatum Commissarium Georgium Szenczy.* A Szepesi Kamara összeírása a zborói kastélyról és hozzá tartozó majorságokról, 1685 k. MNL OL UeC 21/15

²³⁸ GALLA 2015. 170–171.

²³⁹ BAÁN 2017. 172.

²⁴⁰ MNL OL UeC 22/10

búcsú szertartásán (*jubilleum*) április 23-án.²⁴¹ 1690-ben Zborón három nappal azelőtt, hogy Rákóczi Erzsébet megérkezett volna udvarházába, tűzvész pusztított, amelyet csak úgy sikerült lecsendesíteni, hogy a helyi plébános az oltáriszentséggel megkerülte az égő épületeket, erről maga Rákóczi Erzsébet számol be egyik levelében.²⁴²

31. A zborói plébániatemplom Myskovszky Viktor rajzán, 1866 (MÉM MDK K 8395. Dig felv.)

Rákóczi Erzsébet 1691. évi zborói alapítványával jött létre a plébánia Rózsafüzér-társulata, de Rákóczi Erzsébet kistapolcsányi kastélyában már korábban, 1686-ben létrehozott egy Mária-kongregációt a Kármelhegyi v. Skapulárés Boldogasszony tiszteletére, amelynek kegyképét a kistapolcsányi várkápolnában helyezte el.²⁴³ A kegyképet a 18. században kicserélték, ma a kistapolcsányi Szent Katalin-plébániatemplomban függ. A hagyomány szerint a Skapuláré-testvérületet azért alapította a kistapolcsányi kegyúrnő, mert az 1683. évi, Thököly serege által támogatott török hadjárat elkerülte Kistapolcsányt. Rákóczi Erzsébet édesanyjának a kápolnában elhelyezett ravatalképén is szerepel a Skapulárés Szűz Mária.

²⁴¹ Zboró, 1690. április 10. [...] eddig már Szomolányt lehetnék, de tartván attúl, hogy ott már az jubilleum mindenütt megvót, én is velemjáróimmal részes akarván lennem azon istenes jóban, azért tartózkodtam meg [Zborón]. [...] Zboró, 1690. április 25. [...] tennap Szent György napját magányosan kellett töltenem, jól lehet az kegyelmed jó emlékezetivel csak magányosan, mellettem valóimmal töltöttem, tennap pedig (Isten panasz néven ne vegye) az kóduosokkal vendégeskedtem, tegnapelőtt pedig az jubilleumot Bártfán elvégeztük. BENDA–VÁRKONYI 2001. 84.

²⁴² Zboró, 1690. március 19. [...] Zborón... a harmadik nap éjjel, amidőn még itt nem voltam, esett oly állapot Zborón, hogy az Isten oltalmazta meg az egész helységet, hogy ki nem égett, mivel az másrésztől való korcsma táján két ház többől véletlenül elégett, az szikrát, tűzes csutakokat a láng éppen a más kastélyra hajtotta, szerencsére, hogy szél nem volt, s mihent a tüzet az Úr testével a pap megkerülte, azonnal csendesett. Rákóczi Erzsébet levele férjéhez, Zboró, 1690. márc. 19. BENDA–VÁRKONYI 2001. 78.

²⁴³ Már 1686. esztendőben divatban vala a kistapolcsányi várkápolnában a Karmel hegyi Boldogasszony egyeteme; valamint ez kitetszik az akkori szentséges romai pápának, XI. Innocentiusnak okleveléből. Ez a szent atya született Odeschalchi és példás életű tisztelője az Isten anyjának, örömet engedte Rákoczy Erzsébet grófné, gróf Erdődy György hitvesének kérelmére, hogy a kistapolcsányi vár-kápolnában álltassak fel egy ájtatos egyesület, melynek tagjai minden újhold vasárnapon különös búcsújárást tarthassanak a vár belső teremébe; esztendőn át pedig egyszer, úgymint július 16-an a karmel-hegyi Boldogasszony napján a plebania-templomból vezettessen oda e processio. Ezen egyesület tagjai skapularét viseltek testükön, melyre a Boldogasszony képe látszott nyomtatva. Ez istenes gyakorlást helybenhagytak az esztergami érsek, Szelepcsényi György es Széchenyi György. JORDÁNSZKY 1863. 69.

A domonkos rend felügyelete alatt álló Rózsafüzér-kongregációk marianus közösségek voltak, ez a zborói társulat alapító engedélyéből és szabályzatából is kitűnik, amelyet Antonin Cloche (1628–1720), a domonkos rend mestere (1686–1720) adott ki Rómában 1691. május 6-án. A nyomtatott és a zborói adatokat kézírással tartalmazó oklevél ma is megvan a zborói plébániatemplomban a Szűzanyát ábrázoló ara-nyozott ezüst foglalattal borított kegykép mellett.²⁴⁴ Az oklevelet bekeretezték, és a fekete keretre arany betűkkel latinul írták fel az alapító, Rákóczi Erzsébet nevét és címét.²⁴⁵

32.

A zborói kongregáció engedélye a zborói plébániatemplomban, Róma, 1691 (Gy. É. felv.)

²⁴⁴ Fr. Antoninus Cloche Sacrae Theologiae Professor, Ordinis Praedicatorum humilis Magister Generalis et Seruus Omnibus praesentes litteras inspecturis salutem et in Domino sempiternam [...] Vos in Christo dilectissimi et deotissimi Christi fideles loci Zboró nuncupati pie considerantes ad habendum, agendum et conseruandum dictum modum orandi, Confraternitatem Psalterii seu ROSARII sub inuocatione Beatae MARIAE Virginis in Ecclesia Sanctae Margaritae Virginis et Martyris dicti loci instituendi et ordinandi, ejusque Altar et Cappellam fundandi et erigendi a Nobis instatissime petiistis [...] Nos igitur vestris votis et piis petitionibus inclinati, dictam Confraternitatem sic sicut praefertur instituendi auctoritate apostolica nobis in hac parte concessa tenore praesentium licentiam concedimus [...] Eamque Confraternitatem et omnes utrisque sexus Christifideles in eadem recipiendos cum gratiis et Indulgentiis sibi a Romanis Pontificibus concessis, quibus aliae consimiles Confraternitates in Ecclesiis nostri Ordinis instituta potiuntur recipimus et admittimus in vita pariter et in morte. Admonentes eiusdem Sanctissimi ROSARII festum prima Dominica mensis Octobris singulis annis in eadem Capella celebrari debere, iuxta felicem recordationem GREGORII XIII decretum et institutum in gratiarum actionum praeritae ac memorandae victoriae contra Turcas eiusdem Societatis Confratrum fuis precibus eadem die (ut pie credimus) ac auxilio et interuentu eiusdem Beatissimae Virginis MARIAE Dominae nostra impetratae atque obtentae. Cuius Societatis et Cappellae Capellanum deputamus [Thomam Sztragovits Plebanum Zboroviensem], qui nomina et cognomina omnium Christifidelium in eadem ingredi et deute recipi petentium in libro ad hoc specialiter deputato, possit scribere, Psalteria seu Coronas benedicere, Sancti ROSARII Mysteria reuerenter exponere ac omnia et singula facere, quae Fratres nostri in Ecclesiis nostris ad hoc deputati facere possint. [...] Datum Romae, Die 6. 1691. – Fr. Antoninus Cloche Magister Ordinis.

²⁴⁵ ILLUSTRISIMA DOMINA / COMITISA ELISABETHA RAKOCZY / DE FELSO VADASZ / FUNDATRIX SSmi [= Sanctissimi] ROSARII IN ZBOROI

A zborói kongregáció *archiconfraternitas* azaz főtestvérület rangot kapott, igaz, ez nem szerepel az alapító okiratban, amelyre a helyi engedélyt Fenesy György egri püspök vezette rá Jászón, 1691. július 31-én.²⁴⁶ Az alapító levélben már kifakult a korabeli plébános neve, a zborói plébánián őrzött *Historia domus* azonban megőrizte Sztragovits Tamás zborói plébános nevét, aki a társulat kezdeményezője, illetve a szabályzat szerint az első prézese volt; a Rózsafüzér-kongregáció 1690. szeptember 25-én kezdte meg működését.²⁴⁷ Sztragovits Tamás páter Rákóczi Erzsébetnek feltehetően udvari szolgálatot is teljesített, az úrnő az egyik elhagyott udvari zsellértelkét neki zálogosította el.²⁴⁸

A társulatot nők és férfiak alkotják, prézese a mindenkori zborói plébános, célja pedig a Boldogságos Szűz Mária tiszteletének ápolása. Közös áhítatgyakorlatukat minden hónap újhold utáni vasárnapján és a Mária-ünnepeken végzik, ezeken az alapító grófnő kívánsága szerint a társulat élő tagjaiért mondják a misét, a Mária-ünnepek után pedig ünnepi „liberás” Requiem következik a purgatóriumban szenvedő elhunytak szenvedésének mérséklésére. Rákóczi Erzsébet a misealapítványként 2000 Ft-ot adományozott a plébániának, ennek kb. 30 Ft-os kamata a plébánosnak jár. A kamatokból további 20 Ft-ot kap évente a plébános, de csak akkor, ha a Mária-ünnepeken misét mond a hívő népnek, közöttük azoknak is, akik a szomszéd helységekből érkeznek a templomba. A misézésben egy ferences atyának is részt kell vennie. Az új társulati előljáró beiktatásakor 20 Ft jár az alapítványból.²⁴⁹ A társulattal együtt oltárt is alapított Rákóczi Erzsébet a Szűzanya tiszteletére. A 18. század végén a zborói plébániatemplom Mária-mellékoltárán egy 1702-ből való portatilével miséztek, amelyet 1702. augusztus 5-én szentelt fel Elias de S. Alberto sarutlan karmelita szerzetes, címzetes iszfaháni missziós püspök, aki ekkor a perzsa király követe volt XI. Kelemen pápánál.²⁵⁰ A plébániai feljegyzésekből nem derül ki, hogy ezt az oltárt ki adományozta, minden bizonnyal a kegyurak egyike, tekintve azonban, hogy 1702-ben II. Rákóczi Ferenc már lengyelországi száműzetésben volt, feltehető, hogy Rákóczi Erzsébet – mint a krakkói karmeliták támogatója – szerezte az általa alapított oltárnak.

A kegyúrnő a társulatalapítással együtt rendkívül értékes kegyzsereket és miseruhákat is adományozott a plébániának, amelyek közül több az 1903-ban rendezett kassai Rákóczi-ereglyekiállításon és Divald Kornél műemléki listáján²⁵¹ is szerepel.

²⁴⁶ *Concessam praeuio modo Sanctissimi Rosarii Confraternitatem eiusque in antelata Ecclesia Zboroviensi erectionem autoritate nostra Ordinaria approbamus et confirmamus. Jaszoviae 30 Julii Anno 1691. – Georgius Fenesy Episcopus Agriensis m. p.*

²⁴⁷ *Archi-Confraternitatis hujus... Fundatrix fuit Illustrissima Domina Comitissa Elisabetha Rakoczy, út monumentum hucdum in Lista concessionis exstans remonstrat, quod ita habet: Illustrissima Domina Comitisa Elisabetha Rakoczy de Felső-Vadasz Fundatrix Sacratissimi Rosarii in Zboro Promotore Thoma Sztragovits Plebano Zboroviensi Anno Domini 1691 die 25 Zbris Archi-Confraternitatis haec edita fuit per Fratrem Antonium Clochae Sacrae Theologiae Professorem Ordinis Praedicatorum humilem Ministrum Generalem die 6. Maji, et per Illustrissimum ac reverendissimum D. Georgium Fenessi Episcopum Agriensem tenore sequenti approbata et confirmata. Concessam praeuio modo Sacratissimi Rosarii Confraternitatem ejusque antelatae Ecclesiae Zboroviensis. Jaszoviae die 30 Julii Anno 1691. Georgius Fenessi Episcopus Agriensis. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 16.*

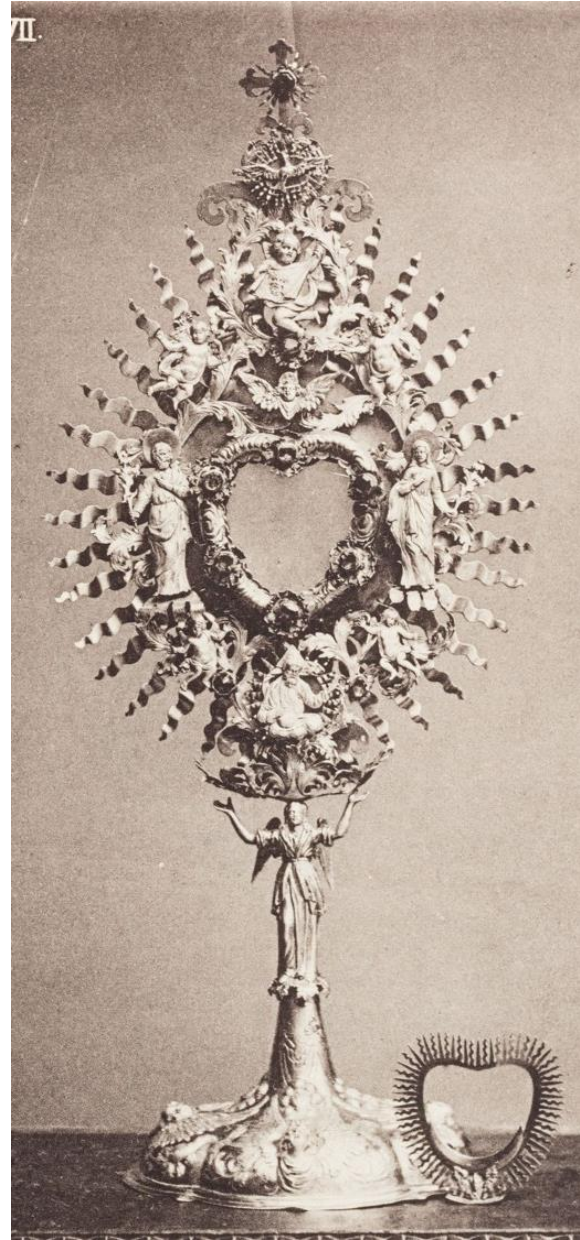
²⁴⁸ *Oppidi Zboro Medietas [...] Az uraság fundusán lakozó sellérek [...] Sztolyán Lőrintzé, Sztragovits Tamás Páter Inscriptioja. Rákóczi Erzsébet makovicai jószágának urbárium, 1699. febr. MNL OL UeC 22/4*

²⁴⁹ *Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 16.*

²⁵⁰ *Ad Aram B. Mariae Virginis: Hoc Altare Portatile consecravit Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Frater Elias a Sancto Alberto Dei et Sacrae Sedis Apostolicae gratia ex Ordine Carmelitarum Discalceatorum Episcopus Aspahamensis, Legatus pro tunc a rege Perssarum ad Principe sin Europa Christianos, sed illustrissimum Dominum Nostrum Clementem hujus nominis Papam Undecimum et in eo Reliquias S. Vincentii Martyris inclusit die 5. Augusti Anno Domini 1702. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 13.*

²⁵¹ Divald Kornél 1905-ben Zborón négy, Nagysároson egy domborúan hímzett kazulát talált, amelyekbe – ezüst fonallal – Rákóczi Erzsébet névbetűit és az adományozás dátumát hímezték: C.E.R.D.F.V. 1691 (Comitissa Elisabetha Rákóczi de Felső-Vadasz 1691). DIVALD 1905. 122.

A kivételes szépségű aranyozott ezüst monstranciát Rákóczi Erzsébet 1691. június 28-i dátummal adományozta a plébániatemplomnak,²⁵² ugyanekkor udvari kápolnájának is juttatott egy barokk úrmutatót.²⁵³ A monstrancia ma is megvan a zborói (zborovi) plébánián, a karéjos talp szélére vésett felirat a donátor kegyúrnőre vonatkozik: *DOMINA COMITISSA EOMINA ELIZABETH RAKOCZI DE FELSŐ VADASZ PRO ECCLESIA ZBOROVIENSI FIERI CURAVIT 1691 DIE 28 JUNI.*

33/a-b. Monstranciák az egykori udvari templomból és a zborói/zborovi plébániáról 17. század vége.
(CHYZER 1889. III. és VII. tábla alapján)

²⁵² *Monstratorium est elegans totum argenteum bene inauratum de anno 1691 per Illustrissimam D. Comitessam Elisabetham Rakoczy procuratum, ut inscriptio ejus in pede infra exsculpta exhibet... Illustrissima Domina Comitissa Domina Elisabetha Rakoczy de Felső-Vadasz pro Ecclesia Zboroviensi fieri curavit 1691. die 28. Junii.* Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 10.; Zboró (Zborov) R. k. Plébániatemplom. [...] 5/a. Monstrancia vert ezüst talppal, sugaras keretén öntött ezüst szobrocskákkal, 1681-ből. Rákóczi Julianna ajándéka, 78 cm magas. (Divald Kornél) BARDOLY–Cs. PLANK (szerk.) 1999. 302.

²⁵³ Zboró (Zborov) Rákóczi-kastély és r.k. temploma [...] 10. XVII. századbeli úrmutató, kerek talppal, félkör keretén kerub fejekkel, aranyozott ezüst. (Divald Kornél) BARDOLY–Cs. PLANK (szerk.) 1999. 304.

34. Rákóczi Erzsébet által adományozott pluviale a zborói/zborovi plébániáról 17. század vége. CHYZER 1889. II. tábla alapján

A plébánia 1789. évi leltárában szereplő 17 miseruha közül 6 darabon Rákóczi Erzsébet névbetűi és a társulat alapítás évszáma is megjelenik: *C.E.R.D.F.V. Anno 1691* (Comitissa Elisabetha Rákoczi de Felső Vadász = Felsővadászi Rákóczi Erzsébet grófnő az 1691. évben). A különböző liturgikus színű – vörös, fehér, égszínkék, 3 db fekete – selyem kazulákat arany, ezüst és más színű fonállal hímezték; a három kazulából kettőt dalmatikából alakítottak át a 18. század végén. A kegyúrnótól származó papi viseletek között volt egy ezüstitel hímeztett fekete bársony pluviale is. A kivételesen gazdag adományokhoz tartozott egy vörös selyem antipendium (*Antipendium e materia sericea rubra cum columnis rubris purpureis auro et argento exsutis per Illustrissimam Doniman Comitissam Elisabetham Rakoczy oblatum 1691*), illetve egy koporsó letakarására szolgáló félbársony takaró is.²⁵⁴

A Rákóczi Erzsébetnek a plébános kinevezéséhez való, 1692. január 9-én kelt kegyúri beleegyezését is megőrizték a plébánia iratai között.²⁵⁵ Rákóczi Erzsébet nemcsak kistapolcsányi birtokán, hanem Zborón is fenntartott egy ispotályt, amelyet az udvarában árusító asszonyoknak hetenként pénzzel kellett támogatni.²⁵⁶

Két évvel a zborói testvérület- és oltáralapítás után Rákóczi Erzsébet a Bars vármegyei garamszent-benedeki (Hronský Beňadik, Szlovákia) apátság templomának Szent Vér-kápolnájában állíttat oltárt Szentvér-ereklyével és négy szoborral, az oltár a templom későbbi leltárában is a grófnő nevével szerepel.²⁵⁷ Az oltár változatlan formában áll fenn 1766-ig, amikor Richvaldszky György apátsági prefektus egy Szűz Mária-szobrot helyezett rá.²⁵⁸ Később a Rákóczi Erzsébet-féle garamszentbenedeki oltár egy darabja, egy oltárszárny, Knauz Nándor (1831–1898) esztergomi nagyprépost, címzetes püspök műgyűjteményébe kerül, aki ezt az esztergomi Keresztény Múzeumnak ajándékozta.²⁵⁹

²⁵⁴ *Historia domus, Zboró/Zborov* (1789–) p. 12., 14.

²⁵⁵ *Scripta seu Documenta Litteraria reperiuntur. 1-o. Consentio extradata Parocho Zboroviensi per Illustrissimam Dominam Comitissam Rakoczy 9. Jan. Anno 1692. nunc usque vigore.* *Historia domus, Zboró/Zborov* (1789–) p. 26.

²⁵⁶ *Oppidi Zbor Medietas [...] Az kastély kapuja mellett való szénben a minémű kufár asszonyok kenyeret, kalácsot, heringet etc. és több effélét szoktak árulni, azoknak mindenike külön minden pénteken az uraság Zborja Ispitályában tartozik egy-egy pénzt adni.* Rákóczi Erzsébet makovicai jószágának urbáriuma, 1699. febr. MNL OL UeC 22/4

²⁵⁷ *Altare novum nouiter erectum cum Reliquijs SS. Sangu. Xpti et 4 statuis munificentia et liberalitate Ill. D. Comitissae Elisabethae Rakoczy curatum.* HAICZL 129.

²⁵⁸ HAICZL 1913. 129

²⁵⁹ BUZINKAY 2008. 52.

Rákóczi Erzsébet Zborótól, szeretett kistapolcsányi kastélyától, kegyes alapítványaitól távol halt meg, első férje, Erdődy Ádám apjától, Erdődy Imrétől szerzett horvátországi birtokán, Szávaújváron (ma: Novigrad na Savi, Horvátország), ahol utolsó éveit töltötte, ércpokorsója ma is megvan a klanjeci ferences kolostor kriptájában az Erdődy-család tagjainak sírboltjában. Kistapolcsányi ingóságait szeretett unokaöccse és politikai ellenfele, II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem „főcsuhadárja”: Ottlyk Pál, Rákóczi Julianna jószágigazgatója: Szluha György és Rákóczi Erzsébet uradalmi prefektusa: Malonyay Ferenc írja össze 1708. január 9-én.²⁶⁰ Zborói alapítványát 7 évvel halála után megerősítik,²⁶¹ és a Rózsafüzér-társulatot máig fenntartják Zboró/Zborov katolikus hívei.

35. Rákóczi Erzsébet úrmutatója (1691) és egy aranyozott oltárkereszt a zborói (zborovi) plébánia kegytárgyai között, 2021 (Gy. É. felv.)

²⁶⁰ SZERÉMI 1878. 13.

²⁶¹ *Quod haec Archi-Confraternitas Sacratissimi Rosarii sit approbata, ratificata et confirmata Autoritate Ordinarii Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Episcopi Agriensis vigore praesentium testor. Anno 1714. die 25. Junii – Georgius Fogler Custos et Canonicus Agriensis Archi-Diaconus de Tartzafő m. p. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 20.*

II. Rákóczi Ferenc és az Aspremontok

A Rákóczi-árvák makovikai birtokrészét 1694-ig a kamara kezelte, és a Habsburg-kormányzat a kamarai kezelése alatt egyházpolitikai célokra is igénybe vette a zborói kastélyt. Giovanni Giuseppe De Camillis görög misszionárius és munkácsi püspök először kinevezésének évében, 1690. szeptember 25–26-án tartott zsinatot Zborón a Rákóczi-kastélyban 90 szepesi és sárosi ruszin pap részvételével, amelyen megjelent a szepesi prépost, Mattyasovszky László is.²⁶² Másodszor 1692. június 15-ére hívott össze Zboróra zsinatot.²⁶³ De Camillis főpapi címei közé felvette a makovikai püspöki címet (*episcopus Makovicziensis*) is. Térítő tevékenységében nagy segítséget kapott Klobusiczky Ferenctől, a Rákóczi-birtokok kamara által is megtartott jószágigazgatójától, tekintve, hogy a püspökség székhelye, Munkács a Rákócziak birtokán volt, illetve, hogy a munkácsi és makovikai uradalomban nagyszámú ruszin jobbágyság élt. Bár a katolikus Rákócziak legfontosabb spirituális küldetésüknek a katolicizmus terjesztését tartották, és a munkácsi, illetve makovikai uradalmukban élő görög szertartású jobbágyaik vallásgyakorlatával kevésbé foglalkoztak, a szervezési és egyházkormányzati gondokkal küszködő munkácsi görögkatolikus püspökség joghatósága helyett alattvalóiknak, a munkácsi és makovikai ruszin papoknak 1671-ben külön püspököt akartak, ez a kívánságuk azonban nem teljesült.²⁶⁴

A soltészekhez vagy kenézekhez hasonlóan, a batyókóknak vagy popoveceknek nevezett ruszin papság is fel volt mentve a jobbágyi szolgáltatások alól a ruszin falvakban. A kiváltságot – hogy telkük után csak évi 10 Ft-ot és egy nyestet kell szolgáltatniuk a makovikai uradalomnak – még 1624-ben I. Rákóczi György adta az ortodox „orosz” papoknak, akik „az ő módjuk szerint szentegyházban szolgálnak és énekelnek”, a nyestadót később pénzzel válthatták meg. A makovikai krajnák, azaz határmenti vidékek és járások ortodox papsága a homonnai és ungvári ruszin papokkal együtt 1646-ban tette le a hitvallást az unió mellett, azaz a görögkatolikus valláshoz, így a pápai főhatósághoz való csatlakozásról. 1654-ben Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony makovikai birtokán 150, míg Rákóczi László birtokrészén 77 görög szertartású pap szolgált.²⁶⁵ A makovikai görögkatolikusok esperességet is alkottak, az uradalom urai azonban, sem a fejedelmi református ág, sem az országbírói katolikus ág kegyurai, sem az 1660 utáni katolikus birtokosok nem támogatták különösebben a görögkatolikus vallásgyakorlatot. A makovikai ruszinok vallási helyzetének áldatlan állapotára az 1681-ben Szelepcsényi György érsek által kinevezett Lipniczki (Lipnyczki) János Jeromos, a Szepességben és Sárosban élő munkácsi görögkatolikus vikárius, a 13 felső-magyarországi vármegyében élő görög szertartásúak helynöke hívta fel Benkovics Ágoston váradi püspök figyelmét. A makovikai ruszinoknak nincsenek megfelelő szentegyházai, viskókban végzik szertartásaikat, elharapózott köztük a babonáság, papjaik felkészületlenek, többen még olvasni sem tudnak, a liturgia szabálytalan, kegyszereik sem felelnek meg az előírásoknak. A papok bigámiában, sőt poligámiában élnek, nem gyónnak, éjjel szolgáltatják ki a szentségeket. A híveket kihirdetés nélkül adják össze, akiknél elterjedt a lányszöktetés, a válás, a titkos házasság, így ők még ortodox hívőknek is alig nevezhetők, sokkal inkább eretnekeknek.²⁶⁶ A Rákóczi-árvák birtokainak kamarai kezelése alatt a bécsi hatalom és a magyarországi katolikus egyházi vezetés a munkácsi püspök segítségével igyekezett ezeken a hiányosságokon javítani.

²⁶² Die 25. 7bris secundum vetus 1690. habui synodum Sborroviae in Palatio Rakocziano, in qua interfuerunt nonaginta circiter Sacerdotes, et professionem fidei catholicae fecerunt, Unionem cum S[ancta] R[omana] E[cclesia] amplectendo, duravit Synodus usque ad diem sequentem, et plurima decreta feci. Ex Comitatu Saarosiensis fuerunt hic, et immediate post Synodum pervenit Archipr[esby]ter Scepusiensis cum alio, et obed[ienti]am praestiterunt. Die 16. 8bris 1690. dispensavi cum Iacobo Snakoviski bigamo post ordines, ut possit o[mn]ia munia sacerdotalia peragere, praestito prius ab ipso juramento Castitatis, abstinendo se ab uxore quousque vixerit. (De Camillis naplójából) BAÁN 178–179.

²⁶³ BAÁN 2017. 190–190.

²⁶⁴ HODINKA 1909. 397.

²⁶⁵ HODINKA 1909. 728.; 541.; 781.

²⁶⁶ [m]e ex munere meo omnes ecclesias nostras Ruthenas in dominio Makovicensi cum deputatis ad id simul ab incl. camera commissariis... visitasse... Sed proh dolor, non aedes s[anctas] nominandae, verum spurissima draconum cubilia, nefandis squalentia superstitionibus et erroribus. Imprimis – 1... in qualibet ecclesia ven. corpus Xti quod pro infirmis in aris s[anctis] servatur a magno die Jovis, quo apud illos consecratur teneri illud integermo anno fede, jam in pixibus ligneis, jam inter thus, jam charta tantum innodatum. Unde fit, quod destruitur, rancescit et lapidis instar induratur. – 2. In pane avenaceo consecrari et vix ex tum multis in amplissimo hoc dominio presbyteris inveniri 3, qui in tritico consecrarent. – 3. Tremendum

A zborói Rákócziak következő nemzedéke már csak a fejedelmi ágat képviseli, Rákóczi Erzsébet grófnő gyermektelenül hal meg, így másodfokú unokahúga és unokaöccse, I. Rákóczi Ferenc gyermekei kezén egyesül Rákóczi Zsigmond öröksége. Rákóczi Julianna Borbála (1672–1717) és öccse, II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) közös birtoklása idején a nagypolitika, ha lehet, még jobban beleszólt a birtokügyekbe, mint elődeiknél. A „Rákóczi-árvák” 1694-től egészen 1701-ig, II. Rákóczi Ferenc Lengyelországba szökéséig nagynénjükkel, Erdődy grófnéval közösen igazgatják hatalmas birtokvagyonukat. Rákóczi Julianna Borbála 1691-ben férjhez megy Bécsben – Zrínyi Ilona jelenlétében – a birodalmi rangú Reckheimi Grófság (központja Reckheim, ma: Oud-Rekem, Belgium) (egyik) örököséhez, Aspremont-Lynden Ferdinánd Gobert gróf (1743–1708) császári generálishoz,²⁶⁷ s ezzel nagykorúvá válik. Bécsset azonban továbbra is otthonának tekinti, itt él 1694-ben a magyar indigenátust szerzett férjével, aki 1703-ban, bátyja halála után, visszaköltözik reckheimi kastélyába, és itt pár év múlva meg is hal, Rákóczi Erzsébet viszont továbbra is Bécsben marad. A hercegnő fiatalasszonynak birtokügyei intézésével meg kell várnia, hogy öccse is nagykorú legyen, s ez 1694 tavaszán teljesül, mert I. Lipót király a 18 éves Rákóczi Ferenc grófot(!), három évvel nagykorúvá válása előtt – a Tripartitum rendelkezésére hivatkozva – nagykorúsítja, hogy őseitől örökölt birtokaival, ide értve az ősiség alá eső jószágokat is, szabadon rendelkezessen. A király az oklevélben arra hivatkozik arra, hogy Rákóczi kegyes alapítványt kíván tenni birtokai elidegenítésével.²⁶⁸

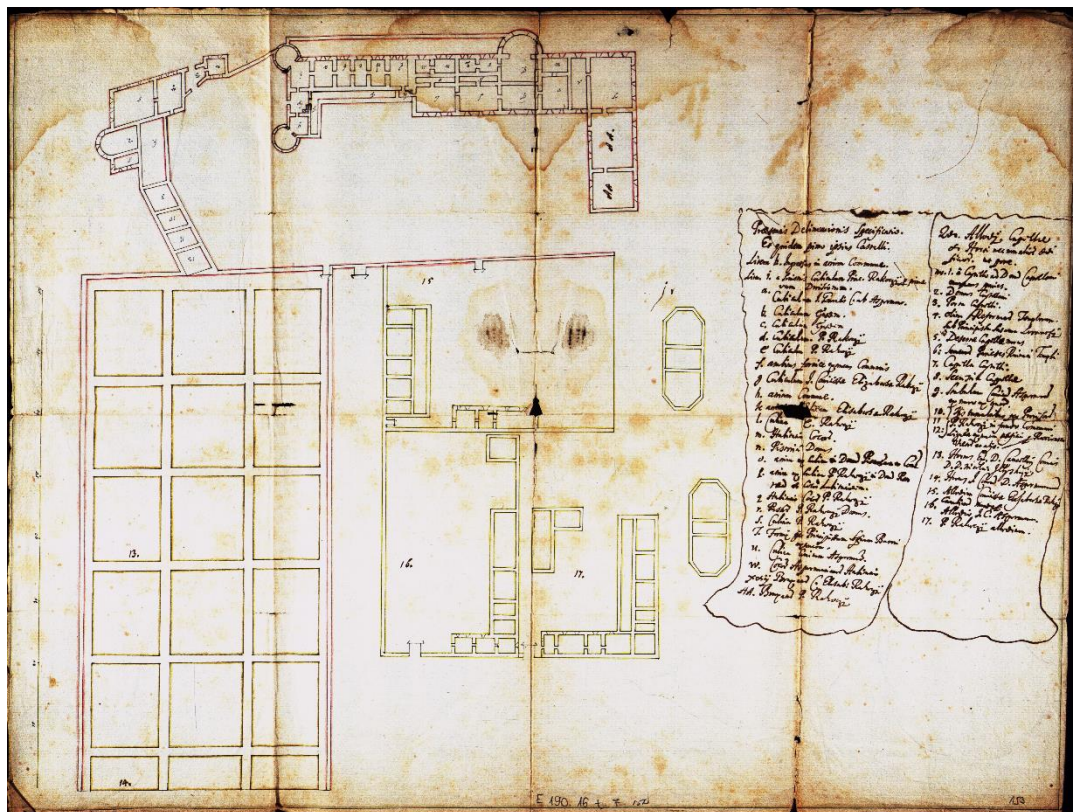
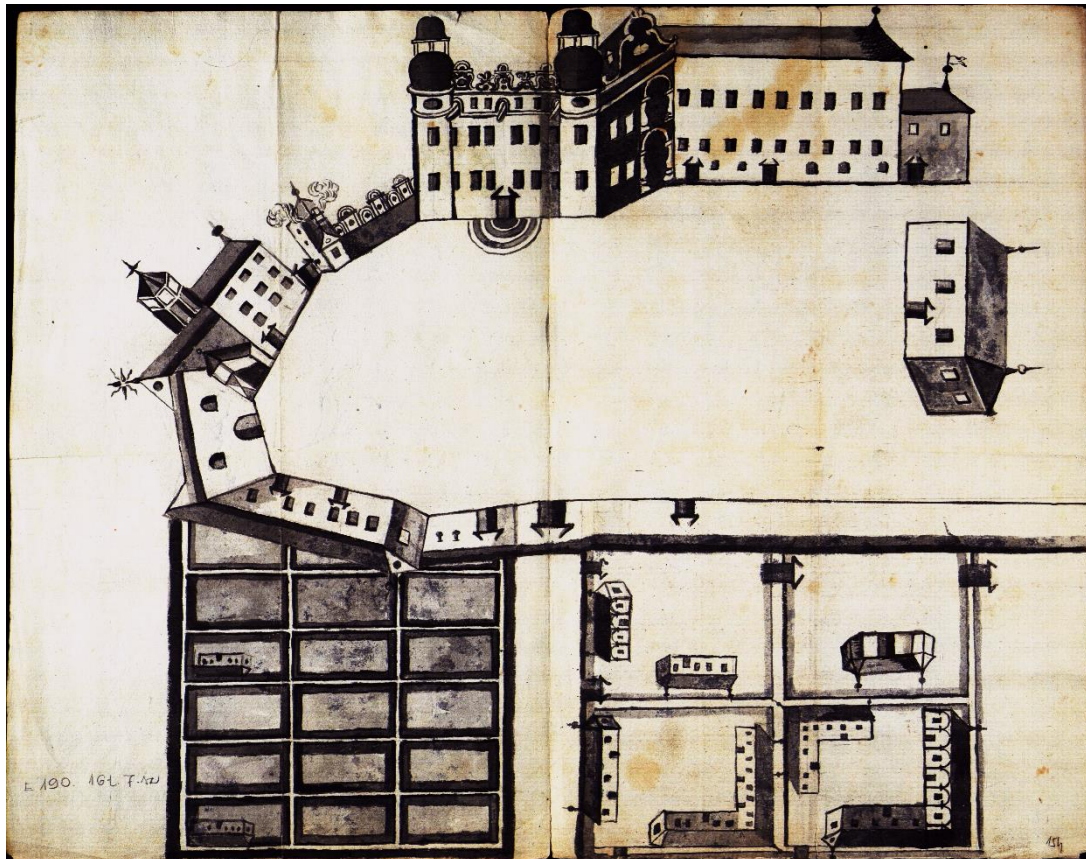
Rákóczi 1694 tavaszán hazatérve, sógorával együtt Bécsből Magyarországra utazik, hogy jószágait megszemlélje és birtokba vegye. 18. születésnapját szerencsi várában, sárosi főispáni kinevezését,²⁶⁹ illetve beiktatását nagysárosi kastélyában ünnepli 1694. március 28-án, illetve június 3-án. Ezzel együtt saját főúri udvarát is kezdi felállítani, így Rákóczi birtokosként és politikusként is igazi magyar nagyúrként veszi feleségül választottját, a hercegi rangú, birodalmi kiváltsággal rendelkező Hessen-Wanfriedi Charlotte (Karolina) Amália örgrófnőt (Wanfried, 1679. márc. 8.–Párizs, 1722. febr. 8.) Kölnben 1694 szeptemberében.

hoc ss. euchar. sacramentum peragunt in calicibus ligneis, vitreis, argilaceis, plumbeis. – 4. Antimissalia vel nulla plane haberi in altaribus, vel si quae dantur, esse non consecrata. – 5. Vestimenta s(acra)... non inveniri nisi ex tela indecenti nulla s. vestium habentia formam. Idem vitium esse in libris, qui fere omnes sunt manuscripti, erroneae, confusae, illegibiliter, ob hoc defectus vix in 20 pago legi s. liturgia potest. De presbyteris autem hoc intimo, quod non solum destituti sint requisita doctrina, verum multi legere ignorant adeo, ut antequa in ss. missa finiant evangelium, sexcentas titubationes, haesitationes erroneae committant. Potissimum sunt vel bigami vel polygami, vivunt scandalose, non confitentur, sacramenta celebrant noctu, ut baptismum, copulationes et quidem absque denuntiationibus, ex eo multi in gradibus illicitis nubere praesumunt. Denique raptus virginum, divortia, matrimonia clandestina semper in praxi, tamquam non Rutheni fidei orthodoxae censendi, sed abominandi schismatici et haeretici, imo peiores haeretici. Hanc visitationem cum maximo barbarissimae gentis nostrae odio et labore summaque cum difficultate peregi. [...] Datum ex Krainia Makovicensi 25. Febr. 1686. Joannes Lipnicki vicarius episcopatus Munkacsensis gr. r. unit. Lipniczky János levele Benkovics Ágoston várai püspökhoz, Makovica uradalom (Krajna), 1686. febr. 25. HODINKA 1911. 260–262.

²⁶⁷ Rákóczi Julianna Borbáláról bővebben: GYULAI 2018.

²⁶⁸ *Magnificus Comes Franciscus Rakoczy de Főlső Vadasz Transylvaniae Principis filius perfectae aetatis suae legibus Regni circumspectum terminum necdum complevisse, qui imo non nisi post tres adhuc annos DEO largiente attingere posse perhiberetur, unde vi positivae Regni Nostri Hungariae legis, signanter vero tituli III. Partis primae operis Decreti Tripartiti bona et iura sua possessionaria libere vendendi, permutandi et quocunque titulo alienandi plenariam facultatem haberi nequiret, nos... pro parte Francisci Rakoczy... Eiusdem sufficiente ingenii maturitate et perspicacitate ipsam perfectam aetatem sat superque adaequante non secus pia et salutari ipsius intentione, qua nimirum mediante pro Gloria DEI piam aliquam Foundationem instituere pro Eiusdemque aviterna durare certa Bona sua eo applicare se velle exponeret, Clementer moti et inclinati id Eidem benigne annuendum et concedendum esse duximus, ut idem Franciscus Rakoczy... trienniali temporis spacio... beneficio veniae, facultateque perfectae aetatis per Nos Eidem clementer concessa uti, frui et gaudere deque bonis universis et iuribus suis possessionariis paternis et maternis paternoque et materno aviticisque necessitate... fidelibus Nostri vendere, concambiare seu permutare et quocunque titulo voluerit, abalienare possit et valeat. I. Lipót oklevele Rákóczi Ferenc gróf, az erdélyi fejedelem fia nagykorúsításáról, Bécs, 1694. márc. 9. KK DVD 23.80 (MNL OL A 57 Libri regii 23. köt. 163–164.)*

²⁶⁹ I. Lipót, 1694. márc. 8. KK DVD 23.81 (MNL OL A 57 Libri regii 23. köt. 164.)

36/a-b. Rajz és alaprajz a Rákócziak zborói kastélyáról, 18. század eleje
(MNL OL E 190 48. d. 16. t. No. 7.) (Dig. felv. MNL OL)

A fejedelmi-hercegi pár a bécsi Aspremont-házaspárral együtt végre átvehette a kamarától országgrésznyi uradalmait, így a makovikai jószágot is, felkészülve birtokaik igazgatására, amit ugyan korábban soha nem próbáltak, és amibe nem tudtak, tudhattak belenőni. A zborói kastélyról és majorságról fennmaradt egy 18. század elején készült rajz a Rákóczi-levéltárban, amely együtt mutatja Rákóczi Erzsébet és a fejedelmi örökösök zborói ingatlanait.²⁷⁰

II. Rákóczi Ferenc 1694. évi hazatérése után számos birtokát, sőt uradalmát elzálogosította, hogy költséges életvitelét biztosítani tudja, de így tett nővére és férje, Aspremont generális is. Rákóczi Julianna 1696-ben kölcsönt vett fel a makovikai uradalomban bírt két falujára: Petrovára Sztankay Lajostól, illetve Kurova falura Keczer Andrásztól, az utóbbi 200 Ft-ot kölcsönzött a hercegnőnek. Nem sokkal később egész makovikai részét is elzálogosítja Szirmay István grófnak (†1711), gróf Csáky István országbíró ítélőmesterének 31 ezer Ft-ért.²⁷¹ Bár a Rákóczi-árvák, jó testvérekként, kezdetben meg egyezni látszottak a hatalmas örökségen, őket sem kerülte el a nemesség „átka”, a birtokok feletti pereskedés, 1696 és 1699 között mint peres felek járnak – ügyvédjeiken keresztül – a bíróságra. Végül 1699 szeptemberében mindkét fél egyetértésével véget ér a pereskedés, és a megegyezés a makovikai jószágra vonatkozóan különös tartalommal bír. Rákóczi, miután visszaváltották a makovikai jószágokat Szirmay Istvántól, lemond nővére javáról a várban és a zborói kastélyban, mezővárosban őt illető birtokrészeiről Orlics és Felső-Polyánka falvakkal együtt, de a többi makovikai falut továbbra is megtartja. Hasonlóan tett több zempléni osztályrészével, így a borsi allódiummal is. Julianna viszont ellentételezésként beleegyezik, hogy a munkácsi, regéci, tokaji, sárospataki, helmeci, dobronyi és felsővadászi uradalmak kizárólag csak öccsét illessék, ezek egyébként is fiági örökségek voltak.²⁷² A zborói jószágból Rákóczi csak a papírmalom és az üvegmanufaktúra rá eső részét tartotta meg, az előbbiből, már fejedelmként, 1705-ben 25 rizsma papírt kapott évente, az utóbbiból a bérleti díjon felül 500 nagyobb és ugyannyi kisebb üveggolyót, feltehetően ágyúihoz.²⁷³

Rákóczi Ferenc uradalmi mellett rezidenciákat is örököl, 18 évesen, ifjú házasként lakóhelyéről is döntenie kell.²⁷⁴ Rákóczi fő rezidenciájának Nagysároost választja, bár többi várában és kastélyában – Sárospatak, Szerencs, Munkács – is sok időt tölt, meghitt családi életének a sárosi vár alatt fekvő nagysárosi reneszánsz kastély lesz a legfontosabb helyszíne, innen, sárosi főispánként, Eperjest is könnyen eléri. Választása egyértelművé tette, hogy a másik Sáros vármegyei Rákóczi-rezidencia, Zboró csak másodlagos szerepet játszhatott volna életvitelében, de Zboróról maga mondott le, hogy nagy uradalmait megarthassa. Az 1694–1701 közötti pár éves időszak kevés volt arra, hogy birtokait őseihez hasonlóan élvezze, és ebből a kevés időből 1697/98-ban majdnem egy évet tölt barátja, Batthyány Ádám gróf rohongi (Rechnitz, Ausztria) kastélyában, így végleges fő rezidenciája sem jön létre, a legkényelmesebb rezidenciában, a fejedelmek sárospataki várában császári katonaság állomásozik. A fejedelmi házaspár a közeli nagysárosi kastélyt használta rezidenciának, de Zborón is megfordultak, Charlotte Amália fejedelemasszony 1699. december 14-én Zborón tartózkodott, ide vittek neki hegyaljai bort Kőrössy György borinspektor gazdasági naplójának tanúsága szerint.²⁷⁵

Rákóczi, bár Zboróról lemondott, a szabadságharc fejedelmeként előszeretettel nevezte magát Munkács és Makovica hercegének (*Munkacsiensis et Makovicziensis Dux; Dux in Munkacs et Makovicza*), sőt már 1694-ben Kölni házassági szerződését is ilyen titulussal írja alá.²⁷⁶

²⁷⁰ A rajzot közölte: MAKKAI 1954. 98/99.

²⁷¹ WELLMANN 1935. 104

²⁷² THALY 1881. 282–283.; *Adalékok Zemlén-Vármegye Történetéhez* 14. (1908)/5–6. 174.

²⁷³ *Oppidum Zboro. Mola Papyracea communis cum Principissa Comitissa Aspermontiana, a qua annuatim pendet magister pro strigula parte una papiri risa No 25. Officina vitraria, a qua arendatur in quartalitate in rationem Domini Serenissimi Principis in paratis annue flor. Hung. 30. Orbes cristallini No 500. Simpliciores orbes No 500. Pocula No 25. Lagenae pro distillandis aquis et conservandis No 25.* Rákóczi fejedelem makovikai birtokrészének összeírása, Zboró, 1705. MNL OL UeC 22/8/a

²⁷⁴ Rákóczi rezidenciáiról bővebben: GYULAI 2016.

²⁷⁵ 1699. 14 Xbris. Szborora M. fejedelem Aszszonynak adott 1 [vasculum]. MNL OL E 183 1. t. 62. (f. 124v) Molnár Attilána trozom köszönettel, hogy ezt az adatot a rendelkezésmre bocsájtotta.

²⁷⁶ *Frantz Fürst Rákóczi von Felső-Vadász, geboren aus dem Haus der Durchläuchtigst und Hochgeborene dess Heyligen Römischen Reichs und in Siebenbürgen Fürsten Rákóczi, Herr der Herzogthumber Munkács und Makovicz, wie auch der löblichen Gespanschaft de Saáross erblicher Obergespan und Erbgraff* (1694). HORVÁTH K. 1929. 12.

Munkács mint hercegség középkori birtokosa, Korjatovics Tódor (†1414) litván főnemes, podóliai herceg magát munkácsi hercegnek (*dux de Munkach*)²⁷⁷ nevezte, így érthető, hogy uradalmát is munkácsi hercegségnek tarthatták. Makovica viszont soha nem volt hercegség, igaz, a 16. század második felében egy lengyel herceg, Janusz/Janusius volt az ura, aki egyébként magát mindig ostrogi (*de Ostrog*) hercegnek nevezte. Janusz ostrogi herceg birtoklása nyomán, illetve a munkácsi analógiát mintául véve – uralkodói és államfői presztízsét emelendő – nevezhette magát Rákóczi makovicai hercegnek.²⁷⁸ A birtok azonban soha nem lett hivatalosan hercegség.

37/a-b. Aspremont Ferdinánd Gobert generális arcképe, 1686 körül (OSZK App. M. 524; forrás: <https://regiritka.oszk.hu/apponyi-metszetek>) és Aspremont főkapitány címere Kassáról (1689) a kassai Kelet-Szlovákiai Múzeum (Východoslovenské múzeum v Košiciach, Szlovákia) kiállításán (Gy. É. felv.)

Makovica vára a Thököly-uralmat követően, a császári hatalom alatt sem veszítette el hadi jelentőségét, az 1690-es években ugyanis Sáros vármegyében, a lengyel határ közelsége miatt, megszorodtak a kóborló „szegénylegények” portyázásai. Az 1697. évi hegyaljai felkelés idején a távoli Makovica várában Rákóczi Julianna Borbála férje, Aspremont Ferdinánd Gobert császári generális – aki 1689. május és december között Nigrellit helyettesítette a felső-magyarországi főkapitányságban, kassai székhellyel – Makovica várában állomásozott 18 emberével együtt.²⁷⁹

²⁷⁷ MNL OL DI 71871; 36456 (1360) (18. sz. másolatok)

²⁷⁸ Erre a megállapításra jutott Czobor Alfréd is: „Ezt A makovicai hercegi címhez Janusius ostrogi herceg egykori makovicai birtoklása szolgálhatott alapul. A makovicai uradalmat ő adta el 1601-ben a Rákóczi-családnak.” In: Czobor Alfréd: A Rákócziak címere és pecsétjeik. Turul 49. (1935) 49–70. itt: 63.

²⁷⁹ LUKÁČ–ADAM 2005. 58.

38. A zborói Szent Anna-kápolna, épült 1700 körül (Gy. É. felv.)

Talán a Rákóczi Ferenc és nővére között 1699. évi egyezségnek köszönhető, hogy 1700 körül a Bécsben élő Aspremont grófné figyelme Zboró felé fordul, és akárcsak egy évtizeddel korábban nagynénje, ő is a plébániának tesz alapítványt, mégpedig egy egész épülettel. A plébániatemplom mellett, az akkor még ott lévő temetőben ugyanis elegáns hatszögletű, kupolával fedett kápolnát emeltet, de nem névszentjei, Szent Julianna és Borbála, nem is a Boldogságos Szűz, hanem ennek anyja, Szent Anna tiszteletére.²⁸⁰ A kápolna, csodával határos módon, berendezésével együtt átvészelte az I. világháborús pusztításokat, s így majdnem eredeti állapotában őrzi alapítója kegyességének emlékét.

²⁸⁰ *Ad Coemeterium hocce sunt duae portae solidae ab oriente nempe, et occidente. – In hoc Coemeterio est Capella versus meridiem sumptibus condam Celsissimae Dominae Principissae Julianae Rakoczy erecta, honorique S. Annae dicata, in qua praeter Altare cum duabus statuís affabre exsculptis S. Joannis Baptistae et S. Pauli primi Eremitae et duabus imaginibus pictis S. Annae nempe in medio et supra S. Josephi aliud nil exstat; Altare hoc est antiquum eleganterque hinc inde inauratum. Quam Capellam hactenus semper sartis tectis conservavit Excelsa Familia ab Aspermont. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 15.*

39. A zborói Szent Anna-kápolna oltára, 1700 körül (Gy. É. felv.)

A kápolna oltára kora barokk stílusú háromszintes építmény, a félköríves, felső sarkaiban faragott angyalfejekkel díszített keretbe helyezett oltárképen Szent Anna sötét (kék?) ruhában dúsan redőzött vörös köpenyben, fején fehér fátyollal jelenik meg, a mellette álló gyermek Mária hosszú ruhája vörös, vállán átvetett köntöse kék, feje körül dicsfényel. Mindketten az olvasott könyvre mutatnak. Az oltárkép két oldalán félköríves fülkékben Keresztelő Szent János és Remete Szent Pál polichrom szobra, az utóbbit kezében könyvvel és lábánál egy kenyeret tartó hollóval mint legismertebb attribútumával ábrázolták. Az oltárkép fölött a második szint kisebb festményén a kis Jézust tartó Szent Józsefet jelenítették meg kedves, intím jelenettel, az oltár oromzatának ovális kartusában jezsuita szimbólum, dom-borművű aranyozott IHS-szigla került, alatta a Krisztus kínszenvedésére utaló három kovácsolt szeggel.

Az oltár ikonográfiai programja – Szt. Anna Máriával és Szt. József a kis Jézussal, Krisztus családjának három generációjával a keresztény családi szeretetet közvetíti, nem véletlenül, hiszen Zboró Rákóczi Julianna őseinek, így mélyen vallásos anyjának és nagyanyjának rezidenciája és vallásgyakorlatuk helyszíne volt, s maga az oltáralapító is többszörös anya már.

Feltűnő Szent József megjelenése az oltáron szerető családapaként, tovább erősítve a családi összetartozás és szeretet fontosságának üzenetét. Rákóczi Julianna 1700 előtt öt gyermeket szült a következő sorrendben: Lajos Gobert (1692), József Gobert (1694) Vilmos Gobert (+1696), Luitprand Gobert (1697), Johanna Gobertina Franciska (1698),²⁸¹ közülük Lajos még születése évében meghalt, Vilmos pedig közvetlenül születése után,²⁸² vagyis a kápolna alapítója a családi élet örömeit és szenvedéseit is átélte. Bár a kápolna alapításának pontos éve ismeretlen, Rákóczi Julianna 1700. augusztus 3-án férjével együtt keresztszülőséget vállalt Balthasar Friedrich von Holstein és Charlotte Dorothea von Eck(?) hercegnő Ferdinand Franz Joseph nevű fiának zborói keresztelőjén, vagyis ekkor bizonyosan birtokán tartózkodik.²⁸³ Plébániai alapítványa misemondásra is kiterjedt, évi 6 rhénes Ft 18 krajcárt és egy köből búzát, illetve egy hordó bort és két icce vajat fizetett évente földesúri bevételeiből, hogy a Rákócziak udvari templomából a pap minden kedden a zborói plébániatemplomban misézzen.²⁸⁴ 1717-ben írt végrendeletében 300 aranyat hagy örököseinek, hogy kamataiból gondoskodjanak, miszerint a zborói ispotály szegényei minden hét keddjén megemlékezzenek Szent Annáról, és ekkor érte, az adományozóért is imádkozzanak. Ugyanakkor halála után a zborói kis Szent Anna-kápolnát is építsék fel gyermekei, ezek szerint a kápolna még nem készült el teljesen, és évi jövedelmük 1 százalékát arra fordítják, hogy a kápolnában minden kedden és az ünnepnapokon misét mondjanak az uradalom szegény alattvalóinak és a plébánia híveinek.²⁸⁵

Rákóczi Erzsébet halálával öröksége Ferencre és Juliannára szállt, és Erdődy grófné említett kurimai Szent Erzsébet-kápolnáját Rákóczi Julianna örökölte a neki jutott birtokrészen.²⁸⁶ Aspremont grófné állandó rezidenciáját gyermekeivel és férjével Bécsben tartotta, főúri életvitelét azonban magyarországi birtokai biztosították az Aspremont családnak. A zborói kastélyt, részben a makovikai várat, illetve a makovikai uradalom mások mezővárosa, Kurima kis kastélyát csak ideiglenesen használta Rákóczi fejedelemné és férje, Aspremont gróf, aki csak elsőszülött fivére 1703 decemberében bekövetkezett halála után foglalhatta el a Reckheimi Grófságot és a reckheimi reneszánsz kastélyt. El is költözött Bécsből, és ősi belgiumi birtokán halt meg 1708-ban. Nem tudjuk, neje ellátogatott-e a reckheimi örökségbe, feltételezhetően nem, bár távoli alattvalói várták a grófnét Reckheimben, erről egy 1706-ban Maastrichtban megjelent nyomtatvány tanúskodik, amelyben Aspremont Ferdinánd Gobert gróf műveltségéről nevezetes nejét Pallasként ünnepelték férje birtokán.²⁸⁷

²⁸¹ A genealógiák említenek még egy ismeretlen születési idejű, Anna Barbara Ernestine nevű lányt is, talán ő is 1700 előtt született. 1700 után született viszont Károly Gobert (1703–1749), aki nővéreivel, Johanna Gobertinával (1698–1757), a későbbi császári udvarhölgygel együtt megérte a felnőtt kort. A harmadik felnőtté vált gyermek, József Gobert (1694–1720) fiatalon halt meg, 1711-ben Rómában feleségül vette Charlotta Turinetti őrgrófnőt, az 1715-ben magyar indigenátust szerző Turinetti Hercules József Lajos Prie-i és Pancalier-i római szent birodalmi őrgróf (1658–1726), a csáktornyai és a csurgói uradalom birtokosa lányát, gyermekük nem született. Turinetti őrgróf 1714–1725 között Osztrák Németalföld (Belgium) kormányzója volt 1694-től (Savoyai Jenő herceg helytartó távollétében). BROUÉRIUS–HOOGSTRATEN 1725–1733. 6. 318.

²⁸² HOLTACKER–STROSS 1704. 65.

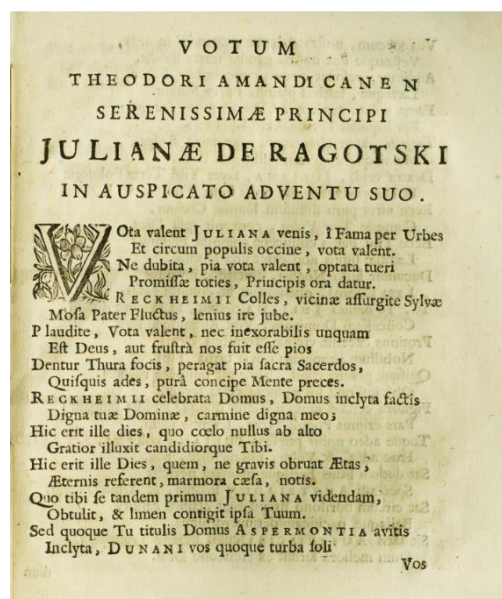
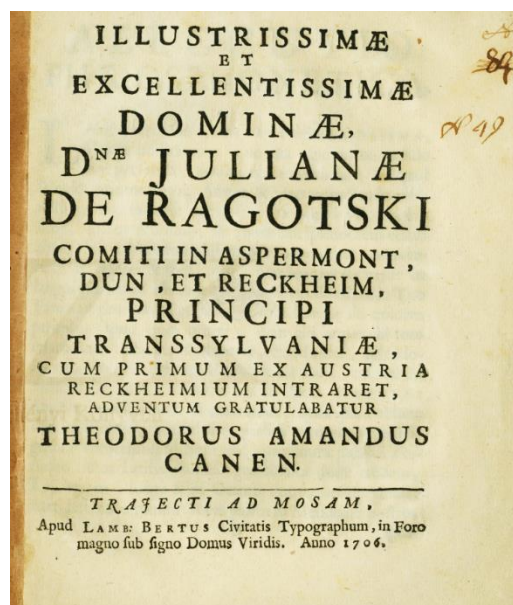
²⁸³ Zborói (Zborov, Szlovákia) római katolikus plébánia keresztelési anyakönyve 1695–1750. Štátny archív v Levoči [Állami Levéltár, Lőcse, Szlovákia] p. 23. (Forrás: FamilySearch.com)

²⁸⁴ *Ex fundatione Principissae Juliannae Rakoczy cum obligatione pro antelata Principisa et I. familia ab Aspremont singulo die Martis Divina celebrandi; Parochus ex aula Excelsimi D. Comitatus ab Aspremont dictante dictante ipsomet Protocollo Dominiali habuit deputatum sequens: 1-mo in parata RF 6 xr 18 unum cubulum tritici, medium vas vini et duas justas butyri.* Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 25.

²⁸⁵ Rákóczi Julianna Borbála német nyelvű végrendelete, Bécs, 1717. febr. 27. KK DVD 31.366. (MNL OL A 57 Libri regii 31. köt. 326–319.)

²⁸⁶ MNL OL UeC 69/11 (1709)

²⁸⁷ Erről bővebben: Gyulai 2018

40/a-b. Aspremont grófnét (Rákóczi Julianna hercegnét) köszöntő nyomtatvány, Maastricht, 1706 (GYULAI 2018. 185. alapján)

Kérdés, hogy Rákóczi Julianna Borbála 1707 után egyáltalán imádkozott-e a zborói Szent Anna-kápolnában, vagy a kurimai Szent Erzsébet-kápolnában, nem beszélve zborói kastélya udvari templomáról; valószínűleg nem, a szabadságharc alatt távol volt birtokaitól, még jövedelmeit sem igen élvezhette. Miután férje 1708-ban Reckheimben meghalt, özvegye Bécsben élte egyre nehezebbé vált özvegyi éveit. A kurimai kápolna, miután konfiskálták Rákóczi fejedelem vagyonát, továbbra is az új birtokosok, a kamara és az Aspremont család kegyességét szolgálta. A kis dombon álló és karban tartott kápolna titulusát azonban a konfiskálás után megváltoztatták, 1717-ben már Szűz Mária Mennybe-vételének van szentelve Rákóczi Erzsébet egykori birtokainak kamarai összeírásában.²⁸⁸ Más változás is történt a szabadságharc után, Zborón már egy másik kastély is felépült a Rákóczi-rezidencia közvetlen közelében, az új birtokosé, a Szirmayaké.

Rákóczi birtokainak sorsa a szabadságharc alatt összeforrt a kuruc állam, a konföderáció sorsával, birtokai jövedelmét jórészt a harcok és állami adminisztráció finanszírozására fordította a fejedelem.²⁸⁹ Nála „a publicum” haladta meg „a privatumot”, s nem fordítva, mint más korabeli politikuskoknál. 1701. évi menekülésétől kezdődően birtokpolitikájában már politikai célokat is figyelembe kellett vennie. A szabadságharc kitörése előtt Lengyelországban barátai és politikai szövetségesei: Adam Mikolaj Sieniawski (1666–1726) belzi palatinus és felesége, Elzbieta Helena Lubomirska–Sieniawska (1669–1729), Rákóczi kedvese nyújtanak neki menedéket, akiktől Rákóczi a felkeléshez is pénzügyi támogatást remél. Ezért 1703. április 2-án a lengyel határ mentén fekvő makovicai uradalmát, a zborói kastéllyal együtt, elzálogosítja nekik 125 ezer Ft német Ft-ért; nemcsak az őt illető birtokrészt, hanem nővére részét is, akit – ígérete szerint – kárpótol majd.²⁹⁰ A zálogosítás, feltehetően, nem ment teljesedésbe, és így Makovica a Rákóczi-testvéreknél maradt.

²⁸⁸ *In circumferentiis areae castelli est aedificium antiquum, quod pro braxatorio fuerat erectu, sed ex toto ruinatum... huic vicinim est aliud aedificium pro stabulo... penes quod sunt certa rudera lapidea antiquitus erecti granarii. A tergo horum est hortus fructiferis arboribus constitutus in quo est locus piscinæ olim ibidem existentem repræsentans. Supra quem hortum in colliculo est Capella in Caelos Assumptæ B. M. V. Mariæ dedicata, per Comitissam condam Erdődyanæ aedificata, cuius tectum communibus sumptibus restauratum est, et in eius restorationem F. 18 d. 40 erogati sunt a parte Suae Excellentie, quod tamen est extra oeconomiam.* Kamarai összeírás Rákóczi Erzsébet egykori birtokairól, 1717. MNL OL UeC 22/17

²⁸⁹ WELLMANN 1935. 95.

²⁹⁰ *Nos etc. damus pro memoria, quod nos debitum respectum habentes sinceri affectus, et benevolentiae, Illustrissimi ac Excellentissimi Domini Adami Nicolai Granow Sieniawsky comitis in Skluw et Mysz, palatini belsensis, ducis campestris Regni Leopoltensis generalis, rohatiniensis capitanei, pariter ac dilectissimæ conthoralis ejus, Illustrissimæ ac Excellentissimæ Dominae Elisabethæ Helenæ Alexiæ natæ Principissæ de Lubomier, qua nos tam diuturno exulatus nostri*

A makovicai vár a szabadságharc alatt is megőrizte bizonyos hadászati jelentőségét, amikor 1703. november 3-án Bártfa városi is harc nélkül csatlakozott a II. Rákóczi Ferenc által vezetett felkeléshez, Makovica vára is a fejedelmé lett, aki 60 fegyveresből álló őrséget állított a várba.²⁹¹ Már nemcsak birtokosa, hanem uralkodója is Makovicának.

A szabadságharc alatt Rákóczi uradalmi között – a munkácsit és bortermelő sárospatakit nem számítva – a makovicai uradalom szolgáltatta a legtöbb hozzájárulást, még ha ennek a jószágnak 1707-ig csak a negyedét, 1707 után pedig csak a felét birtokolta is a fejedelem. 1705-ben részletes urbáriumot készített az uradalomban neki jutott birtokrészeiről, amelyből nemcsak gazdaságának akkurátus igazgatása, hanem kiterjedt majorsági gazdálkodása is kitűnik.²⁹² Bár a makovicai uradalom, így a zborói járás allódiumban a legkülönbözőbb gabonafajtákat termesztették, illetve len is termelt, a zborói majorság legnagyobb tömegben szénát szolgáltatott birtokosának. 1708-ban 442 szekér (!) szénát kaszáltak és hordtak boglyákba a zborói allódiumban.²⁹³ A szabadságharcnak még a legvégén, 1710 decemberében is kirotta a kuruc állam a hadsereg fenntartására szánt – pénzbeli vagy ún. portio – adót, így Sáros vármegyében nemcsak a közigazgatás szerinti járásokra, hanem az önálló igazgatási entitásnak tekintett makovicai uradalom egyes processusaira is.²⁹⁴ Az adót 1710 végén, természetesen már a Rákóczi-uradalmak falvaiból sem lehetett beszélni, ezeket lefoglalta a császári sereg; így II. Rákóczi Ferenc nemcsak az általa alapított állam fejének, hanem birtokai tulajdonosának is örökre megszűnt lenni.

A Rákóczi-szabadságharc legvégén a kamara már lefoglalta a sárosi (és egyéb) Rákóczi-jószágokat, de nem vették figyelembe a Rákóczi-árvák megállapodását, így Zboró felét is konfiskálták.²⁹⁵ 1711-ben a kamara az elhunyt Erdődy grófné makovicai javait külön is összeírja,²⁹⁶ hiszen ezek is a kincstárat illetik, ráadásul az aulikus Erdődy család már 1709-ben benyújtja igényét a grófnő jószágaira.²⁹⁷

tempore, non tantum persecuti sunt, sed et a tantis adversariorum persecutionibus tuiti sunt, proisque debitam gratitudinem, ulteriorisque fraternalis affectus (qua erga suas Excellentias ducimus) sinceritatem demonstrare et contestari volentes. Arcem, bonaque nostram Machovicinensem, in Regno Ungariae, comitatuque Sarosiensi existentia et habita una cum castello Zboro, prout nempe ea tempore incaptivationis nostrae, a nobis possessa fuere, una cum parte sororis nostrae Juliannae Barbarae Principissae Rakoczy, comitissae Asperimontis et Rechaim (cui aliam satisfactionem nos daturos promittimus) cum omnibus eorumappertinentiis utilitatibus, proventibus, datiis, jure et ab antiquo ad ea appertinentibus, (prout scilicet ea a nobis et ab illa possessa fuerunt) suis Excellentissimis, haeredibus posteritatibusque eorum utriusquesexus universis, in florenis Germanicalibus 125 millibus, constituentibus florenis Polonicalibus 500 millibus damus donamus inscribimus. II. Rákóczi Ferenc záloglevele, Brezán, 1703. ápr. 2. SÍPOS 2013. 108

²⁹¹ LUKAČ–ADAM 2005. 59.

²⁹² *URBARIUM NEO conscriptum domini MAKOWICZIENSIS Anno 1705 Suae Serenitatis Principalis Parte duntaxat in se comprahendens.* MNL OL UeC 22/8/a

²⁹³ *Felséges urunk... Zborai majorságában procreáltatott és takartatott széna négyszáz negyven két szekérral 442.* II. Kimutatás II. Rákóczi Ferenc makovicai uradalmának 1708. évi majorsági terméséről. Zboró, 1708. dec. 29. MNL OL UeC b. 8/42

²⁹⁴ *Az eperjessi praesidium és az táján lévő lovas had számára excindáltatott Berthoti Lajos és Péczy László Uraimék processussából és az Makovicai Dominiumnak egyik részéből 2000 idest két ezer tallér vagy portio.* Szentiványi János tájékoztatása a portiószámok assignálásáról a hadak részére Sáros és Szepes megye területére. Munkács, 1710. dec. 9. BÁNKÚTI 2003. 899.

²⁹⁵ *Conscriptio Domini ad Arcem Makovicza spectantis, partis nimirum Bonorum Rakocziano-Fiscalium ad medietatis portionis medietatem defuncta illustrissima quondam Comitissa Elisabetha Rakocy Fiscum Suae Maiestatis sacratissimae respicientis.* 1712. MNL OL UeC 22/12; A leírás szerepel az 1717. nov. 16-án készült összeírásban is. MNL OL UeC 22/17

²⁹⁶ *Anno 1711 in mense Februarii. Ex commissione Illustrissimi Domini Francisci Maixner, Sacrae Caesareae Regiaeque maiestatis Supremi Commissarii Fiscalis ac Inclitarum Scepusiensis ac Hungaricae camerarum Consiliarii instituta est juramentali conscriptio in bonis Makoviczianis ad Comitissam Erdődianam spectantibus modo subsequenti.* MNL OL UeC 22/10

²⁹⁷ WELLMANN 1935. 111.

Rákóczi Julianna, 1708-tól özvegy Aspremontné a szabadságharc alatt súlyos anyagi veszteségeket szenvedett, birtokrészét nem gondozták, jövedelmük nem jutott el hozzá. Kénytelen volt adósságokba vernie magát.²⁹⁸ 1711-ben már annyira szorították adósságai, hogy I. József király, egyébként Rákóczi Julianna keresztkomája, fiának, Józsefnek keresztapja,²⁹⁹ moratóriumot rendelt el az özvegy tartozásainak megfizetésére.³⁰⁰ A király méltányolta a grófné indokait: a zendülések és zavargások miatt birtokaitól és jövedelmeitől megfosztották, kénytelen volt és most is kénytelen gyermekeivel birtokaitól távol, idegenek házában élni, s bár a felkelőktől a császári sereg már megtisztította a Tiszántúlt, ahol a fejedelemnő birtokai fekszenek, birtokai rossz állapota és a bevételek elmaradása miatt nem tudja kielégíteni adóssait.

Rákóczi Julianna végrendeletében megosztotta gyermekei között örökségüket, József Gobert (1793–1720), aki a németalföldi kormányzó lányát, Charlotte Turinetti örgrófnőt vette feleségül, apja után a reckheimi Aspremont-uradalmat kapta, a grófi címmel együtt, 1708–1720 között ő lett a birodalmi kiváltsággal rendelkező Reckheim grófja; a magyarországi birtokok után 60 ezer Ft-tal elégítették ki. Anyjuk halála után a három örökös a birtokosztálynál a makovikai uradalom felét és a hegyaljai szőlőket három részre osztotta: a 25 éves József, a 14 éves Károly és a 19 éves Johanna, József korai halála után testvérei örökölték. Az Aspremont-testvérek 1721-ben 7200 Ft-ért zálogosították el makovikai jószágukat Szirmay (Dessewffy) József Tamás grófnak (1688–1760), Szirmay István gróf fogadott fiának, Torna és Sáros vármegyék főispánjának, aki a Rákóczi fejedelemtől lefoglalt részt is megszerezte 1720-ban.³⁰¹ Az elkobozott makovikai birtokvagyon a király előbb Pálffy János grófnak adományozta, aki 10 397 rhénes Ft-ért adta el Szirmay Tamásnak.³⁰²

Az Aspremontoknak azonban a 18. században sikerült birtokon belül maradniuk, és nemcsak a zborói kastély, valamint a mezőváros egy része, hanem az uradalom bizonyos falvai is birtokukban és joghatóságuk alatt maradtak, sőt 1735-ban a gáboltói (ma: Gaboltov, Szlovákia) hídvám jogát is megkapták.³⁰³ Még a Trencsén megyei lednicei (ma: hrad Lednica, Szlovákia) uradalom fiskális részét is sikerült visszakapniuk 1754-ben a Mattyasovszky család magva szakadtával, pedig Lednicétől az elsők között szabadultak meg a Rákóczi-árvák 1694-ben, miután előbb zálogba adták Zichy (II.) István grófnak négy évre 42 000 Ft-ért,³⁰⁴ majd Mattyasovszky László nyitrai püspök, kancellár (†1703) családjához került.³⁰⁵ Mindez az örökösöknek, az 1723-ban nagykorúsított Aspremont Károly Gobertnek (1703–1749), majd az ő fiának id. János Gobertnek (1732–1805, anyja: Kokorzowa von Kokorzowetz Eleonóra Franciska grófnő †1747) és Károly Gobert unokájának, ifj. Nepomuk János Gobertnek (1757–1816, anyja: Wolkenstein-Trostburg Mária Franciska grófnő †1793) köszönhető, ahogyan a család fennmaradása is, hiszen a Rákóczi–Aspremont grófi pár többi gyermeke fiatalon meghalt, leányuk pedig gyermektelen maradt.

²⁹⁸ WELLMANN 1935. 112.

²⁹⁹ GYULAI 2018. 182.

³⁰⁰ 2 éves moratórium engedélyezése özvegy Aspremontné Rákóczi Juliannának adósságai megfizetését illetően. I. József, Bécs, 1711. ápr. 11. KK DVD 28.469 (MNL OL A 57 Libri regii 28. köt. 532–633.)

³⁰¹ WELLMANN 1935. 112.

³⁰² KK DVD 59. 215. A szepesi káptalan Pozsonyban, 1720. nov. 23-án kiadott oklevele átírva: I. Ferenc, Bécs, 1798. aug. 3. (MNL OL A 57 Libri regii 59. köt. 675–676.)

³⁰³ III. Károly, Laxenburg, 1736. jún. 12. KK DVD 37.307 (MNL OL A 57 Libri regii 37. köt. 496–497.)

³⁰⁴ *Extractus bonorum per Dominum Franciscum Rakoczi abalientorum adque Dominia subsequencia spectantium. Arx Lednicze cum oppido ejusdem nominis et altero Puchou dicto universisque bonis ad eandem arcem pertinentibus per Dominum Franciscum Rakoczi ac sororem ejusdem Dominam Comitissam ab Aspremont in anno 1694 de 4 Julii ad quatuor integros annos a festo Sancti Jacobi Apostoli anni praescripti computando Illustrissimo Domino Stephano Zichy oppignorata in Rhenenses Fl(orens) 42000. 1701 körül készült kamarai összeírás a Rákóczi Ferenc és Julianna által elidegenített birtokokról. MNL OL UeC 66/40.*

³⁰⁵ *Illustrissimus ac reverendissimus Dominus condam Ladislaus Mattyasovszki episcopus Nitriensis et Regni cancellarius Castrum et Dominium [Lednicze] directe e manibus inhypothecantium, qua proprietatorum respective eotum Francisci Rakoczy et Dominae Principissae Julianae Rakoczy Comitissae Aspremontianae in Anno 1700 die 26 Julii apprendisset, recepisset. (A Mattyasovszky-örökösök lednicei uradalmának 1712–1719. évi úrbéres összeírása. Rovnye, 1720. júl. 27. MNL OL UeC 18/10.)*

Az Aspremontok ráadásul, ősanyjukkal, Rákóczi Julianna Borbálával ellentétben, rezidenciaként is használták Zborót, Aspremont Károly Gobert gróf császári és királyi kamarás, lovassági tábornok, ezredtulajdonos, Reckheim birodalmi grófság örökös ura (1720–1749) 1749. november 9-én Zborón halt meg. Mellette volt és az utolsó kenettel ellátta udvari káplánja és gyóntatója, a bártfai ferences konvent szerzetese, Pelhal Tamás. December 8-án kegyúri plébániatemplomába temették el Zborón, ekkor Roth József volt a zborói plébános; mégpedig a Szentháromság-kápolnába, amelyet egykor Bánffy Nagymihályi Erzsébet építtetett végső nyughelyéül. A kegyúrnak sírkövet is állítottak, egyébként ide temették az Izdenczy család egyik tagját is.³⁰⁶

41.

J. Kriehuber–J. N. Ender: Aspremont–Erdődy
Mária Ottolina Gobertina grófnő.

Litográfia, Mansfeld, Bécs, 1825 körül

(Forrás: wikipedia)

Hogy Zboró milyen fontos rezidenciája volt az Aspremont családnak, jelzi, hogy Rákóczi Julianna leszármazottainak maradványait a 19. század elején a zborói udvari templom kriptájában helyezték el.³⁰⁷ Pedig Pozsonyban két barokk palotát is felépített is felépített Rákóczi Julianna férjének unokaöccse (nővére, Maria Franziska fia): Ferdinand Karl Gobert von Aspremont-Lynden tábornok (1689–1772) az 1760-as években, az ún. Aspremont–Esterházy-palotát³⁰⁸ és az Aspremont nyári palotát,³⁰⁹ és a Rákóczi–Aspremont-örökösök lednicei uradalmuk központjában, rovnyei kastélyuk mellett híres parkot is létrehozott a 19. század legelején,³¹⁰ mégis Zboró maradt családi pantheonjuk.

³⁰⁶ [J]osephi Roth [parochi], sub quo Excellentissimus et Illustrissimus S. R. I. Comes Carolus Gobertus ab Aspremont, Lynden et Reckheim etc. Anno 1749. die 24 9-bris Thomae Pelhal e V. Conventu Bartfensi Franciscano, qua Capellano pro tunc suo aulico et Confessario confessus, Sanctissimo Viatico refectus, Extremaque Unctione Sacri Olei roboratus, in communione Sanctae Matris Ecclesiae Animam eadem die Deo reddidit. Cujus subin axanime Cadaver di 8. 10-bris Anni ejusdem illatum est ad Cryptam Ecclesiae Parochialis Oppidi Zboro, et in capella laterali SS. Trinitatis ad Meridiem constructa requiescit. [...]Lapides sepulchrales in Ecclesia reperiuntur duo, ad orificium nempe Cryptae cum Insigni Inclytae Familiae Aspermontianae et pene hanc illico per longum lapis cum insigni Familiae Iszdeczianae, infra quem condam Domini Makovitz ex parte Aspermontiana Praefectus D. Emericus Izdentzy requiescit. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) p. 4., 10.

³⁰⁷ Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen, 18. kötet. Magyarország VI. (Felső-Magyarország, II. rész). Budapest, 1900. Magyar királyi államnyomda. 346; SVEC-BABOV 1996. 3. 4.

³⁰⁸ GALAVICS 2006. 162.

³⁰⁹ KÖRNER 2013. 42–43.

³¹⁰ Erről bővebben: GALAVICS 2006.

A Bécsben meghalt és eltemetett Rákóczi Julianna Borbála unokája, ifj. Johann Nepomuk Gobert von Aspremont-Lynden, Reckheim grófja (1749–1795 között), valamint felesége, Batthyány Regina (1758–1815) grófnő és fiuk, Karl Gobert von Aspremont Lynden (1790–1819), Reckheim és Baidnt³¹¹ grófja, császári-királyi kamarás, tanácsos, máltai lovag száz évvel azután, hogy a Rákóczi-ősök elhagyták a csodálatos kastélyt, várat és uradalmat, visszatértek Zboróra, kiteljesítve a nagymúltú rezidencia funkcióit.

Őket ifj. János Gobert lánya, Aspremont-Baidnt Mária Ottolina Gobertina grófnő (1787–1866), csillagkeresztes és palotahölgy, Erdődy György gróf (1785–1859), Varasd vármegye főispánja, a varasdi vár és Varasd város kapitánya, császári királyi kamarás, bajor és pápai rendjelek tulajdonosa felesége temettette a zborói egykori Szent Zsófia-templom kriptájába, a főoltár mögé, ahol márvány emléktáblájuk ma is látható.³¹² Divald Kornél 1915-ben még látta az Aspremont-család márvány epitáfiumát a templomban.³¹³ Kérdés, hogy Aspremont-Erdődy Mária grófnő, aki zborói birtokosként utolsóként viselte az Aspremont nevet, mikor hozatta ide szülei és fivére koporsóját, ifj. Aspremont János Gobert ugyanis a család lednicei uradalmának központjában, a rovnyei (Lednic-Rovne, 1899-től: Lednicróna, ma: Lednické Rovne, Szlovákia) Aspremont-kastély parkjában helyezte el felesége, Batthyány Regina síremlékét.³¹⁴

Sajnos, a zborói vártemplommal együtt az Aspremont-sírok is súlyosan megrongálódtak az I. világháború idején, ill. azt követően. Az eredeti, az alapító kegyúrnőt idéző Szent Zsófia-oltár és kultusz egyébként már korábban elenyészett, tekintve, hogy a 18. században az Aspremont-örökösök új titulusú és tiszteletet vezettek be udvari egyházukba: Nepomuki Szent Jánosét, id. és ifj. Nepomuk János Gobert patrónusáét. 1794-ben Mirejovszky Szilveszter és József, zborói születésű templomfestő testvérpár Aspremont-Lynden-Reckheim (II.) Nepomuk János Gobert (1757–1819) kegyurasága és Prosztovszky Adolf ferences atya udvari papi szolgálata alatt új Nepomucenus-főoltárképet festett két másik oltárképpel együtt, az oltárkép hátoldalának felirata szerint.³¹⁵ A 20. század elején azonban már Ecce homo-főoltárkép függött a szentélyben, ezt a plébános a romos templomból az oltármenza fölötti építménnyel együtt 1919-ben leszerelte, és a Rákóczi Julianna által alapított Szent Anna-kápolnában helyezte el. Az udvari templom mellékoltárai ekkor Szent Annának, illetve Szent Fábían és Sebestyénnek voltak szentelve, de a Szent Anna-oltárképet az I. világháború után, a Cseh–Szlovák Köztársaság (RČS) megalakulását követően, 1919-ben – Belyis József plébános feljegyzése szerint – ellopták, a másik oltárképnek pedig a keretét és az oltárépítményét egy cseh katona törte össze 1919. augusztus 21-én, hogy a mögötte lévő Aspremont-kriptába lejusson.³¹⁶ A két oltár talán még az eredeti Szent Zsófia-templomból származott. Az 1919-ben feltört és kifosztott Aspremont-koporsókról a helyi bíróság készített fényképet, amelyet a plébánia jegyzőkönyvébe ragasztottak be.³¹⁷

³¹¹ A napóleoni háborúk alatt és miatt a Reckheimi Grófság megszűnt, grófja, kárpótlásul, az 1802-ben szekularizált egykori baidnti cisztercita apátságot (Baden-Württemberg, Németország) kapta meg címébe, a baidnti apátság azonban 1812-ben magánbirtokosokhoz került.

³¹² Felirata: PARENTIBUS OPTIMIS ET FRATRI CHARISSIMO / MARIA COMITISSA ASPREMONT / NATA COMITISSA ERDŐDY / PIETATIS ET AMORIS / MONUMENTUM POSUIT (A legjobb szülőknek és a legdrágább fivérnek helyezte el ezt az emléket Erdődy Mária született Aspremont grófnő)

³¹³ Zboró. RÁKÓCZI KASTÉLY ÉS R. K. TAMPLOMA [...] Epitáfium a vártemplomban, fekete márvány, Aspremont családé. A templom szentély felőli északi pillérén, a déli kapu felett festett, architektúra s Rákóczi-címer, felirat: Ecclesiae Aulicae / Dealbatio perfecta / est tertia / CaLenDis IVLy. (Divald Kornél) BARDOLY–Cs. PLANK (szerk.) 1999. 304.

³¹⁴ Felirata: OBIIT / DIE XXVI. IAN(uarii) / MDCCCXVI / DIL(ectissimae) UXORI. REGINAE. NATAE / BATHYAN / POSUIT. MAERENS. MARITUS / ASPREMONT. (Meghalt 1816. január 26-án, igen szeretett feleségének, született Batthyány Reginának helyezte el gyászoló férje, Aspremont [János]). Vö.: GALAVICS 2006. 139.

³¹⁵ Duo fratres Sylvester et Josephus Mirejovszky nati in hoc oppido Zboró I. Comitatus Sarosiensis ingremiato, sub felici regimine Excell. ac Illustrissimi D. S. R. I. Comitatus Joannis Goberti ab Aspremont Lynden et Reckheim hanc imaginem S. Joannis Nepomuceni patrocinalem et tres aras pinxerunt anno 1794. – Sub P. Adolpho Prosztovszky p. t. aulico Franciscano et S. D. Joanne Schütze Inspectore. Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) II. rész. p. 17.

³¹⁶ Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) II. rész. p. 17.

³¹⁷ Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) II. rész. p. 18/19.

42. Aspremont-koporsók a zborói udvari templomban, 1919.
Egykorú fénykép a zborói (Zborov) plébánia Historia domusában

A meggyalázott Aspremont-maradványokat a szlovenszkói teljhatalmú minisztérium rendelkezésének értelmében 1920. május 22-én három külön koporsóban temette el a zborói (Zborov, Cseh-Szlovák Köztársaság, Szlovenszkó) katolikus temető közepén, fakereszttel és „Comites ab Aspremont” felirattal megjelölve a helyi plébános, Belyis János, a kegyuraságot képviselő Hreblay László állami erdőmérnök és Bulla Károly erdőőr, valamint Márkup Béla szobrászművész, Kopcsák Béla zborói körjegyző és Drács János templomi gondnok. Az erről készült jegyzőkönyvet és temető alaprajzát a Historia domusba kötötték be.³¹⁸

A szlovenszkói Zboró/Zborov hivatalos személyei az Aspremont-maradványokkal nemcsak a rendi társadalom utolsó zborói kegyurait temették el, hanem a régi világot is; a zborói kastély, templom és majorság, valamint mezőváros Rákóczi–Aspremont-korszakát. Ez az időszak közel 300 évig tartott, 1601-től egészen a jobbágyfelszabadításig, amikor az utolsó Aspremont, Erdődy Györgyné Aspremont-Baindt Mária Ottolina Gobertina grófnő (†1866) kapott „kármentesítést” számos egykori makovicai falu, illetve Zboró jobbágy- és zsellértelekei alapján, Zborón 28 és 1/8 úrbéri és 51 zselléri telek után 12 937 Ft 30 krajcár és 2550 Ft járt neki.³¹⁹

³¹⁸ Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) II. rész. p. 18/19.

³¹⁹ Budapesti Hírlap, 1856. 6. sz. (1856. jan. 8.)

Az egykori földesúri, a polgári korszakban már polgári makovikai földbirtokok és a zborói kastély az udvari templommal Erdődyné Aspremont Mária grófnő fiától, Erdődy Károlytól (†1864) származó unokái: Erdődy István Gobert (†1922) és Georg Erdődy Rudolf-Karoly Mária Gobert György (1932) örökölték. Erdődy István, a kastély utolsó, még a Rákócziak leányági örököseitől származó birtokosa azonban horvátországi birtokain élt, kastélyát csak ritkán látogatta, ezért a testvérek a makovikai uradalmat és a zborói kastélyt 1897-ben eladták Straetz Hermann és Miksa gyáros és kereskedő testvéreknek, akik szinte azonnal továbbadták Franz Johann Carl Siegfried von Clary–Aldringen (1848–1929) brüsszeli osztrák-magyar nagykövetnek, tőle 1907-ben vette meg a magyar államkincstár.³²⁰

43. Erdélyi Mór (1866-1934) cége: A zborói Rákóczi-kastély 1912-ben. Fénykép. MFM FFDGY Ltsz. 86565.
(Forrás Fortepan)

³²⁰ TÓTH 1909–1912. 1909–1912. II. 277.

FORRÁSOK

BFL = Budapest Főváros Levéltára

VII. = A jogszolgáltatás területi szervei (1871–1973)

168.a = Görgei István közjegyző iratai. Okiratok

Historia domus, Zboró/Zborov (1789–) = A zborói r. k. plébánia történetére vonatkozó feljegyzések egy kötetben, Farnosť sv. Margity Antiochijskej Zborov [Antiochiai Szt. Margit Plébánia, Zborov, Szlovákia]. A kötet gerincének felirata: Inventarium ab a(nno) 1789. Az első oldalon: Status Parochiae et Ecclesiae Oppidi Zboró vetus et Novus ab aere Christi 1789 partim e scriptis partim vero et potissimum e fassione continuaque (provectae aetatis hominum vita et moribus honestissimorum) traditione per Josephum Rembetzky Cath. Ecc. Agrien. Canonicum... conscriptus.

IM = Iparművészeti Múzeum, Budapest

MÉM MDK = Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ

MFM = Magyar Földrajzi Múzeum, Budapest

FFDGY = Fénykép-, fotónegatív és diaposzitiv gyűjtemény

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

Bécsi segédletek = Bécsi Magyar Levéltári Kirendeltség delegátusai és magyar kutatók segédletei (<https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/BecsSeg/>)

DF = Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatika fényképgyűjtemény

E 183 = Magyar Kamara Arcívuma – Kőrössi György, a Rákóczi-uradalmak szőlőinspektora iratai

E 190 = Magyar Kamara Arcívuma, Rákóczi család levéltára

UeC = E 156 A Magyar Kamara Archívuma Urbaria et Conscriptiones

MNM = Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

RM = Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeum, Sárospatak

TKCs = Történelmi Képcsarnok

NKČR = Národní knihovna České republiky, Praha [A Cseh Köztársaság Nemzeti Könyvtára, Prága]

PMKL = Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Budapest

OSZK = Országos Széchényi Könyvtár

App. M = Apponyi Hungarica, Apponyi-metszet

ÖStA HKA = Österreichisches Staatsarchiv Hoffinanz- und Hofkammerarchiv, Wien

Hoffinanz Ungarn = Az 1526–1862 között keletkezett magyar vonatkozású iratok központi fondja

Ráday Gyűjtemény = A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye, Budapest

SRKTGY Levéltár = Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei – Levéltár

VM = Východoslovenské múzeum v Košiciach [Kelet-Szlovákiai Múzeum, Kassa/Košice, Szlovákia]

Ht = Historická tlač [Történelmi nyomtatványok gyűjteménye]

ZM = Zempléni Múzeum, Szerencs

KGy = Képeslap-gyűjtemény

BIBLIOGRÁFIA**ADAM 2020**

ADAM, Ján: Od dediny k mestečku. Zborov v rákociovskom období (17. storočie). In: KÓNYA, Peter–KÓNYOVÁ, Annamária: *Zemepanské mestá a mestečká v priebehu stáročí*. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 2020. 222–241.

AGGHÁZY 1959

AGGHÁZY Mária: *A barokk szobrászat Magyarországon I–III*. Akadémiai, Budapest, 1959

ANGYAL 1888

ANGYAL Dávid: *Késmárki Thököly Imre: 1657–1705*. MTA–Franklin-társulat, Budapest, 1888 (*Magyar Történelmi Életrajzok*)

ÁRVAI TEÖREÖK 1867

ÁRVAI TEÖREÖK Gyula: Adatok I. Rákóczy Ferenc és Zrínyi Ilona menyegzőjéhez. *Hazánk s a Külföld* 3. (1867)/6. 88–91.

BAÁN 2017

BAÁN István: *Giovanni Giuseppe De Camillis, görög misszionárius és munkácsi püspök (1689–1706) levelei*. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2017 (*Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes* 13.)

BÁNKÚTI 2003

BÁNKÚTI Imre: Források Kassa 1710–1711 évi védelméhez. *Hadtörténelmi Közlemények* 116. (2003)/3–4. 876–932.

BARDOLY–CS. PLANK (szerk.) 1999

BARDOLY István–CS. PLANK Ibolya (szerk.): *A „szentek fuvarosa” Divald Kornél felső-magyarországi topográfiaja és fényképei 1900–1919*. OMVH, Budapest, 1999 (*Forráskiadványok* III.)

BENDA–KOLTAI 2008

BENDA Borbála–KOLTAI András: Kutatások az Erdődy család bécsi levéltárában. *Lymbus* VI. (2008) 429–460.

BENDA–VÁRKONYI 2001

Rákóczi Erzsébet levelei férjéhez 1672–1707. Szerk. és az előszót írta: BENDA Borbála–VÁRKONYI Gábor. Osiris, Budapest, 2001 (*Millenniumi Magyar Történelem Források*)

BORBÉLY 2016

BORBÉLY Zoltán (2015) *A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizediben*. Doktori (PhD) értekezés. Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola. Eger, 2016

BOTKA 1863

BOTKA Tivadar: *A Rákócziak ifjabb ága*. *Győri Történelmi és Régészeti Füzetek* 3. (1863)/2. 1–20.

BROUËRIUS–HOOGSTRATEN 1725–1733

Michel BROUËRIUS van Nidek–David HOOGSTRATEN (eds.): *Groot algemeen historisch, geographisch, genealogisch, en oordeelkundig woordenboek: behelzende zo het voornaamste, dat vervat is in de woorden-boeken van Morery, Bayle, Buddeus, enz. als de gehele kerkelyke en wereldlyke geschiedenis*, Bd. 1–9. Brunel, Amsterdam, 1725–1733

BUBRYÁK 2005

BUBRYÁK Orsolya: Egy 17. századi nemesasszony inventáriumai: adatok Rákóczi Erzsébet tárházához. *Művészettörténelmi Értesítő* 54. (2005)/1–2. 41–72.

BUZINKAY 2008

BUZINKAY Péter: Főpapi műgyűjtőink a modern kor hajnalán (1895–1924). *Magyar Egyháztörténelmi Vázlatok* 20. (2008)/1–2. 43–62.

CHYZER 1889

Dr. CHYZER Kornél: *Bártfa-fürdői emlékkönyv*. Myskovszky Victor rajzai és Divald Károly fényképei nyomán. Divald Károly, Budapest-Eperjes, 1889

ČENTÉŠOVÁ 2020

ČENTÉŠOVÁ, Mariana: Šlachtické sídla na Makovickom panstve na prelome 17. a 18. storočia. In: KÓNYA, Peter–KÓNYOVÁ, Annamária: *Zemepanské mestá a mestečká v priebehu stáročí*. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 2020. 95–105.

ČOVAN 2015

Miroslav ČOVAN: Šarišské zvony z obdobia stredoveku a raného novoveku. *Zborník Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského. Historica XLIX.* (2015) 27–50.

DÉTSCHY 1966

DÉTSCHY Mihály: A gyulafehérvári Rákóczi-síremlékek. *Művészettörténeti Értesítő* 15. (1966)/1. 26–30.

DÉTSZY 1971

DÉTSZY Mihály: I. Rákóczi György fundáló. *Építés–Építészettudomány – Az MTA Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei* 3. (1971)/4. 348–378.

DIVALD 1905

DIVALD Kornél: Sáros vármegye szövött emlékei. *Magyar iparművészet* VIII. (1905)/2. 89–160.

DIVALD 1915

DIVALD Kornél: *A háború emlékei és múzeumaink*. Muzeumi és Könyvtári Értesítő 9. (1915)/3–4. 166–169.

EOE

Erdélyi Országgyűlési Emlékek I–XXI. Szerk.: SZILÁGYI Sándor. MTA, Budapest, 1876–1898 (*Monumenta Hungariae Historica* III.)

FÉNYES 1837

FÉNYES Elek: *Magyar országnak, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben* 1–5. Trattner Károly, Pest, 1837

GALAVICS 2006

Galavics Géza: Egy elfeledett angolkert – Rovnye Trencsén megyében. *Ars Hungarica* 34. (2006)/1–2. 119–166.

GÖMÖRI 2021

GÖMÖRI György: Téves adatok 17. századi síremlékeken. Serédi Zsuzsanna és Zrínyi Ilona sírköve. *Történelmi Szemle* LXIII. (2021)/1. 43–48.

GALLA 2015

GALLA Ferenc: *Pálos missziók Magyarországon a 17–18. században*. Szerk.: FAZEKAS István. 'Lendület' Egyháztörténeti Kutatócsoport MTA–PPKE, Budapest–Róma, 2015 (*Collectanea Vaticana Hungariae* I/11.)

GYULAI 2016

GYULAI Éva: Rákóczi rezidenciái 1694–1701. In: *Rákóczi és Kassa: nemzetközi konferencia II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak 110 éves hazahozatala alkalmából: Kassa, 2016 október 26–29*. Szerk.: HALÁSZ-Magdolna–PALENČÁRNÉ CSÁJI Ildikó. Kassai Polgári Klub, Sárospatak, 2016. 130–139.

GYULAI 2018

GYULAI Éva: Pallas Reckheimben – Theodoor Amand Caenen Rákóczi Juliannához szóló üdvözlő verse (Maastricht, 1706). In: *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok*

Veszprémy László tiszteletére. Szerk.: KINCSES Katalin Mária. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2018. 169–189.

GYULAI 2020/a

GYULAI Éva: Zboró (Zborov) és a Rákóczi-család. In: *Rákóczi Emlékkönyv*. Szerk.: BÓDVAI András. V4 Együttműködés Kulturális és Közéleti Egyesület, Budapest, 2020. 129–178.

GYULAI 2020/b

GYULAI Éva: Urak és kegyurak: A Rákóczi család Zborón. In: KÓNYA, Peter–KÓNYOVÁ, Annamária: *Cirkev a náboženstvo v Uhorsku v ranom novoveku* – Egyház és vallás a korai újkor Magyarországon. Vydavateľstvo PU v Prešove, Prešov, 2020. 162–199.

GYULAI 2021

GYULAI Éva: Zboró (Zborov) és a Rákóczi-család. In: *Rákóczi Emlékkönyv* (Második, átdolgozott kiadás). Szerk.: BÓDVAI András. Bethlen Gábor Alapkezelő Rt., Budapest, 2021. 129–178.

HAICZL 1913

Haiczl Kálmán: *A garamszentbenedeki apátság története*. Élet nyomda, Budapest, 1913

HANGAY 2012

HANGAY Zoltán: *Rákóczi Zsigmond kora társadalmában Kandidátusi értekezés*. Fapadoskönyv Kiadó, Budapest, 2012

HODINKA 1909

HODINKA Antal: *A munkácsi görög kath. püspökség története*. MTA, Budapest, 1909

HODINKA 1911

HODINKA Antal: *A munkácsi görög-katholikus püspökség okmánytára 1–2*. Unió Könyvnyomda Rt., Ungvár, 1911

HOLTACKER–STROSS 1704

Johannes HOLTACKER: *Synopsis historico-genealogica celeberrimae ac antiquissimae, de regali sanguine ortae Asperimontanae familiae*. [Latinra ford.: Ferdinandus STROSS]. Joannes van Ghelen, Wien, 1704

HORN 1990/a

HORN Ildikó: Rákóczi László pályája (1633–1664). *Hadtörténelmi Közlemények* 103. (1990)/2. 61–90.

HORN 1990/b

HORN Ildikó: *Rákóczi László naplója*. Magvető Kiadó, Budapest, 1990

HORVÁTH K. 1929

HORVÁTH Károly: II. Rákóczi Ferenc esküvője. *Historia* 2. (1929)/7–8. 7–15.

HORVÁTH M. 1869

HORVÁTH Mihály: *Zrínyi Ilona életrajza*. Ráth Mór, Budapest, 1869

HÖRK 1885

HÖRK József: *A Sáros-Zempléni Ev. Esperesség története*. Bernovits G. Könyvnyomdája, Kassa, 1885

JORDÁNSZKY 1863

Jordánszky Elek: *Magyarországban, s az ahoz tartozó részekben levő boldogs. Szűz Mária kegyelemképeinek rövid leírása*. Bucsánszky Alajos, Pest, 1863

KARÁCSONYI 1923

Dr. KARÁCSONYI János: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*. MTA, Budapest 1923

KELLER–MAĀA–SCHEUTZ 2017

Katrin KELLER–Petr MAĀA–Martin SCHEUTZ: *Adel und Religion in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie*. Böhlau Verlag, Wien, 2017

KERÉKGYÁRTÓ 2016

KERÉKGYÁRTÓ József: II. Rákóczi Ferenc temetési harangjai. In: *Rákóczi és Kassa: nemzetközi konferencia II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak 110 éves hazahozatala alkalmából: Kassa, 2016 október 26–29*. Szerk.: HALÁSZ–Magdolna–PALENČÁRNÉ CSÁJI Ildikó. Kassai Polgári Klub, Sárospatak, 2016. 155–173.

KK DVD

Libri Regii – Király Könyvek 1527–1918. DVD-ROM. Összeállította: VISSI Zsuzsanna–TROSTOVSKY Gabriella–NÉMETH István–TUZA Csilla–CSAVLEK Judit–MAGYARI Gabriella–NÉMETH György. Arcanum–MOL, Budapest, 2006

KÓNYA 2004

KÓNYA Péter: A felső-magyarországi városok társadalma a 17. században. *Történelmi Szemle* XLVI. (2004)/1–2. 31–52.

KÓNYA 2015

KÓNYA Péter: *Az orosz betörés Sáros és Zemplén vármegyébe 1914–1915-ben*. In: A „Nagy Háború” és emlékezete. Szerk.: Püski Levente–Kerepeszki Róbert. Debrecen, 2015. 87–96. (*Speculum Historiae Debreceniense* 22. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete Kiadványai)

KÖRNER 2013

Stefan KÖRNER: „Eviva il nostro Prencce, che il mondo fa Stupir!” Esterházy I. Miklós követsége II. József 1764. évi frankfurti koronázásán: szertartásrend, ünnepek, műtárgyvásárlások. In: *Kő kövön: Dávid Ferenc 73. születésnapjára*. Szerk.: SZENTESI Edit–MENTÉNYI Klára–SIMON Anna. Vince, Budapest, 2013. 25–52.

KUHÁRSZKY 1906

KUHÁRSZKY László: A makoviczai uradalom. *Vasárnapi Ujság* 53. (1906)/48. 783–784.

KURZEJ 2004

Michał KURZEJ: Kościół parafialny p.w. św. Małgorzaty Antiocheńskiej w Zborowie na Szaryszu: przyczynek do dyskusji nad zjawiskiem postgotyku w Europie Środkowej. *Modus. Prace z historii sztuki* 5. (2004) 5–21.

LACKO 1955

LACKO, Michael S. J.: *Unio Uzhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica*. Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1955 (*Orientalia Christiana Analecta* 143.)

LEHOCZKY 1881–1882

LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája* I–III. Pollacsek Miksa, Ungvár, 1881–1882

LUKÁČ–ADAM 2005

Gabriel LUKÁČ–Ján ADAM: *Zborov: dejiny obce a makovického panstva*. Obecny úrad Zborov, Zborov, 2005

LUKÁCS 1978

Ladislaus LUKÁCS: *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I.* I–II. Institutum Historicum Societatis Iesu, Romae, 1978

MAKKAI 1954

MAKKAI László: I. *Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648)*. MTA, Budapest, 1954

MIHALIK 1903

MIHALIK József (szerk.): *A kassai Rákóczi ereklye-kiállítás lajstroma*. Vitéz A. könyv- és kőnyomdája–Rákóczi-ereklyekiállítás végrehajtó bizottsága, Kassa, 1903

MONOK 1996

MONOK István: *A Rákóczi-család könyvtárai 1588–1660*. Scriptum Kiadó, Szeged, 1996 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai 1.)

MZSO

Magyar-Zsidó Oklevéltár - Monumenta Hungariae Judaica. Szerk.: FRISS Ármin et. al. I–XVIII. Budapest: Izr. Magyar Irodalmi Társulat– A Magyar Izraeliták Országos Képviselőte., 1903–1980

MYSKOVSKY 1865

MYSKOVSKY Viktor: A zborói vártemplom és Rákóczy régi harangja. *Hazánk s a külföld* 1. (1865)/12. 182.

MYSKOVSKY 1889

MYSKOVSKY Viktor: Serédy Gáspár emlékkápolnája. *Archaeologiai Értesítő* 9. (1889)/3. 245–249.

ÓVÁRY 1890–1901

ÓVÁRY Lipót: *A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai* 1–3. MTA, Budapest, 1890–1901

P. SZATHMÁRI 1866

P. SZATHMÁRI Károly: Zrínyi Ilona s Rákóczi Ferenc menyegzőjének leírása. *Hazánk s a Külföld* 2. (1866)/48. 756–757.

POTEMKIN 1863

POTEMKIN Ödön: *Sáros vármegye leírása, statistikai, földrajzi, okirati és történelmi tekintetben*. Noséda Gyula, Pest, 1863

SÍPOS 2013

SÍPOS Ferenc: Rákóczi Ferenc záloglevelei lengyel főurak számára, 1703. *Hadtörténelmi Közlemények* 126. (2013)/1. 103–115.

ŠVANDA 2014

Petr ŠVANDA: Šarišský a haličský Zborov vo Veľkej vojne. *Monument revue. Časopis Pamiatkového úradu SR na prezentáciu vedeckého poznávania kultúrneho dedičstva* 3. (2014)/1. 8–12.

ŠVEC-BABOV 1996

Ján ŠVEC-BABOV: *Dejiny farnosti Zborov*. Magistárska Práca [MA-záródolgozat]. Univerzita Komenského Rímskokatolícka Cyrilometodská Bohoslovecká Fakulta. Bratislava–Zborov, 1996 (Kézirat)

SZABÓ 1903

SZABÓ Adorján: II. Rákóczi Ferenc nagyanyja és édes atyja. In: *A Jászóvári Premontrei Kanonokok Kassai Főgimnáziumának jelentése az 1902–1903. isk. évről*. Vitéz A., Kassa, 1903. 9–89.

SZÁDECZKY 1915

Dr. SZÁDECZKY K. Lajos: Bethlen Gábor levelei Illésházy Gáspárhoz 1619–1629. MTA, Budapest, 1915 [*Magyar Történelmi Tár* 27. (3/2.)] (1915)

SZÁDECZKY 1887

SZÁDECZKY Lajos: Jelentés a gr. Forgách család levéltáráról. *Századok* XXI. (1887)/6. 560–572.

SZÁDECZKY–BUTYKAI 1881

SZÁDECZKY Lajos–BUTYKAI József: Jelentés a zboró-bártfai bizottság működéséről; Függelék a zborói anyakönyvből. *Századok* 15. (1881)/8. 111–124.

SZERÉMI 1878

SZERÉMI: Rákóczi Erzsébet ingóságai a brussói és kis-tapolcsányi várkastélyokban. *Archaeologiai Közlemények* 12. (1878) 126–130.

SZILÁGYI 1878

SZILÁGYI Sándor: Egyháztörténelmi tárca. 1. Veréci Ferenc pataki lelkész két levele Lorántffy Zsuzsannához a makovicai és zborói templomok felszenteléséről, Szepsi Gáspár pataki tanár beállításáról, a pataki főiskoláról, egy öreg írású magyar bibliáról stb. 1645. január 30. mart. 2. *Magyar Protestans Egyházi és Iskolai Figyelmező* 9. (1878)/11–12. 473–475.

SZILÁGYI 1884

SZILÁGYI Sándor: I. Rákóczi György fejedelemsége történetéhez: Rákóczi Pál levelezése Rákóczi Györggyel. *Történelmi Tár* 7. (1884)/4. 658–671.

SZILÁGYI 1890–1891

SZILÁGYI Sándor: *Erdély és az északkeleti háború Levelek és okiratok* 1–2. MTA, Budapest, 1890–1891

SZILÁGYI 1891

SZILÁGYI Sándor: *II. Rákóczy György 1621–1660*. MTA Budapest, 1891 (*Magyar Történelmi Életrajzok*)

SZILÁGYI 1893

SZILÁGYI Sándor: *I. Rákóczy György 1593–1648*. MTA Budapest, 1893 (*Magyar Történelmi Életrajzok*)

STAROWOLSKI 1655

Szymon STAROWOLSKI: *Monumenta Sarmatarum viam vniversae carnis ingressorum. Vidua et Haeredes Francisci Caesarii, Cracovia, 1655*

THALY 1873

THALY Kálmán: I. Rákóczi Ferencz halála és temetése. *Századok* 7. (1873) 661–687.

THALY (szerk.) 1873

THALY Kálmán (szerk.): *Ké smárki Thököly Imre naplói, leveleskönyvei és egyéb emlékezetes írásai* I–II. Eggenberger, Budapest, 1873 (*Monumenta Hungariae Historica* 2. *Scriptores* 24.)

THALY 1881

THALY Kálmán: *II. Rákóczi Ferencz fejedelem ifjúsága 1676–1701*. Történelmi tanulmány. Stampfel Károly, Pozsony, 1881

THALY 1885

THALY Kálmán: *A Székesi gróf Bercsényi család 1525–1835* I–II. MTA Történelmi Bizottsága, Budapest, 1885

THIELE 1833

J. C. von THIELE: *Das Königreich Ungarn: Ein topographisch-historisch-statistisches Rundgemälde, das Ganze dieses Landes in mehr denn 12,400 Artikeln umfassend* 1–VI. Thiele'sche Erbe, Kaschau, 1833

TMÁO 6.

Török-Magyarkori Állam-Okmánytár 6. Szerk.: SZILÁDY Áron–SZILÁGYI Sándor. Pest: Eggenberger, 1868 (*Török-Magyarkori történelmi emlékek. Okmánytár* VIII. – *Monumenta Hungariae Historica* 4. *Diplomataria* III.)

TOPOR 2016

TOPOR István: Zboró-Debrecenfalva születésének története a levéltári források és a korabeli sajtó tükrében. *Debreceni Szemle* 24. (2016)/4. 420–428.

TÓTH 1909–1912

TÓTH Sándor: *Sáros vármegye monografiája* I–III. Sáros vármegye költségén Franklin Társulat nyomdája, Budapest, 1909–1912

TÓTH Gy. E. 1886

TÓTH Gy. Elek: Vörös Kolostor. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve* 2. (1886) 56–78.

TUSOR 2015

TUSOR Péter: „Írom kegyelmednek, mint igaz magyar igaz magyarnak”. *Lippay György vespéremi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemesekhez (1635–1665)*. PPKE Könyvtára Budapest, 2015 (*Collectanea Studiorum et Textuum* I/1.)

TUSOR 2022

„CATHOLICOS AD SPEM ERIGENDO”. Lósy Imre, Lippay György és Szelepchény György vatikáni processzusai (1625–1666). Mikrobiográfiai tanulmányokkal közreadja: TUSOR Péter. Budapest–Róma, 2022 (*Collectanea Vaticana Hungariae* I/19).

UHL 1994

UHL Gabriella: Gróf Rákóczi Erzsébet levelei Esterházy Pál 51 herceghez (1671–1704). *Lymbus Művelődéstörténeti Tár* V. (1994) 51–76.

ULJANOVSKIJ 2012

Vaszil ULJANOVSKIJ [Василь Ульяновський]: *Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків*. Історична, Kijev, 2012

VARGA 1958

VARGA Endre: *Úriszék XVI–XVII. századi perszövegek*. Budapest, 1958 (*Magyar Országos Levéltár kiadványai* II. *Forráskiadványok* 5.)

WAGNER 1774

Carolus WAGNER: *Analecta Scepusii sacrii et profani* I–II. Trattner, Viennae, 1774

WELLMANN 1935

WELLMANN Imre: A Rákóczi-birtokok sorsa. In: *Rákóczi-Emlékkönyv* I–II. Szerk.: Lukinich Imre., Franklin Társulat, Budapest, 1935. II. köt. 91–122.

WINDAKIEWICZ 1888

Stanisław WINDAKIEWICZ: *Księgi nacji polskiej w Padwie; Księgi nacyi polskiej w Padwie*. Drukarnia Czasu Fr. Kluczyckiego i Sp., Kraków, 1888 (*Archiwum dla dziejów literatury i oświaty w Polsce* 6.)

WOBE 1758

Marcin Franciszek WOBE: *Icones familiae ducalis Radivilianae ex originalibus in garophylacio... ex documentis authenticis illustratae; Ab anno 1346 ad annum 1758 deductae*. Ducalis Typographia Radiviliana Collegii Societatis Jesu, Nesvisium (Niašviž), [1758]

ŽAŽOVÁ 2014

Henrieta ŽAŽOVÁ: Veľká vojna a ochrana pamiatok. *Monument revue. Časopis Pamiatkového úradu SR na prezentáciu vedeckého poznávania kultúrneho dedičstva* 3. (2014)/1. 2–7.

ZSILINSZKY 1897

ZSILINSZKY Mihály: *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformatiotól kezdve* I–IV. Magyarországi Protestansegyet, Budapest, 1897 (*A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság kiadványai*)